

У2
М20

АНДРІЙ
МАЛИШКО

Г 84.4УКР
М 20

2

Видавництво художньої літератури
«Д і п р о» Київ — 1973

АНДРІЙ
МАЛИШКО

ТВОРИ

В ДЕСЯТИ ТОМАХ

АНДРІЙ
МАЛИШКО

ТОМ 2
ПОЕЗІЇ

Редакційна колегія:

О. І. БАНДУРА, П. М. ВОРОНЬКО,
Л. В. ЗАБАШТА, В. С. КОСТЕНКО,
П. І. МАЙБОРОДА,
М. Л. НАГНІВІДА (голова),
Б. І. ОЛІЙНИК, Д. В. ПАВЛИЧКО,
О. К. РОМАНОВСЬКИЙ

Редактор тому
М. Л. НАГНІВІДА

ΠΟΕΣΙΪ

1940-1946

БУСЕЛ

Він прилітає з далекого краю,
Не спочиваючи, лине, лине,
Здається, на світі миліш немає,
Чим наше подвір'я, стара яворина.

Стоїть вона здавна, листом багата,
Бува, зашумить, а бува, не шелесне.
І от він шукає її, і хату,
І те, що прожито, як сон чудесний.

Спочине звечора в темному лузі,
Де в синій заводі чайка кигиче,
А потім купається собі в галуззі,
Гніздо лаштує, буслиху кличе.

Давно спарувались, як птиці гоже,
Пір'я назносять, кладуть між віток,
І хлопці вже чули (чи брешуть, може),
Як розмовляли вони про діток.

Таким його знаю. Люблю недаром
За крила міцні чи за бистре око

(Вбиває гадюку одним ударом,
А потім в собі кружляє високо).

Чи, може, за те, що у час пегожий
Летить у гніздо, забуваючи втому?
Не смійтесь, я теж на бусела схожий
Такою ж любов'ю до отчого дому.

ГАРМОНІСТ

Бував я гармоністом на весіллях веселих,
Гримів ладами високо в долинному краю.
А небо виливало дощів зелений келих,
Щоб остудити голову збентежену мою.

І знову на околиці пала шипшина дика,
Дівчата позіходяться із чотирьох доріг.
— І де це заповідся малий отой музика,
Лади попересохли чи, може, занеміг?

Затанцювать метелицю а чи гордисту
горлицю,
А він забув чи виїхав, чистісінька біда!
І мила, не танцюючи, до милого пригорнеться
І на другій хвилині про мене не згада.

А я зберу гармоній п'ятсот, якщо не мало,
Пройду усі околиці і росяні сади,
Щоб гармоністи юні весільну знов заграли,
Мою зелену молодість поклавши па лади!

* *
*

Липневий день мандрує пішки,
Казки нашіптує малечі.
Берези, ніжні босоніжки,
Задумались про синій вечір.

Він обіцяв їм подарунки,
Як тільки сон його не зборе:
Лпстві — незнані візерунки,
Корі — озорені узори.

А вечір вийшов до колбуду,
Де грають горлицю шофери,
Не побоявшись пересуду,
Повів дівчат на дальній берег.

Один дарунки їм підносив
Такі, що вмреш на полуслові:
Зелені закоси у коси,
Косинки, світлі, малинові!

Це бачив день, що ходить пішки
(Він може свідком бути при ділі),
Берези, ніжні босоніжки,
Шофери з нашої артілі.

* *
*

Зерно і камінь, суша і вода
Достойні будь зображені в картині,
Кравчки хмар, па вітрі темно-сині,
І вечорів грудневі холода.

І кіс твоїх петронутий янтар,
І помах рук, коли ідеш додому.
Не ляже все на полотні німому,
Усе вмістити я не маю чар.

Зерно відкину, небеса і сушу,
І навіть камню я скажу: прости.
Щоб тільки милої велику душу
У незвичайній фарбі донести.

І начебто замилюється око,
Та не минеться гіркота досад,
Бо ти предстанеш, тиха, одинока,
І знову землю, вітер і потоки
Я поверну назад, назад, назад!

* *
*

Нащадок наш у мемуарах знайде —
У стосах книг живе старий огонь,—
Як ми на лад новий співали «Байду»
І «Яблучко» котили під гармонь.

Він знайде і замислиться. Чого ще?
Мовчить хвилину, стиснуті уста,
А вслід йому на багатолюдній площі
Симфонія новітня вироста.

Яких-то чар дано клавiатури!
Щоб я уздрів, як із глибини літ
Ідуть полки, живе жадання бурі
І сокола розплатаний політ.

І в цю красу, зрівнявши ногу в ногу,
Гранатами обвішане за мить,
Ввірветься «Яблучко» задимленим

прологом

І на найвищій ноті заgrimить!

* *
*

Чимало я знав історій
Холодних, як лід зими,
Одні — людей прославляли,
Другі ж — прославлялись самі.

Чимало я знав історій
Веселих і запальних,
Що серце моє пламеніло
І часто билося в них.

Та зовсім оце недавно
Узнав про випадок один:
Люблю я дівчину славу,
А в неї є муж і син.

І ходить дівчина гордо,
У грудях її зима,
І це найважча історія —
З неї добра нема!

* *
*

Пораджу другові, йдучи,
Мов кину слово невзначай:
— Хмільного пива наточи,
Широкі лави заквітчай,

Щоб не одцвів рожевий мак
Ані на одному столі,
Щоб хлопці вийшли на гопак
І струни рвали скрипалі.

А ти на танець поведи
Оту, що має славний рід.
Візьмуться полум'ям меди,
Столи затупають врозбрід.

Ой буде дивна дивина!
Вночі додому не вернусь,
Схмелію, певне, без вина
І без горілки переп'юсь!

Я другу скарг не понесу
(Нехай весілля плине плав)
За тую дівчину-красу,
Що я любив, що я кохав.

СОНЯШНИКИ

Гарбуз піднімає лапаті дзвоники;
Я стану у тінь, загубивши слово,
Соняхи, щирі огнепоклонники,
Сходу кивають злогоголово.

Кладуть без ліку поклони гарячі,
Як вигляне сонце в небесні обходини,
А потім шушукають про свої невдачі,
Про горе капусти й дрібної городини.

Які вони рідні, дружні та ближні
При доброму вітрі, при всякій погоді!
І дивляться соняхи, тягнуться, ніжні,
До сонця у небо, до сонця, та й годі!

А я посміхнувся: коли б того дива!
Я ж бачив учора: в саду на алеї
Ішла кароока, ішла чорнобрива, —
Вони й повернулись від сонця до неї...

* *
*

Заблиснув із узбочин
Шипшини жар нетлінний.
Тобі ж упав на очі
Грудневий синій іній.

Хоч день поліг на сконі,
Розлив небес криницю,
Та мчать гривасті коні
Рожеву колісницю.

Сипіє сон: синиця
Дзвенить: «сівіто-віто».
І сниться, сниться, сниться
Моє минуле літо.

* *

*

Прийшло неждане: їде мила,
Я не вирощу і не вкору.
Куди, скажу, ти одлетіла,
Похожа чисто на зорю?

Іще зустріну, ще побачу,
Позапечалюся, либонь,
Згадавши посмішку, і вдачу,
І теплоту її долонь.

І те, що снилось, говорилося
В кленовім гаї в єдині,
І те, що в серці народилося,
Як дивний сад, цвіте в мені.

Чи ти ж любишь не перестанеш,
Возненавидиш сон і тиш,
Ти, може, горлицею станеш,
У синій вечір прилетиш?

* *

*

Ще не шелеснуть явори,
Ще зорі сиплються в яри,
А вже в мелодії високій

Тремтить дихання сивих нив.
То він, землі згубивши спокій,
Під небом грозним ожив.

Виходить дівчина із хати
Води в криниці набирати,
Бо в неї ще багато діла,
Турбот, як сказано, гора:
Корів артільних не доїла,
Телят одлучувать пора.

А він сипне їй переливів,
І я вчуваю, як ві сні,
Що відра стали говірливі,
Вода виплескує пісні.

Дівча ішло біля криниці,
Й серед ранкової імли
На рукавах розшиті птиці,
Як жайворонки, ожили!

СТРУМОК

З раннього квітня шепоче до осені
В лузі дібровному тиха полосиця,
В небі набравши глибокої просині,
Моря шукає, в людей не попроситься.

Гуси над нею летять і курликають,
Грім упада, ударяючи глухо,
Осінь сідає від спраги великої
Коси змочити чи випити кухоль.

Ну, що вже коні з волами рогатими
День весь простоять до місяця-ясика.
Бджоли налянуть з медами багатими
Трохи спочити, а потім — на пасіку.

Я до струмка серед битви тривожної
В ніч приповзу, пересиливши спрагу,
Вмию лице від пилюки дорожньої,
Двічі ковтну і наповню баклагу.

— От і спасибі,— скажу,— що зустрілися,—
Може, засну, ні про що не питатиму.
Буде здаватися: гуси злетілися,
Бджоли гудуть і гудуть над гарматами.

* * *

*

Ой яка ж то гроза вставала,
Слала хмар голубі листи,
Ніжна блискавиця упала,
Я вклонився: прости, прости.

Наче гостя, чекав у квітні,
А чи в липні, усе одно.
У степу гречки медоцвітні
За тобою в журбі давно.

І дівчата не йдуть із хати,
Довго, довго не креше грім,
І орда ячменів усатих
Відвернулась од тебе зовсім.

Так удар же, стрясни, воскресни,
Як жар-птиця впади в гаю,
Розпанахай шатро небесне
І напій жадобу мою...

Добре знаю від спраги муку,
Як билина суха між нив
Дуб підняв сухуваті руки,
Сині краплі ловив, ловив.

ЗАПИТ ЛИПНЕВІЙ ХМАРІ

Чого ти до мене летиш іздалеку,
Ховаючи зливу грімку та багату,
Минаєш в долині задушливу спеку,
Рядок мій обравши, як власну кімнату.

І чим моє слово для тебе привабне?
Ні меду, ні ласки, ні пристані тихої.
Та, бачу, любов твоя зовсім не слабне,
Вуркочеш, воркуєш, як голуб під стріхою.

Пливи собі дужа, пливи собі гнівна,
Мені не потрібно ні краплі водиці,
Я сіяв рядок, і зіходить він рівно.
А люди посвідчать: зерном колоситься.

У тебе простору кілометрів триста,
Де трави-отави, колосся колюче,
Впади неповторна, важка і краплиста,
О туче вечірня, осяяна туче!

Поклониться вишня зеленою бростю,
Зароситься колос неначе від поту,
А ти повертайся до мене у гості,
Зробивши доладну, клопітну роботу.

* *
*

Поїзди гудуть за Ірпінню,
За Мостище лине луна.
Він промчить голубою тінню,
В небо кине яркого зерна.

І засвище, і заскрегоче,
І здригнеться аж до коліс.
Так і знай, що цієї ночі
Він коханого не привіз.

Хоч навідатись милий мусив, —
Тут кілометрів сто їзди.
Ти піди відпочинь, Катрусю,
Завтра ніччю є поїзди.

Є кур'єрські і є товарні,
Їм числа не облічиш, — тьма,
Їдуть хлопці й дівчата гарні,
А такої, як ти, нема.

Я навчуся на машиніста,
Щоб Катрусі всушить сльозу,
Я поїду в далеке місто,
Їй коханого привезу.

— Де, — скажу, — ти проводиш ночі,
Серця ніжного лиходій,
Що ти голову їй морочиш,
Голубливій та молодій?

Поберуться вони за руки,
Грай весілля, старий скрипач,
Їм на радість, мені — на муку,
Їм на щастя, мені — на плач!

* *
*

В далекім полі тануть журавлі,
Як видиво навіки неповторне,
Лише вітрів притишені валторни
Возродять звук, даруючи землі.

А він тремтить, тікаючи в долини,
І хоче, хоче гнатися в погонь;
Горобина в червоній фартушині,
Мойого серця ярість і вогонь.

ПОЧАТОК КАЗКИ

Будуть знов казки та небилиці,
Розшумляться спогади, мов сад.
Йде дівча у ліс по полуниці
І не повертається назад.

Хто без неї дідуся пригорне,
Матері покриє срібло кіс?
Сірий вовк помчав на тропи горні,
В темні пущі дівчину поніс.

Ніс її долинами далекими,
Про весілля розмовляв з лелеками,

Звичаям звіриним научав,
Сон її зайцям припоручав.

Годував горішком молоду мою,
Вів гулять на травку, на межу...
Що там далі буде, я придумаю,
Перемрію, вам перекажу.

І для себе ж треба мати вигоди,
Не сидіть сичем в самотині.
Сірий вовк у казці буде бігати,
А дівча повернеться мені!

* *
*

Чотири хлопці за широким плесом
Вмивалися на тихому світанку,
Втирали піт з чола і гомоніли,
Розкотисто сміялись. А луна
Несла той сміх, як дорогі перлини,
І розсипала. За лиманом сонце
З'явилося, ледве-ледве переспавши,
Бо цілу ніч обходило ліси.
Воно край неба сіло відпочити,
Неначе лісовничий клопітливий,
Що всеньку ніч ходив і додивлявся,

Тепер присів спочити на пеньку:
Рушницю прихилив біля берези,
Зняв чоботи важкі та поруділі,
А з тютюну скрутив таку цигарку,
Що вже як пихне — хмара проплива!

Воно ховає посмішку лукаву
І кидя промінь жартома, й від того
У хлопців очі враз заголубіли,
Нашивки заяскріли на петлицях,
Читай, як хоч: із мотомехчастин.
Тоді вже сонце яблука рожеві
Розсипало по небу, хай дивують
Рибалки з Задесенні, а на полі
Здогадуються люди про врожай;
Що прийде осінь, польова смаглявка,
Наточить в кухлі липового меду,
Кликне бійців, лісничих і, можливо,
Мене всадовить рядом за столом.
А сонце попливе собі на захід,
Спитає нас:

— Врожай? Ну, я ж казало...—

Гусей багряних випустить у небо,
Рудих лисиць під копи розішле.

Іще одна-єдина мить —
І дальній поїзд прошумить.

Загледжу осені картину,
Не одвернусь, не помину —
Дівча русяве біля тину,
Криничний зруб, горобину,

В ягідді звислу аж додолу,
Налиту пурпуром зорі,
Рибачий невід у дворі,
Артілі нашої стодоли.

І я промчуся близько-близько
(Лиш ніч повів у лице),
А ти, гойдаючи колиску,
І не подумаєш про це.

Твій син ще й слова не говоре,
Для нього сон — як слова линь.
А чоловік пішов на збори,
В сільраді пленум. Ти спочинь.

Можливо, син тобі наснитися,
Кохання з смутком пополам,
І в полі поїзд, і зірниця,
Що пропалила серце нам.

* *
*

Волошка, рута і півонія
Зовуть, палаючи одразу.
О днів лісних глуха симфонія,
На інший світ дорогу вкажуй!

Туди, де в ранок б'ють дискантами
Гудки настроєні, приучені,
Де із старими фоліантами
Професори ведуть заручини,

Де ніч бреде собі до старості
Крізь шум юрби многоязикої,
Де ходять хлопці окуляристі,
Пізнавши мудрості великої.

І я туди вернусь доріжками,
Де хмарять синь гудкові сплески,
Дубам і просторам волошковим
Своїх пісень лишу адрески!

* *
*

Нові чуття, не зріднені з журбою,
Одкрилися, як невідомий клад...
Бійці, що полягли на полі бою,
З живими рядом вийдуть на парад.

На конях — сідла, при боках — манірки,
На хлопцях зброя, сонечко вгорі,
І вітер битов нагадає гірко
Про те, як посивіли матері.

Та буде радість на великім святі,
І заклеочуть гості, як орли:
— Недарма, значить, в полі ми лягли,
Якщо в дітей серця такі багаті!

* *
*

Дуб із дубом встали рядом,
Гомоніли древнім ладом,

А лозина-красноручка,
А над нею темна тучка,—

В віжнім мареві сплелись,
Бурі ждуть: прийде колись.

Хай нагряне, б'є, лунає
І мене не обминає...

ПІСНЯ ПРО ЗАЙЦЯ

(Коліскова)

Спи, засни, моя дитино,
Спи, моє маля,
Ніч бреде за сивим тинном,
Трави нахилия.

Загримить дзвінком у полі,
Свище між сучків,
Зайчику несе доволі
Всіх даруночків.

Що горіхів рясно-густо,
Ще й на гілці всі,
Із капусти-головусти
Качани в росі.

Хай похрумка заєць трішки,
Виспитья як слід,
Щоб синку моєму лишки
Принести в обід:

Крихту хліба, дрібку солі,
Ягоду здаля.
Ніч бреде в широкім полі,
Трави нахилия.

За вікном дзвенять стремена,
Сонце пил мете.
— Що ж ви, мамо, біля мене,
Чом ви не спите?

За лісами, за полями
Військо очіда.
— Ви заспіть, лягайте, мамо,
Старість — не біда.

Син встав, згорта постелю,
День його настав,
Одяга важку шинелю,
Їде до застав.

Тільки шлях йому курився,
Гнувся низько ліс.
Завць з хлібом опізнився,
Ягід не приніс.

* *
*

При суеті, в буденний гомін,
Як давня казка наяву,
Юнацьких літ веселий спомин
Увійде, скаже: бач, живу.

А в тебе чи снаги не буде,
Чи не згадаєш барви днів.
Нові часи, то й інші люди,
І ти в житті оддаленів.

І стуманіє спогад, зникне,
Злетить краплиною з весла,
Чи мов береза та поникне,
Що в нашім березі росла.

Але коли минеться мука
Шукань і визначень на все,
Він прийде, в серце знов постука,
Гарячі барви принесе.

Отак, бува, струмок в долині
Засіють снігу сівачі,
А він, поглянь, пробився, лине,
З барвінком шепче уночі.

ОПОВІДАННЯ ПРО ЛИВОНА РЕДЕДЮ

Постарів зовсім Ливон Редедя.
Вісімдесят літ минуло вчора,
Наче гарби, гружені снопами,
Проскрипіли, прокотились мимо.

Він осліп і більмами не бачив,
Як ідуть сусіди в партизани,
Як пливуть за плавнями утята,
Кречети кричать по роздоріжжю.

Сонце криго чорними щитами,
Нива вся скороджена списками,
Оловом засіяна гарячим.
Син Павло сказав тоді: — Доволі!

Що ж ми будем дома ночувати,
Щоб стріляли нам у саме серце?
А берімо, хлопці, трилінійки
Та метнімось в гори воювати!

Попадемо ляха-бутурлака
Чи ворону білу із погоном —
Гірко споминатимуть, почому
Чорне просо в мене в патронташі...

Від заграв півнеба поруділо,
Кулі проквіляли за лиманом.
Посміхається сліпий Редедя:
— Бач, Павло башличника вгощає!

Та в село гайнули бузувіри,
Сот чотири, як того не більше,
Мов хорти, од вовчої породи
Все взяли — і зуби, і похватку.

А в візку закований навхрестя,
Ременем пов'язаний скрипучим,
Партизан сидів, чорнявий хлопець,
Засмаглів од пороху та диму.

Пил дорожній ліг на чорні вуса,
На чуприну випав сивизною,
Партизан палив махряк ятранський,
Наділяв востаннє возівницю.

Підійшли сусіди до Ливона,
Хто ярком, а хто поза тинами.
— Так і так, — говорять, — буде лихо,
Що робити, партизана згублять.

Блимнув косо більмами Редедя,
Щось подумав: — Звідки ж той хлопчина?
Може, він Павла мого й не знає,
Може, просто злодій подорожній?

— Ні, не злодій і не розбишака,
За Ятранню з чабанами виріс,
Тільки ти не знав його, Ливоне, —
А самі і в очі не поглянуть.

Похитав Редедя головою:
— Жалко, що Павла немає вдома,
Пороху ні крихти, ні зернини,
Ні ружжя, ні шаблі не зоставив.

Що ж, як так, ведіть мене за руку
До башличників і бузувірів,
Жить уже недовго на цім світі —
Хай мене за хлопця розстріляють.

На майдані прийшли стали в коло,
Сот чотири, як того не більше,
Гримнули затворами сухими,
По патрону в дуло засилали.

Перед ними, скручений ремінням,
Чорновусий, смаглий і високий
Партизан стояв в одній сорочці,
Тютюнець допалював ятранський.

— Полк, готовсь! —
Гвинтівки піднялися,
Тужно загурчали барабани.
— Стійте, стійте, кляті душогуби! —
Заволав Редедя на майдані, —

З партизаном смертю поміняюсь,
Вже мене стріляйте скільки хоче, —
І сорочку розірвав на грудях.
— Батьку, батьку, що це ви зробили!

— Хто це крикнув? Наче син, Павло мій?
Це тебе розстрілюють, синочку? —
Без слъози життя прожив Редедя,
А тепер сліпий Ливон заплакав.

ОПОВІДАННЯ ПРО ВЕСНУ

І знов пливе ясна блакить
За мною, наді мною,
Грибною вільгістю пахтить
І віє листвиною.

Вільхову кору оббива
Малесенька пташина,
І прокидається трава,
І зорі — як шипшина.

Хоч там я довго не бував,
Часу нема, не диво.
...Охрім всіх коней підкував,
Підрізав буйні гриви.

Він гне натруджено горба,
В поту сорочка; жарко.
Жарину пальцем вигріба,
Припалює цигарку.

До кузні тягнеться руда
Стужавіла доріжка.
Він знову байки повіда,
А в бороді — усмішка...

Веселий посвист дичини
Почую недалечко,

А шорник зброю підчинив,
Поприганяв уздечки.

В коморі гомін і смішки,
І пил встає до стелі.
Зерно зсипають у мішки
Кропив'яні, дебелі.

Опорожнів дубовий склеп,
Пшеницю видав чисту.
Рілля парує. Степ і степ
Наснився трактористу.

Додому стежку він забув,
На себе став несхожий,
Шість днів у дівчини не був,
Бригаду розтривожив.

А матері і дід Охрім
Бригаду виряджає.
Про це я вам не оповім,
Пожду до урожаю,

Як він підійметься густий,
Росистий і колючий,
Як він похилить колос свій
З-під молодої тучі.

І стану я тоді за ним,
Рясним, зеленосоким,

Дощам вклонюся яровим
І райдугам високим.

А поки що пливе блакить
За мною, наді мною,
Грибною вільгістю пахтить
І віє листвиною.

ПАВЛУША

(Вступ до поеми)

Усе пригадується нині —
Розваги й польові огні,
Ми дерли гнізда горобині
І в надвечірнім тумані
Не вилітали в даль на конях,
Нехай пасуться, хай жують,
Аж доки неба синій сонях
Багряні птиці доклюють.
(Я знаю, знайдуться недобрі,
Які не люблять різних див,
І заклюють мене, що обрій
На сонях я перетворив.
Та я не з боязких, нівроку,
У жилах кров, а не окріп).
Ходило літо, любе оку,

У золоті пшеничних кіп,
Збирало ніжне павутиння,
Трусило яблука, й тоді,
Неначе клич передосінній,
Ячали білі лебеді
Холодним ставом за горою.
А світанковою порою
В рудій звичайній спідничині,
В сап'янцях із сріблом підків,
Зібравши оклики качині,
Жалобу сірих куликів
В одну симфонію вітальну,
В'їздила осінь. Звідусіль
Йй наготовив берег дальній
На рушниках берез хліб-сіль.

О, як любили ми, Павлушо,
Йї очей цвітисту мідь,
Йї неукротиму душу
В змокрілім листі розуміть.
На травах заморозі перші,
І щуку, що з густої верші
Тягли, збиваючи льодок,
І снігу перший холодок.
В грудневі безпросвітні ночі
Читали в хаті букварі,
Аж доки півень заклекоче
В старій повітці, у дворі.

Було то «Сонечко», чи «Нива»,
Чи, може, батьківський «Кобзар»,
Аби були багаті жнива
Та дарували щедрий дар.
І гомоніли, й сперечались
(Гаряче, кажуть, молоде).
Отут, хто хоче, той начало
Моєї повісті знайде.

Павлуша мріяв комісаром
Служить у війську в двадцять літ,
Недаром, вам скажу, недаром
Його тягло на Дальній Схід.
І хоч були балачки марні
(Як хмари зникли вдалині),
Чомусь-то лікарем в лікарні
Хотілось быть тоді мені.
Були б у мене вірні друзі —
Лікпом, похмурий санітар,
Зміряли б хворим серця жар,
Навік прославлені в окрузі.
Чи розчином пекли б гарячим,
Чи повертали б зір незрячим,
Чи, взявши б aqua destillata¹,
Творили дивну дивину.
Була б нам практика багата
І літо, й зиму не одну.

¹ Aqua destillata — дистильована вода.

А зуби рвати? Насолода!
Або, як свище непогода,
Узяти зонтик і калосі,
Жовтенькі ресіре ¹ листи,
Крізь дощ, завію чи порошу
Вночі до хворого брести.
О медицина! Жаль до неї
Сидить, як в дереві сучок,
Коли ж непрошені хорей
Мене впіймали на гачок.
Їх не порвеш, міцні тенета,
Та й сам я правди не втаю —
Ножі, і скальпелі, й пінцети
За свіжу риму віддаю...
Ах, скільки в молодості часом
Складних рішаєм теорем:
Хотів би будь не менш — Тарасом ²,
Але зробивсь газетярем.
Звичайно, й тут широка нива
Для здібностей і для ума,
Статті, статті, статейки, — злива,
Пиши, потій, кінця нема.
І стримуєш свою натуру,
І проливаєш гірко піт,

¹ Ресіре — рецепт.

² Розуміється — Тарасом Шевченком.
(Прим. автора).

Опівніч правиш коректуру,
Щоб на летучці дати звіт,
А потім (благодать і тиш!)
В редакторській кімнаті спиш.
Та це, насправді, інша мова,
Візьмім все інше під замок.

Зоря згасала світанкова,
Із димарів легкий димок
Прозоро вивсь у високості,
Зими сідої ранні гості
Злітали пір'ям голубим!
Містечко. Тиша. Сніг і дим.
Скажіть, а хто не пам'ятає
Затишних вулиць тихий біг.
Дві липи, згорблений поріг,
І над усім небес безкрає
Квітучо-синє полотно.

Отут з Павлушею щоранку
З торбинками через плече
(Не гріє сонце, не пече,
Немов зіходить наостанку)
Брели до школи. До воріт
Топтали рівний перший слід.
В долоні хукали сердечно,
Стоявши довго під дверми,
І в коридорі безконечно

Шапки трусили від зими.
Старий Ничипір мів дорожку,
Бурчав у вуса: — Іч, граки! —
Чомусь вертався до сторожки,
Ключі теряючи з руки.
Шукав довгенько, не знаходив,
А потім, викликавши подив,
Хапав кожух: — А чи ти ба,
Вони ж в кишені! —

Вся юрба

Вривалась в клас, гриміли двері,
Глушили дзвоника прибії.
Нехай те ляже на папері,
Що зникло в юності моїй.
Тоді дрібниця непомітна
Глибоко радувала нас,
Тоді ввіходила привітна
Наталя Павлівна у клас
В сіренькій блузочці пригожій,
Очей незнана глибина,
Та іноді, мов ранок гожий,
Було, подивиться вона,
І ти, не маючи причини,
Усе розкажеш в тій порі,
Що свому другу сірячину
Закидав сніжками в дворі,
Що різав парту на уроці,
Ховав од сторожа ключі,

Нову пригоду мав на оці
Павлуші вигадать вночі,
На пера помінявся вчора,
А книжки не вернув назад.
Таке на себе наговорив,
Що потім будеш сам не рад!
Вона подивиться з докором,
Але за тим суворим зором
І посмішка, й міцна любов.
Ти будеш радуватися знов.
Роздасть нам зошити з диктантом,
Нехай хоч грім, нехай дзвінки,
Усе забудеш: — Хлопці, гляньте! —
Мерщій листаєш сторінки.
А там, бува ж, не підвезе,
Стоять дві літери «НЗ»...

Наталя Павлівна! Охоче
Списав би справи немалі,
Як ви працюєте всі ночі,
Як гасне лампа на столі,
Як вас попросять до колбуду —
На репетицію пора.
І ніч мине, і ранок буде,
І в клас наб'ється дівтора.
Ще скільки буде очевидця
Писать поему день по дню
З дівчат, що в платтячках із ситцю,

Серцями, повними огню,
Дітей навчають перших літер,
Обравши непомітну путь,
Та слів не кидають на вітер,
А мрій комусь не віддають.
Ще слово зродиться нове —
Їх скромна слава оживе.

А що ж Павлуша? Ви, читачу,
Прощайте вигадці моїй,
Я добре знаю вашу вдачу —
Стрімку, настирливу, гарячу,
Що вимага боїв, подій,
Щоб шаблі блискали казково,
Земля горіла та гула,
Щоб коні мчали безтолково,
Гризучи в піні вудила,
Щоб ті клялися, ті мирились,
А ті спішили до війни,
Щоб з пліч їм голови котились,
Як добре встигли кавуни.
Щоб небеса, моря і суша
Тряслись, немов благенський дім.

Павлушо, друже мій Павлушо,
Збирай книжки свої, ходім
Назавжди з класу. Прийдуть знову
Молодші нас, малі, смішні,

Писать диктанти, вчити мову,
Слова ловити запашні
Із уст учительки. Багато
Листочків календар горта.
І вже, мов гості, йдуть до хати
Змужніння радісні літа.
Нехай злітаються, як птиці,
Свої дари несуть тобі.
Хай сонце падає в зіниці
Гарячі й злегка голубі,
Нехай освітить шлях до краю
Дитячих сварок, мрій і сліз,
А батько скаже:
— Сам не знаю,
Коли це так Павлуша зріє?

КАНІВ

ПОВЕРТАЮЧИСЬ ДО КИСВА

Людей набралось чимало,
Поромщик долю кляв свою,
Пором заносило помалу
На крутоверть і течію.
Дві пані сіли, наче пави,
Дідок сухий, рябий з лица,
Та писар волосної справи
Із города із Козельця.
Вози із сіном вище хати,
Смішок бублейниць-цокотух,
І дубленої шкіри дух,
І сіряків кріпачих лати...
В трьох бочках шумувала брага
Із ячменистого зела.
Рибалок стомлена ватага
Улов опівнічний везла.
А на поромі поміж людом,
Між сміхом, смутком, пересудом,
Між удовою і мужичим
Плечем, що бите сорок літ,
Стояв ти, вдумливо обличчям
На схід вдивляючись, на схід.

Іще ввижалась ніч велика,
Мотронівки ведмежий кут,
Весільна жалібна музика
Тебе здогонила аж тут.
Ти сам, повідчинявши двері,
Дружківську погасив свічу,
Не чути б сміху білозерів
І флейти бідної плачу.

Минуло все. Синіє обрій,
Спітнілий лоцман воду п'є.
— День добрий, діду.

— А, день добрий.

— Стомились, певне? То ж бо й є,
Давайте поможу.—

Без слова,
Щоб не одумавсь дід, либонь,
Правіла міць важку дубову
В свою затискуєш долонь.
Рибалки — й ті далися диву:
— Невже з панів? —

І в тую ж мить

Хвилинку впіймано щасливу
Із вусачем поговорить.
Ти люльку витягнув з кишені,
А тютюну нема, кінець.
І враз — в чотири повні жмені
Дують рибалки тютюнець.

А найстаріший ув артілі,
Що знав життя і вбрід, і вплав,
Підносить ложку в цьому ділі,
Щоб з ними юшки скуштував.
Уже й посіли наоколо,
І спогадів струмок тече,
Що їм і босо, їм і голо,
І в люту зиму гаряче,
Що шапка-бирка, зверху дірка —
Їй-богу, панові підстать,
Що вже як спати довго й гірко —
То краще б зо сну їм не встать!
Ти сів до гурту, люди раді
Примовкли чемно: — От якби
Не похилилися раби,
То не були б тепер в досаді...—
І докінчив на цьому слові,
Щоб не накликати біди.
Веселі котики вербові
Течуть, мов срібло, до води
З крутого берега.

— Доволі!

Похідню став! —

У два ключі

Рибалки сходять смаглочолі
І хлібороби-орачі.
І ти зійшов, та що за диво,
Поліція в цей ранній час?

Позиркнувши немилостиво,
Підходять ближче.

— Ви Тарас?

— В'яжіть його! —

Зв'язали руки

І піт не витерли з чола.
На дуб злітають сиві круки,
У коней рвуться вудила.
Ти б серце виплеснув тривожне
На варти погляди лихі,
Ти б руку простягнув — не можна,
Ремені в'їлися сухі.
Ти б випросив води попити,
Але добра нема, нема,
Лиш дуб один стоїть над світом,
До тебе руки підійма.
І ти, обтяжений думками,
Рибалкам у страшній журбі
Вклоняєшся в дорожній камінь,
Вони вклоняються тобі.
— Як вільна вам година буде,
Пливіть ви до моїх сторін,
Сестрі Ярині, добрі люди,
Даруйте ласку і уклін.
А я в глухім далекім краю
Ті очі тихі та ясні
Хоч не побачу, то згадаю
Та налюбуюся ві сні.

Та налюбуюся ві сні,
Та поклонюсь своїй весні
І прокляну царя дурного! —
Візок руша, курить дорога...

Ніхто й не вгледів, що твориться,
Що вшир, і вдаль, і довкола
Земля ридає, як вдовиця,
Що сина смерті віддала.

* *
*

Прощай, Арале, назавжди,
Не прокляну і не забуду,
І десь у світі поміж люду
Невольників, що йшли сюди,
Що тут брели, нужденні й голі,
У закаспійській злій неволі
І до життя не підвелись,
Згадаю думою колись...

Нужду згадаю стоголосу
Моїх киргизів, голу, босу
Кайсацьку долю, восени
І скрип коліс, і кайдани.
Згадаю все, а ти забудеш,
А ти других журити будеш.

Хоч пам'ятай, як я блукав
Поміж валами опівночі
І гіркоту убогих трав
Ложив на серце. Може, очі
Прозріють з того? Може, дні
Минуть лихі в самотині?
І не діждався... Від біди
Не вкриєш серце небагате.

Прощай, Арале, назавжди,
Невольничий і щирий брате!

* *
*

Причалили під берег, ніч
Очерети зове у гості,
Ні птиць, ані людей, опріч
Ясної зірки в високості.
Про що ти мрієш? Спи, поет,
В німій нетопленій каюті,
Вітри, як діти на розпутті,
Скимлять, зриваючися в лет.
Та щось не спиться... Нагорі,
На тій на палубі, солдати
Співають, що родила мати,
А потім кинула в журі,

І затихають. Тільки враз
Високий голос лине, лине.
(Згадай дитинства юний час,
Село, сестрицю біля тину...)
Ти з ліжка встав і мов ожив,
Співця виходиш привітати,
Можливо, іде він в солдати,
А може, й службу одслужив?
Обнять його... О, якби так!
І прозріваєш від омани:
Співа закутий у кайдани
На палубі старий варнак.

КОЛИ Я ЙШОВ У ЛЮДИ...

Коли я йшов у люди на світанку
Весни мові, спутниці у мандри,
Високе небо барви позичало
У синь-морях, і явори столітні
Мені вклонялись низько до землі.

Хоч кукурікав півень, хоч лисиця
Майнула, мов заграва на узліссі,
Хоч дітлахи гуляли біля двору
У м'ячика, а менші — в деркача,

Я поминув їх, бо шукав дороги
Крутої і гіркої, мов розлука,

І дружби, невимовної на слові,
Але такої, що без неї — смерть.

Мій дядько, швець Микита-чорнокнижник,
Горілку пив і клад шукав щоліта
(Нажив горба і волосом посивів
За тим немудрим шевським ремеслом),

Мене проводив до дніпрових плавнів:
— Іди, синок, іди у світ, учися,
А хто добув хліб-сіть тобі малому,
Того в житті своєму не забудь.

І він до рук дав мені книжчину,
Обтріпану, зачитану ночами,
Притерту часом, інколи сльозою,
Долонею шорсткою, у смолі.

Та книга в нас на покуті лежала,
На виднім місці, гнівна і журлива,
І з неї я свою весну дитячу
У слові пив, і плакав, і сміявсь.

Жалів сердечно бідну Катерину, —
Куди-то їй подітись одинокій?
Івасику б сорочку полотняну
Свою віддав. Івасику, де ти?

Літа минули, і не треба згадок.
Стежки сирітські половіють житом,
А в долинах сестра ласкава, осінь,
Мов Перебендя кобзою, дзвенить.

* *
*

Рука фельдфебеля карала
І дарувала чорні дні,
В пустелі сірій Кос-Арала
Палила душу на огні.

Лихої кривди та огуди
У нашім слові не знайти.
Ідуть зі мною чесні люди,
І хліб росте без гіркоти.

І де царів собаче тіло
Згнило в землі,— про це не мрів.
Немало битов одгриміло
І одшуміло пожарів.

Царі зотліли у могилі,
Їх пахло змила каламуть.
Ясні сузір'я, серцю милі,
Шляхами давніми пливуть.

Але не можу я забуть
Слідів співця, сумну пустелю,
І на плечах стару шинелю,
І в колючках аральську путь.

Слова Тарасові могучі
Обережу в своїм житті,
Щоб вороги, як гади злючі,
Не підповзли на тій путі.

* *
*

Смолокури і кожум'яки,
Роду чесного бунтарі,
З вас ніколи ніхто не плакав,
Помираючи на зорі.

Чи така вже родила мати,
Чи до серця вкотився грім,
Що чекали вночі розплати
І сміялися в горі тім?

Чи таку вже силу любові
Узяли до сердець своїх,
Що кували на вас окови,
Ви ж кістками протирали їх!

Я розвію навалу суму,
І в півночі веселий час
Я Тарасову світлу думу
Проспіваю й згадаю вас.

Хмара впливе яснопера,
Дуб хитнеться в старім гаю...
Ваших дум голубі озера
Переллються в душу мою.

Поміж м'яти і поміж рути
Зацвітають мої лани.
Я ж не можу ніяк забути
Каторжанські кайдани!

ЖАЙВОРОНОК

За свіжим подихом весіннім
В напівпрозорій вишині
Не клетотом, не голосінням
Вночі згадаєшся мені.

І як шукать тебе в глибинах
Небесних незвичайних нив?
В роздоллях житніх і полинних
Навік ти серце полонив.

Обляже, ляже чорна туча
І вже сріблом стинає тьму,
Маленька грудочка співуча
Не видна зору мойому...

Отак би жити синім квітнем
Під небом зоряно-рясним,
На око — зовсім не помітним,
На слово — дивно голосним.

* *
*

Вони виростали ув одній артїлі,
Кохали дівчат, гуляли в діброві,
Розорювали степ, юнкі, смаглотілі,
Ќучері їм плутали вітри малинові.

З Андрієм, з Олесем і з третім —
Іванком —
Не чекали дівчата швидкої розлуки.
Лікар на призові оглянув їх ранком,
Воєнком на прощання потиснув руки.

Світи їм на щастя, вечірня зоре,
Витинай, гармонь, дзвінкїш якомога!
Одному — в гори, другому — на море,
Третьому між тучі лягла дорога.

* *
*

Плеще в лузі світла Бистровиця,
Наче сік беріз, не каламуть,
Хлопці йдуть, як стане косовиця,
Пригорщами й ковшиками п'ють.

Я ходжу землею много років
І радий, що на своїм віку
Не забув шумних її потоків,
Не згубив до вод її смаку.

СВЯТО

Тануть снігу полотнища білі,
Струмені дзюркочуть з опівдня,
Квіту рясту головки несмілі
Засиніли з-під старого пня.

Будуть завтра їхати танкісти,
І тоді безвусий воєнком
Заквітчає башту урочисто
Голубим, невиданим цвітком.

* *
*

Нелегко на слові мені
Пізнати любові начала,
Світанків рожеві огні,
Сопілку, що в полі звучала.

Крізь гомони міст і дібров
Полки вирушають за обрій.

— Добридень, піхото! — Здоров!
— День добрий, танкісти!
— День добрий!

Пішли... А мені по ночах
Насняться любові начала:
Світанки горіли в очах,
Сопілка у сурмі звучала.

* *
*

Одягнем шинелі, візьмемо з собою
Пайок-одноденок, зупинимось де?
І десь за тропою за голубою
Дитинство і юність пилком припаде.

Я, може, засохну, мов корінь од спраги,
Розриви прийматиму гулом грози.
Коли ж ні краплини не п'ю з баклаги,
Не витисну з каменю ані сльози.

Я, може, осліпну, і дим-самоїдка
Сховає доріг вікову безмеж,
А потім зрадію, узнавши од свідка,
Що ти за горою цвітеш і живеш.

Що ген над тобою небесні шати,
Луги та долини в цвіту росин.
І добре синові: в нього є мати,
І добре матері: в неї є син.

* *

*

Піде поїзд, буде зупинка,
Що наснилося — оповім.
Знову, знов терпка материнка
Нагадала про отчий дім.

Я знайшов її рано в полі
У неходженій, росній млі.
Чи й сьогодні шумлять тополі,
На зорі кують ковалі?

Молотки дзвенять серед літа,
Гомін, відгомін пізнаю.
Біла яблуня густоцвіта
Кличе вечором, у маю.

Трактористи веселі де ті?
Голосочки ж та голоси!
І летять по усій планеті
Двох гармоній важкі басы!

Нашу любов, як осяяну зірку,
Не кину вітру, не дам на розлуку.
Народиш синів мені добру п'ятірку,
Спасибі за щастя. Прости за муку.

Болю твого незгладжену риску
Згадаю: в поту і сльозах родила.
І вже їхня юність вітається близько,
І вже чиясь старість бреде похила.

Крикнуть журавки — діти полинуть,
Обрій гуде уночі за горою.
А ти вечорами знайди хвилину,
Виходь у степи, виглядай порою.

ДІДИ

Сидять вечорами тихими — поважні, сивобороді,
Бронзовіють високі чола, стиснуті в думі уста.
Знову війна непокоїть, що воно чути в народі?
Явір із ними шепоче. Сад молодий зроста.

Клялися вони у п'ятім: — Землю кров'ю окропим, —
Порох самі готовили, падали в грім барикад,

Турецькі вали кришили, мерли під Перекопом.
Явір із ними шепоче. Буйно зростає сад.

Вечір пливе на човені до солов'яного свисту.
Діди замовкають на хвилю, узявши люльки до рук,
Та й бачать, що їхню молодість, як знахідку, давню
й чисту,
Несе в золотих зіницях дванадцятилітній онук.

* *
*

Ластівки щебечуть попід стріхою,
Білим пір'ям гнізда перев'ють.
Розлилися райдугою-втіхою,
Попливла весняна каламуть.

Полетять за крильми ластів'яними
Пташенята в сонячнім теплі,
За струмками, буйними та п'яними,
Ляжуть в землю круглі картоплі.

Пройде осінь щедрою долиною,
Над струмками встеле білий дим,
Над сім'єю дружньо-ластів'їною,
Над моїм весіллям дорогим.

МАЛЮНОК

Журавлі прилетіли, заблуки.
Підкотила штанці дівтора,
Паперові пливуть кораблики
До сусідського лиш двора.

Повз тополі старі, похилії,
Через плесо на синій став...
Ну, пізнав себе в цій ідилії?
Шестилітнім себе пізнав?

* *
*

Гроза з вітрами в перемир'ї
Хитає гребель темну гать.
І в малиновім надвечір'ї
Дуби, як воїни, стоять.

І сонця круглий теплий коlob
Вкотився в золотий овес.
Гонець крилатий — сивий голуб —
До хати лине з-під небес.

Бо як же бути? Над землею,
В липневій димці голубій,
Чи вийду я на прю із нею,
Прийму грози зазивний бій?

* *
*

За зоряною тучкою
Горять старі світи.
Шипшиною-колючкою
Мені наснилась ти.

В луги я йшов із вереснем,
Згадав твою любов.
Шипшину рвав при березі,
Долоні наколов.

ЗЛИВА

Бігли в полі блискавиці
Повз віковічні дуби,
Спали при лузі криниці,
Били крильми голуби.

Зливу зустрінули діти,
Райдуг зелені мости.
Буду із сонцем радіти,
З житом колючим рости.

* *
*

Наливайся, бийся гнівом орлім,
Радістю і полум'ям образ,
У моїм бажанні необорнім
Зацвіти веселкою сім раз.

Візьмуть слово браття-гармоністи
(Всі певці, їх звать — шкуратяні),
Надішлють в листі хороші вісті,
Як, мовляв, скучають по мені.

От і вся поема, для розв'язки
Не згодяться ревності, жалі.
Що мені потрібно? — Трохи ласки.
Неба шмат. Дорогу на землі.

* *
*

Не буду починати пісню звитяжну,
Хай попробують інші, що спали донимі.
Дівчина вела зелену вантажну
П'ятитонну машину по горі, по долині.

Робила звичайну, буденну роботу,
Зосереджена, строга, в сіренькому світрі.

Зарясніли на чолі краплинки поту,
Світло-синя косинка тремтіла на вітрі.

Сонце кидало стріли з калинового луку.
Посміхнулась до мене, як дівчина кожна.
І липневий ранок простягнув мені руку,
І забудь це не можна, їй-богу, не можна!

ЧЕРЕМУХА

Розквітнула на тому тижні
Ізгорблена, немолода.
Прийшли сусіди, дальні, ближні,
По гілці рвали. Не біда.

Вона крізь літо, осінь, зиму
Гарячий буде сік нести,
Щоб знов для ока невловимо
Колись на тиждень розцвісти.

ОСІНЬ

З обжинками, з гречок п'янючим трунком
Ідеш гулять на подніпрові плеса.
Смагливий серпень зготував лаштунки:
Горбаті гарби, ковані колеса.

На ясний день черленна хмара суне,
Я вечорми стоятиму на чатах.
Заходь у хату, молода красуне,
Без свідків, без людей, без провожатих.

З обжинками, з гречок п'янючим трунком,
Тютюн — для хлопців, весілля — дівчатам...
Мене ж яким порадуєш дарунком,
Яким трудом нескінченно-початим?

* *
*

Сиві хмари пливуть наді мною,
Під ногами трава — як німа.
Я спізнався з жагою одною,
А для іншої серця нема.

А для іншої місця й не буде.
День проходить і гасне по дню.
Так приходить же і вдар мене в груди,
Я тобі лиш одній відчиню.

Що в тобі? — Голубина посмішка,
Як далекої ніжності знак,
Довгих кіс золотиста доріжка,
Що мене закружила отак.

Сиві хмари пливуть наді мною,
Під ногами трава — як піма.
Я спізнався з жагою одною,
А для іншої серця нема.

* *
*

Шумливі липи голубіли,
Хилили гіллями на схід.
Високо ластівки летіли,
Вони ж не рвалися услід.

Осіннім холодом пропахлі,
Як гості при столах крутих,
Вони пили дощові краплі
Із чарок світло-золотих.

Світанком вийду із хатини
Та й знаю: будуть проводжать.
Під ноги стелють скатертини —
Лугів зелену сіножать.

Чого вклоняєтеся? Ну ж бо,
Я повернуся в отчий дім,
Де листу й слів прадавня дружба
Цвіте на корені однім.

МАНДРИ

В путь нічого збирати не буду:
Є тютюн, і книжки, й сухарі.
Десь піду я спокійно між люди,
Поклонюся вечірній зорі.

Так ходили, мабуть, Святогори,
Де земля — як волошковий клин,
Так піду я в поля неозорі
Із піснями один на один.

Попрошу собі сил небагато
 Молодим і гарячим слівцем:
 Щоб на руки всю землю підняти,
 Повернути до сонця лицем!

ХМІЛЬ

Вийся, хмелю, зелено і златно
По в'юнкій та молодій лозі.
Вересень постеле синь полотна,
Задимиться в дощовій сльозі.

Соку міць, духмиста яра сила!
Броварі засмаглі уночі
Переллють її в глухі барила,
У кленові стиснуть обручі.

Заклекочеш, спінишся ізo дна,
Ні вітрів, ні сонечка на дні.
От вона, хмелева юнь голодна,
В темній і глухій самотині.

І тоді, як в засмутку глибокім
Буде снитись лозове гілля,
Споєні гаряче-буйним соком
Зашумлять в артілі весілля!

ЗИМА

Люблю зав'южену навіки,
Як ввійде гостем до двора,
Зерна пшеничного засіки
Жорно столітнє розтира.

З вовками подружила впору,
Бо з ними жить і з ними вить,
І завтра на зелену гору
Не ляже дощика блакить.

Іде школяр і листоношник,
Де мідна хилиться трава,
І сипле борошно мірошник
Із голубого рукава.

* *
*

Забілили сніги у дубовій діброві,
Голубого узору на вікнах сліди.
Не затримуй мене на останньому слові,
Попрощайся, як треба, і в путь проведи.

Будуть літа летіти в цвіту і негоді,
Поїзди грімкотітимуть, битиме грім,
І старенька земля, як бовць у поході,
Ізі мною поділиться хлібом своїм.

Може, яшно-черствим, може, тепло-пахучим,
Гіркуватим димком новину занесе,
Щоб наснились мені уночі неминуче
Темно-карії очі, дорожчі за все...

* *
*

І знов за дальнім видноколом
Іде сивіюча зима.
За чорним лісом, білим полем
Буран березу обійма.

Нашепче їй про цвіт долини,
Де я малим колись ходив,

І так до неї рветься, лине
В грудях народжений мотив.

Я слів зібрав не випадкових
На радість їй. Але тоді
Сніги, сніги в полях ранкових
Пливуть, як білі лебеді.

Снують морозяну мережку,
Ячать і свищать довгі дні,
І в теплий край заносять стежку,
Де сниться дівчина мені.

НОВОРІЧНЕ

Свище заметь над полем німим,
Засинають високі смереки.
З Новим роком! Із щастям новим!
Любі друзі, близькі і далекі.

Недаремне ми дружбу вели:
Побажаю вам радості й сили,
Щоб хоробрі — хоробріш були,
А ніжніші — ніжніш полюбили.

Матерям крізь замети рясні
Побажаю ранесенько-рано,

Щоб родили синів навесні,
А як дочок — то теж непогано.

Що ж для себе бажать-побажать?
Снігопади в долинах лежать,
Йдуть походи по білій дорозі.

Хай же пісні клечання густе,
Слів налитих звучання просте
Розтопляє сніги на морозі...

ЗЕМЛЯ

Дивною і вічно молодою
Одгукнися у моїй душі.
Каченята кричуть над водою,
На вітрах палають комиші.

Люди йдуть, свою цілують землю,
Не схиляють пліч ні перед ким.
Струджену й важку тебе приємлю,
Щоб ходити світлим і легким.

* *
*

Дощик за вікнами плаче,
Ніч виглядає циганку.

Серце бентежне, гаряче,
Спи собі тихо до ранку.

Завтра у тиші тривожній
Знову дорога за нами.
Серце, мій друг подорожній,
Краще не знайся із снами!

* *
*

Юнь моя ромашкова,
Юність яворова!
Блискає за вибалком
Місяця підкова.

Ким її загублено,
Срібну та гарячу?
Вершником-будьонівцем?
Щось його не бачу.

Бригадиром-красенем,
Що в степу ночує?
За врожаєм виспілим
Щось його не чую.

Чи колгоспним сторожем,
Що летів повз хату
Сватать чорнобривую,
Молоду, багату?

* *
*

Думи, думи, щедрі мої гості,
Знов земля й ромашка ожила,
Поверніться із мандрівок прости
До мого широкого стола.

Скажуть люди: — Що воно за діти,
Невеликі, буйні та смішні? —
Буде небо низько голубіти,
Нахиляти віти запашні.

Ще вам видам пороху та гніву,
Подарую птицю солов'я,
А в дорогу дальню, гомінливу
Проведе вас молодість моя.

* *
*

Рахманних піль запахли чебреці,
Упала синь в захмарені калюжі,

Разом підемо, запальні та дужі,
В оце розквіття, в простори оці!

Бджола колише марево гречок,
І жайворонка срібляний смичок
Згубився в небі, в шумі яровому.

Та вже на обрій туча виповза.
Невже шумить? Невже гуде гроза?
Люблю я день і поклоняюсь грому.

* *
*

Зайцю довговухий,
В лісі щось гуде,
Слухай мене, слухай,
Мисливець іде.

Завць той хитрючий.—
Скік та скік.
— Я з мисливцем дружбу
Заведу навік.

Буду йому ранками
Роси стрясть,
Буду йому в південь
Дітей колисать.

Йди, мисливцю лютий,
Баюньки, бай,
Зайця-побігайця
Не бий, не стріляй!

* *
*

Оженився горобець
На старій синиці,
А синиця як синиця —
Плете рукавиці.

Щоб тепліше горобцю —
На снігу, на морозцю.
Чи сінця внести покіс,
Чи по дрова бігти в ліс.

Є ще в неї інші дари:
Є ціпок-ясенець,
Круглі сині окуляри —
Постаріє ж горобець!

* *
*

Бігла кізка по мосту,
Збила куряву густу.

Тут листочок, там листочок
Схопить, хопить — і навскач.
Он яка рогата, бач!
Он яка, бач!

А назустріч не орда,
Суне з поля череда.
Кізка вправо, кізка вліво,
В неї роги, мов рогач.
Он яка завзята, бач!
Он яка, бач!

Де взялися пастухи,
Молодці, не лінюхи,
Прип'яли козу за роги,
А вона у крик, у плач...
Он яка завзята, бач!
Он яка, бач!

ЩЕДРОТА

Під небесним золотим наметом
Із тобою побратались ми.
Не течи ні молоком, ні медом,—
Кованим залізом прогрими.

Заметуть, засвищать білі зими,
А прилине літо з верховин —

Загорілі добрі побратими
До походу стапуть як один.

Каски світлі, казанки — на диво,
Грань багнета блисне гаряче.
І тоді земля, як тепла злива,
Молоком і медом потече.

* *
*

Кіт-воркіт біля воріт
Чеше лапкою живіт,
З'ївши мишу-побіганку,
Що робити по сніданку?

Чи погнати біля хати
Вслід за голубом-гінцем?
А чи вуси-довгоруси
Почесати гребінцем?

Що робити, кіт не знає
За ворітьми, у кущі.
А над ним веселка грає,
Золоті несе дощі.

ЗНАХІДКА

Знайдеш підкову — щастя

Йде бовць додому із походу
З думою побачень і розлук.
Підніма підкову біля броду —
Бути щастю. Знахідка до рук.

Ой даремно радуєшся нині.
Хто бійця зустріне у дворі?
Батько рідний звис на вербовині,
Спопеліла хата в пожарі.

Їхали денікінці в негоду,
Головний допалував жита,
Кінь його спіткнувся біля броду,
Загубив підкову з копита.

МАВЗОЛЕЙ

Якщо стомився, живучи землею,
В грозі ішов і виростив сади,—
У дальню даль до зірки Мавзолею
Іди, товаришу, іди.

І стань, як вартовий, у дні січневі
Під сиві стіни дивної краси,

Поглянь в обличчя тихе Іллічеві
І кожну рису в пам'ять занеси.

І нова сила до грудей прибуде,
І сонця промінь осяйне до віч,
І проведе тебе в сім'ю єдину, в люди
Ілліч.

ІМ'Я

На все життя лягла розлука,
Під снігом вечір догорів.
Старим пригадують і внукам
Січневий смуток прапорів.

Нащадкам в славі і зв'язі
Іти крізь весни і літа,
На малиновім ріднім стязі
Ім'я знайоме розцвіта.

Навчися серцем розуміти,
Зростає в його звучанні, йди.
— То Ленін,— кажуть наші діти.
— Ілліч,— одказують діди.

Всього п'ять літер, слово дивне,
Торкнись — і полум'я скресне.
У висоті — таке зазивне,
У глибині — таке ясне.

ТРИ ХВИЛИНИ

Як виряджали у дорогу дальню
На стомлених і молодих руках,
То день проніс мелодію прощальну
По мовчазних п'яти материках.

Біля простої, в сніжках, домовини
Вдивлялись люди в холодок чола.
Гудки гули над світом три хвилини,
Хоч нам здалося — вічність прогула.

І кожен ждав: невже він не покличе
Словами, зором, ласкою, Ілліч?
Мільйон облич, немов одне обличчя,
До мертвого схилились віч-на-віч.

Тих трьох хвилин ніхто з нас не забуде —
Бійці, селяни і робітники.
І йшли, і йшли за гробом рідні люди,
Щоб світлий образ пам'ятать віки.

ЯЛИНКИ

Стоять засніжені ялинки
Біля К'ремлівської стіни.
Шепочуть сни, зітхають дзвінко
І з вітром бавляться вони.

І тут, під світлою зорею,
Як з бронзи вилиті, — живі,
На двох окриллях Мавзолею
Стоять суворі вартові.

Візьму я гілочку з ялини,
У край далекий понесу,
Щоб потім згадувать щоднини
Її нев'янучу красу.

Щоб завжди бачить: під зорею,
Як з бронзи вилиті, — живі,
На двох окриллях Мавзолею
Стоять суворі вартові.

* *
*

Бійця поклали у дядьковій клуні,
Де пахла волошкою житня солома.
І ми, семилітні, безмятежно юні,
Не сиділи й хвильки у себе вдома.

Боєць шепотів: я встану, устану.
Ми приносили хліба чи й сала трішки,
Сировим полотном бинтували рану,
Тютюном набивали козячу ніжку.

Устав через тиждень, пішов,— не впізнаю,
Цілував на прощання, здоров'я шівроку.
Десь гуляє луна по вишневому краю
Од його молодого і легкого кроку.

Збирайся, братва, із околиці нашої,
Юність вернулась, нагадує вдома:
Ми бійця годували чорною кашею,
І волошкою пахла житня солома.

* *
*

В північний час ударить грім
В небес широку стелю,
Тривога ввійде в рідний дім,
Шепне: — Вдягай шинелю.

А за степи, за сіножать
Славетний ворон кряче...
Дружина вийде проводжать,
Можливо, що й заплаче.

Та квіту раннього пучок
Розквітне, як надія,
І голубий носовичок
На вітрі забіліє.

І сурм відлуння молоде
Зжепе очей турботу.
— Піхота йде! Піхоте йде!
Вперед, вперед, піхото!

Піду з полком крізь пил і дим,
Із лоба піт утерши,
Правофланговим рядовим,
Заспівувачем першим.

Чи вам пасниться ж уночі,
Як в чортовім розгоні
У небо сурмлять сурмачі,
Хриплять козацькі коні?

* *
*

Іржуть на вітрі коні чорногриві,
Загнuzдані, засідлані в похід.
В заобрійних полях рожевий тане слід.
Здорові будьте та живіть щасливі.

Вдягає брат будьонівку, шинелю,
Старому батьку клониться до ніг.
Пробив небес широку синю стелю
Молодика золотокутий ріг.

А з матерями буде ще морока,
Із радіщами й смутком пополам,
Коли ляга дорога нам широка,
Коли багряні сняться ночі нам.

* *
*

Походи, ви, походи,
Осінні сині дні!
Бійців смаглява врода
Така близька мені.

Рожева повна вишня
Оновлює міста.
Майбутнє і колишне
В однім зерні зроста.

УСТИМ

Устим був на диво широкоплечим,
З дитячою усмішкою на лиці рябому,
І якщо корити було його дечим,—
То лиш тим, що пізно вертавсь додому.

Ходив над Посуллям, як у власному домі.
Їуди йому печаль непрошену діти?

В далекім краю, що зветься Суомі,
Сина забили білобандити.

Мабуть, лежав у гарматнім гулі,
Схожий на батька усмішкою, зором.
Мерзли бійці в мовчазнім караулі,
Кіннота мчала полем просторим.

Напевне, друзі стояли рядом,
Кров тамували, поїли з баклажки.
Сусіди Устиму несуть розраду,
Та він же батько, дихати важко.

Сонце встеле дорогу багату,
З любов'ю й сонцем минає мука.
Може, світанком покличе: — Тату,—
Ворітьми скрипне, в вікно постука?

* *
*

Зореві дні, зореві дні,
Дороги даль, походів слава.
Там очі снилися мені,
Посмішка тиха, пелукава.

У вересневому огні
Я руки простягав до неї.
Зореві дні, зореві дні,
Барвінок юності моєї!

СПІНОЗА

Під посвист куль і клекіт бомбовоза,
Під подихом іпритної грози
Вночі вивчає згорблений Спіноза
Біблейські темні титла і ази.

Що діяти з обдуреним Адамом?
Устань, мудрець, віщуй, не проклени.
Збирає ніч за чорним Амстердамом
Людських голів розбиті кавуни.

Де плуг війни пройшов залізним ралом,
Узрій в полях: насунула біда,
Єхидний бог стоїть за генералом,
Важкі снаряди в дула заклада.

ЗА ПОРОЖЦІ

ВОРОН

На ланах козачої долини
Толочив ромашок первоцвіт.
Вчора ворон справив іменини,
Триста літ минуло, триста літ.

Не широка піднебесна стеля,
Не глибокий дніпровий заплав.
Ворон бачив Острияницю й Хмеля,
Над полтавським боєм кружеляв.

З'їдено м'яся і крові спито
В бойовищах трудних на зорі.
Ворону колюче стигле жито
Затуляє обрії старі.

Він оглух, осліп, одна скорбота,
Він не бачить, як крізь сивий дим
На страшнім алюрі мчить кіннота
Під багряним прапором одним.

БИТВА I

Гримнули блискучі самопали,
Ковані навіки в жовту мідь.
В ярову, медвянисту суцвіть
Сотні тіл підкошено упали.

Сагайдак підвівсь на стременáх:
— Хто згада їх в світлих іменах?
Для яких пеанів і палітер
Голови злягли у ковилі.—
Він пригнувся низько до землі,
Шаблю в крові об коліно витер.

— Досить бою! Сон змикає вічі.
Ляжмо, хлопці, в поріст яровий,
Ще не раз рубатися, не двічі.—
А орли, чатуючи здобичі,
Знали вже, хто мертвий, хто живий.

БИТВА II

Блищало небо золотом янтарин,
А вже метнули в битву козаки,
І дико скрикнув ординець-татарин,
Сповзаючи з високої луки.

Як позавчора, вдарили мушкети,
І пожаром взялася димна вись,
І за Дніпром сузір'я і планети
Кривавими сльозами полились...

А ген за виднокругом неозорим,
При яворі, при тихому дворі,
Із хлібом-сіллю, із таємним горем
Синів додому ждали матері.

КІНЬ

Гривастий кінь імчався навмання,
Копитом бив дорогу, пилом криту,
Не вистачало сил тому копиту
Розбити землю, сум пойняв коня.

Він заіржав — хитнули сині луки,
Луна дрижала в темнім тоні піль,
І в тім іржанні плив гарячий біль,
Живого серця нездоланні муки.

Сльозу солону вітром ізсушило,
Багряна туча блиснула крилом.
— Дивіться, хлопці, впав Микита Шило,
Земля йому пером, земля пером!

В огні шабель, в гармат відлитім дзвоні
Микиті добра пам'ятка була,
І мчався кінь у вишитій попоні,
Надвоє розкусивши вудила!

* *
*

Зоря зелена в полі погаса.
З ковшів дубових коней напоїли,
Самі ж у битві не пили й не їли,
І притупила слух шаблюк яса;

І припилила зір важка пилюка,
На бирки випала, на кунтуші,
І лиш не вкрила полум'я душі,
І лихо з ним! — А серце добре стука.

А серце прагне січі й далини,
Твердих доріг, копит многоголосих,
І молодого сонця в буйних росах,
І тучних злив на золоті лани.

Тримайся, крулю! Зітнемось, чого там...
Свистять шаблі, гармат гуде яса,
Потерті сідла пахнуть сіллю й потом.
Зоря зелена в полі погаса.

* *
*

Стріляли день і два, і не було втоми,
Аж стерлися крайки порохівниць,
Аж дикий колос молодих пшениць
Копитьми збито в золото соломи.

Копитьми збито в золото соломи,
І згарища куряться на лиман.
І крик, і плач, і вибрязки, й туман
Метуть в степу могутні вітроломи.

Устане день четвертий — яснозір,
Зітре пилюку, питиме шоломом
І над гарматним незатихлим громом
Зведе веселки на козачій двір.

* *
*

Палають огні при долині,
І північ заходить, і сон.
Татари сидять при долині
На всіх поділяють полон:

— Два списи бери, на придачу
Китайку червопу з плеча.
— Мені ж гривуна вороного.
— Мені чорнокосе дівча.

Китайка горить, як заграва,
Ірже сумовито гривач,
Оксана сльози не втирає,—
Не плач, моя бідна, не плач.

— Бери собі матір із дітьми,
Отару овець і волів.
— Віддай мені шаблю-дамаску,
Як сам ватажок повелів.

А шабля не сяє, як злото,
Воли не займають трави,
І мати із дітьми ридає:
— Сини мої старші, де ви?

Палають огні при долині,
Світапок заходить і соп,
Татари сидять при долині
На всіх поділяють полон.

То хмара — не хмара у небі,
То бурі великої знак.
То коні летять чортомлицькі,
Їх свистом жене Сагайдак.

І шаблі скреснули і впали,
І порох покрив сіножать.
Татарські порубані кості
Під сонцем палючим лежать.

* *
*

Уставай, моє сонечко, з темного лугу,
Бо тривожить минуле не раз і не двічі.
Сплять в степу запорожці — товариш до друга
Повернувся обличчям, порубаним в січі.

І так страшно дивитись на заплющені очі,
На рубці кривавиці, і на плечі похилі,
І ніхто з них ні пити, ні їсти не хоче.
Милі мої. Тиша. Милі мої, милі.

Тож не бачать: завітли лапки звіробою,
І не чують: громи перекочують глухо.
Листопад виграє золотою габою,
Чи білянка-гулянка мете — завірюха.

Лиш тоді, як танкісти промчатся по полю
І сурма зарокоче в поході з полками,
Устають, щоб побачить, і стогнуть від болю,
І шаблі-гартуванці дзвенять під руками.

* *
*

Зацвітає дике жито
На краю землі,
Де три ночі в бубни бито,
Збирано жалі.

Зацвітає синім льоном
Половецька шир,
Свистом, тугою, прокльоном
Повели в ясир.

Зацвітає материнка,
І на ній, на ній
Вигляда мала Маринка:
— Де той буревій?

Льолю, матір'ю пошиту,
Здерли люди злі,
Висне вусом дике жито
На краю землі.

* *
*

Гомін, гомін по діброві,
А над полем все заграви,
А над полем все заграви,
Пожовтіли буйні трави.

Станьмо, хлопці, при долині,
Станьмо, хлопці, таборами
За полями, за борами,
Під густими яворами.

Вже нема шляху додому,
Я іду тепер в поході,
Б'ють гармати за горою,
Кони мчать на Жовті Води.

Глянь, Богдапе, квітка в'яне,
Дай-но січі, дай-но грому!
Топче пляхта дикі терни,
Загубивши шлях додому.

Гомін, гомін по діброві,
А над полем все заграви,
А над полем все заграви,
Пожовтіли буйні трави.

* *
*

В вечірнім полі тануть лебеді,
Палають листом клени молоді.
Куриться пил, відходять в даль віків
Дороги стріч і дзвін важких підків.

Богдан тут бився, Острияниця жив,
І Кривоніс тут шаблю положив,
Їх спогадай скрізь вибухи і січі
На довгі дні, на многії літа,
Як землю коні били з копита,
Зоря походів падала у вічі.

В вечірнім полі тануть лебеді...

СОН

Уляні снилось вніч: вороння згряя лице,
А їй аж весело. Уляні снилось вніч:
Під стріхою живе кохання ластовине.
Така звичайна й незвичайна річ.

Чи то на добре сон? Казали вчора люди:
Вертають козаки, то, може, — й Тимофій?
Впаде вона йому на смаглі теплі груди,
Не рвися, серце, з туги і надій!

Чи не забув її, сирітську дочку?
Всміхнулася і рівно круг чола
Довгасті коси виклала віночком,
У праву руку хусточку взяла.

Зірвала квітку свіжу, як зірницю,
І другу, й третю вирвала на те:
Одну приткне в мушкет, другу в порохівницю,
Коневі в гриву третю заплете.

Уляні снилось: стежка невидима
Звела гостей на свайбу з півсела.
А він в стецу лежав, над мертвими очима
Ромашка вбога ніжно розцвіла.

КСЕНЯ

Як любила Ксеня — хто розкаже?
Цілувала — хто цілунки вкаже?
Як пішов — ридала, впавши ниць,
Що ж, огонь миліший із рушниць.

Журавлі у небі,— Ксені важко,
Шосте літо не цвіти, ромашко,
Шосте літо падай, чорна ніч.
Січ його забрала? Січ — не Січ...

В синій барві небо неокрає,
Ой весілля грає, серце крає,
В рушниках, як півні, старости,
Що почувеш, милий, то прости.

Намиста несуть до Ксені, світку!
Молодий голубить, як лебідку.
— Хлопці, хлопці, зап'ємося в дим,
З чортом цим, чи то пак з молодим!

П'ють і п'ють. Цимбали, гей, цимбали!
Чи гостей славетних частували?
Од воріт не гук, не поговір,
Запорожці, матінко, у двір.

Два чорнявих, подивитись гоже,
Третій, сивий, підвестись не може,

В смугах руки від сухих сириць,
Ксеню, Ксеню, ти не падай ниць!

Важко бути в турчина в неволі,
Піднімає сивий руки голі:
— Може, чарка й нас не обмине?
Ксеню, Ксеню, пізнаєш мене?

Коні ржуть. Кого чекали в гості?
Бубни стихли в хаті на помості,
Близь весільних ватрищ уночі
Обірвали струни скрипачі!

ПОБРАТИМИ

Як жовті лисиці-красуні, проміння упало по полю.
Орда відступала на південь, шуміла півколом крутим.
Сірко Никодим засмутився, попавши у смертну
неволю,
Грицька Сагайдака єдиний і вірний в житті побратим.

Закручено руки в ремені, і ноги в колодки забиті,
Червона китайка прим'ята, біда за плечима стоїть.
І хоче козак заспівати, знайшлися слова сумовиті,—
Та коні іржуть за лиманню, литаврів потріскує мідь.

Земля українська весела за полем багровим лежала,
Орли клекотіли в низов'ї, палали в диму комиші.

Нехай приставляють до горла обточені вістря,
Сірко ще почує, як стогнуть чорти по козацькій душі.
А поминки будуть хороші, збираються ж хлопці
Запалять люльки в пожарищі — далекого завіту знак,
І може, в степу при дорозі знайдуть Никодимові кості,
І гірко на чорній руїні заплаче по нім Сагайдак!

СТАРОВИННА БАЛАДА

Кінь з конем тупу-тупу.
Вітер. Ворон у степу.
Вітер. Ворон. Лихо з ним!
Друже, друже, побратим!
— Може, тут, в траву рясну.
Ляж, засни, і я засну? —
Сон як сон. Біда одна —
Чарку випито до дна.

Плаче туча несходима, —
Друг застрелив побратима.

Із сіделець зніс крутих,
Вигріб жменю золотих.
В землю кинув, на кончину,
Із калини гіллячину,

Хай росте... І лихо з ним!
Друже, друже, побратим!

Рік минає, два минає,
Полк з походу повертає,
При шовковім знамені
Їде вбивця на коні.

Віє вітер із долини,
В'ється-гнеться кущ калини.
Кущ калини гне гілки:
— Ріжте, хлопці, сопілки.—
Назрізали, все готово,
Ті ж не грають — кажуть слово:
— За що ти мене убив,
Кров'ю землю обагрив?

Що за туча песходима?
Де тут голос побратима?
Звідки смуток нароста,
Хто заціпив нам уста?
Грайте, дудочки, готово,
Ті ж не грають — кажуть слово:
— За що ти мене убив,
Кров'ю землю обагрив?

Полк стоїть, у сталь закутий,
В гніві, в ярості, в огні.
Мертво пада вбивця лютий
При шовковім знамені.

БАЛАДА ПРО НАКЛЕП

Прийшов до кузні, всівся при гóрні,
Хитрі очиці — як вуглики чорні,
Ніжки кривенькі, смішок із вічок,
Такий собі тихий, святий чоловічок.

А вже понизовцю шепнув на ухо,
Зневіри повіяв отруйний дим.
Друг похитнувся, заплакав глухо,
Шаблю на друга зніс побратим.

А вже він з другими раду туркоче,
Маже медком та по півслівця.
Батько не гляне сину ув очі,
Син із пістоля забив отця.

Хто заспіває, хто забалака,
Все переверне, — правда на дні.
Одні закричали: — Це ж вовкулака! —
Інші злякались на довгі дні.

Тільки коваль, натомившись від грюку,
З хлопцями стрів ранкову зорю:
— Дайте, — каже, — сюди сатанюку,
Я з ним по-своєму поговорю.

Ручки і ніжки в'язали на кручі.
А вже як тонув, то люди у крик:

Рота відкрив — два жала гадючі
Прикрили чорний шершавий язик.

СКАРГА

Вийся, листя зелене,
Був товариш у мене,
Порох порівну ділили, пробивалися на Січ,
Списом чистили пана,
Гнали турка-погана,
Вдвох в поході і в негоді засинали в темну ніч.

Випивали терпицю.
Їли рибку плотвицю,
Крихту хліба розділяли, бо для нього жаль хіба?
Щоб товаришу доволі,
Щоб товаришу на волі
Не зустрілася турбота, не вклонилася журба.

Не вставай, синя туче,
Буде горе неминуче,
Будуть кулі жалібніти, засвистять плачем шаблі.
Де ж те листя зелене,
Де ж товариш той у мене?
Тільки птиця проквіляє на могилі в ковилі.

Не зустріне на мості,
Не загляне він у гості,

Не черкне високу стелю, не затрубить в чорний ріг.
Якби знав тєє діло,—
Затулив би його тіло,
Щоб товариш у могилу не схилився, не поліг.

Що ж ти рвалася з дула,
Що ж мене ти поминула,
Куле ллята, розпроклята, ти, розводнице стара!
В друга — ньєнка старєнька,
В нього жінка молодєнька,
А що в мене молодого — ні кола ані двора.

СПІРКА

Воркувала не голубка мила,
Мати сину гнівно говорила:

— Йди із хати, сину-гультіпако,
До могола, турчина — однако,

До поляка в землю посполиту,
До волоха в хату непокриту.

— Що ж, піду,— говорить син до нені,
Сиплють зорі ярові, зелені.

— Од могола дожидаю рубки,
Од поляка — золотії кубки,

А турчини всюди мені раді,
В пожарах — в Азові, в Цареградї!

Взяв з собою шаблю і кресало.
Дике терня чуб йому чесало.

Від дощу сорочка завше біла.
Мати ж постарїла, посивїла.

Йде щодня в дорогу невідому,—
Десять літ нема сінка додому.

ЕПІЛОГ

Землі великої щедроти
В садах наливано цвітуть.
Ріка міняє повороти,—
Шукає путь, знаходить путь.

І я пройду путі до краю,
Красу приймаючи земну,
І, мабуть, щастя відшукаю,
Глухі стежини обмину.

Шумлять міста, і стигле зерно,
Куди не гляну,— звідусіль.
Стопчу доріг колючі терни,
Відсію заздрості кукіль.

І якщо пісня вийде в люди,
То полмінь серця не згашу,—
Впаду землі на теплі груди,
Нової сили попрошу.

* *
*

Червоно-вишневі зорі віщують погожий схід,
Ти, може, мене й забула: не бачила стільки літ?

Немало ми воювали, стоптали чобіт рудих,
І якщо згадати мертвих, то я зажурюсь по них.

І якщо живих згадати, — нехай заніміє плач,
Бо друзі ідуть полками і я серед них — сурмач!

Сурмлю, що зелену землю закрийм грудьми від бід.
Що красно-вишневі зорі віщують веселий схід!

УКРАЇНО МОЯ

1

Запалали огні за долиною синьою неба,
Самольоти гудуть, бо на захід фронти і фронти.
Україно моя, мені в світі нічого не треба,
Тільки б голос твій чути і ніжність твою берегти.

Як росли ми ізмалку? Скрипіла у хаті колиска,
Загасав каганець чи горіла воскова свіча.
Ти нам шлях показала, який під зірницями блиска,
І промішня багряне подібне було до меча.

— Люлі-люлі, дитино, засни, мій синочку, півроку,
Люлі-люлі, засни... — Так співали синам матері.
Ми ж виходили в ніч на закурену стежку широку,
І сестра наша, доля, вела од зорі до зорі.

Паровоз прогуде: може, з фронту вертають солдати?
Мо', й житам квітувать? На отаву позве сіножать?
Повертались батьки на хвилину до рідної хати,
Щоб навчити синів, як гвинтівки на бій заряджать.

Журавлі пролетіли: а може, є вісті від брата
Із карпатських долин, з полинових потоптаних меж?
Розкололась земля. Наставала велика розплата.
За лужком-бережком багряніли картини пожеж.

То ішла революція в сірій тужавій шинелі
Із окопів грязьких, із-під куль на ромашковий шлях.
Гомоніли солдати: — Ми з'їли доволі шрапнелі,
Хай ще німець куштує на зритих снарядом полях.

Поминули літа. Зацвітає Шевченкова круча.
Домни плавлять метал. Подніпров'я колише човни.
Україно моя, напливає загрозлива туча
І дзюбаті шуліки з чужої, як смерть, сторони.

Червоно-вишневі зорі віщують погожий схід.

Ми мотатимемо і влітку, як влітку сьогодні.

Хемало ми ж ми сонні, обираємо сонний рідок

і якщо знадобити маємо, то я тамунось
поких

і якщо немає знадобити, — нехай ~~то~~ ^{Зелені}
мика.

Во дурні і гурт чоловіків серед нас —
супреч

Сурени, що Зелена Зелена

~~Зелена~~
у клубі судили
1969

Що влітку — влітку жорі

~~Зелена~~ ^{Зелена} ^{і погожий}
схід.

Д. П. Ч. К. 1969

Автограф вірша

«Червоно-вишневі зорі віщують погожий схід...»

В них на крилах не зорі барвисті, веселі, гарячі —
На підкриллі в них бомби і чорні зловісні хрести.
Спостеріг я вночі: загоряються очі юначі
І виходять полки на залізні й дубові мости.

І шуліки ті падають, полум'ям білим повиті,
Танки, димом закутані, трупом залізним лягли.
І трасуючих куль золоті розтікаються ниті.
Смерть за смерть ворогам! На шулік вилітають орли!

Я в Дніпра запитаю:

— Скажи мені, сивий Славуто,
Ти, забомблений сталлю, свинцевого звідав дощу?
І Дніпро заревів:

— Мною кривду стару не забуто,
А нової наруги я вічно катам не прощу!

Та й зацінівся дужий, і час пригадавши Батиїв,
І німецьких зажер в вісімнадцятому літі, в бою.

— Здрастуй, Києве любий! — І каже, всміхнувшись,
Київ:

— Я чекаю на вас, я чекаю, як воїн, стою.

Україно моя, далі, грозами свіжо пропахлі,
Польова моя мрійнице. Крапля у сонці з весла.
Я віддам свою кров, свою силу і ніжність до краплі,
Щоб з пожегу ти встала, тополею в небо росла.

То ж палають вогні за долиною синьою неба,
Самольоти гудуть, бо на захід фронти і фронти.
Україно Радянська, у світі пічого не треба,
Тільки б голос твій чути і ніжність твою берегти.

Тільки б бачить тебе у народів привольному колі,
Де завжди набиралась могуття, і слави, й снаги.
Із синами Росії на грізному ратному полі
Стий, як месниця вірна! Хай падають ниць вороги!

2

Ти ізнов мені снишся на стежці гіркої розлуки
Синім лугом, ромашкою, птицею з канівських круч.
Так візьми ж мою кров і візьми моє серце у руки,
Тільки снами не муч і не випитим горем не муч.

Я топтав кілометрів не сто, і не двісті, й не триста,
Все в похід, у похід, в небезпеки на правім краю.
Он зоря вечорова до мене шепоче барвиста:

— Що ж ти став, як німий, надивляйся на землю
свою!

Надивляйся на землю, де сизі орли клекотіли
Із могили високої в димнім безмежжі доріг.—
І лежала земля, в попелищі земля чорнотіла,
Я дививсь — і німів, і прощавсь — і прощатись не міг.

Я ізнов тебе вгледжу в народів привольному колі,
Де завжди набиралась могуття, і слави, й снаги.
Із синами Росії на грізному ратному полі
Стій, як месниця вірна! Хай падають ниць вороги!

3

Знову кличу тебе, чи ти голосу не розпізнала?
Знов прошу: озовись! Молода і далека моя.
Може б, вітром я став, тільки ж хмар налягає навала,
Може б, співом покликать,— так де ж його взять
солов'я?

На дніпровській долині ромашка зів'яла побита.
Тополина скрипить. Догоряє мій батьківський дім.
І не хочу я вітром лягати під кінські копита,
Соловейком співати на чорному горі твоїм.

Буду дихати, падать, рости й воювать до загину,
Бо великий наш гнів, бо дорога рівнішою є.
Я візьму твого смутку і горя важку половину
У розтерзане, горде, нескорене серце моє!

І піду, як Микула, пригнуь, потемнію від ноші,
Висхну, спрагою битий, можливо, впаду на сліду,
Але бачити буду: цвіти зацвітають хороші
У твоїм, Україно, зеленим і вічним саду;

Тільки бачить тебе у народів привольному колі,
Де завжди набиралась могуття, і слави, й снаги.
Із синами Росії на грізному ратному полі
Стій, як месниця вірна! Хай падають ниць вороги!

4

Вставай, моя рідна, розлуки доволі,
Які ми з тобою ще будем багаті —
Веселкою в небі, барвінком у полі,
Розплатою-люттям при спаленій хаті.

Торкнусь тебе ніжно — і рук моїх дотик
Забурха вогнем, і я взрю опівночі:
Дитини забитої змучений ротик,
Залізом обпечені очі дівочі,

Дідівську сльозу, закривавлену з жалю,
Сорочку стару на розстрілянім тілі.
Простіть, якщо словом кого запечалю,
Далекі мої, дорогі, помарнілі!

Далекі мої, дорогі і хороші,
Я чую ваш поклик: — До кари! До кари! —
Метуть і метуть зимовії пороші
Сніжком-залежком з посивілої хмари.

Свисти не свисти, проклятуца нагайко,
Не бачив катюга розплати такої:

У димному полі встає Наливайко
І землю стрясає страшною рукою.

І тінь його віща в залізній закові
Випростує плечі під хмари невміті.
Озброєні діти Залізнякові,
Ми пройдем шляхами при стиглому житті.

І прийдем до тебе, солдати-звитяжці,
У дружбі великій, в братерстві святому:
Сухар у торбинці, вода у баклажці
І зустріч сестри біля отчого дому.

Радянська Україно! Розлуки доволі,
Які ми з тобою ще будем багаті —
Веселкою в небі, барвінком у полі,
Розплатою-люття при спаленій хаті!

5

Не плачте, мамо, не треба, вже не вернути сина.
Он він лежить під тином, скроня злегка в крові.
І меркне зимовий вечір, утіха твоя єдина,
А з лісу ідуть повстанці, закурені в дим, живі.

Чого ти журишся, батьку, що хату спалили кляті?
Брата забили в пута, сивіє, бач, голова.
Пожитки твої хороші, радості небагаті —
Усе димить в попелищі і тліє не дотліва.

Іржали коні в артілі, ворота скрипіли новії,
Забрали овець і коней — кривавий слід по траві...
І меркне зимовий вечір в далекій сивій завії,
А з лісу ідуть повстанці, закурені в дим, живі.

Он ту яблуневу гілку, де снігу замети білі,
Ти сам щепив із сусідом, цвіти, мій веселий дім!
— Ми знаємо, знаєм, знаєм! — кричать пеньки
обгорілі
Із хати, з комори, з клуні в сльозах і в горі твоїм.

Повішених вітер гойдає. Гармата б'є опівночі.
І тліє все в попелищі: і радість, і труд, і піт.
Дивляться зорі з неба, немов замучених очі,
Немов розстріляних очі біля кленових воріт.

Не плачте, мамо, не треба, і ви не журіться, тату,
Друзі ідуть зі сходу, сурма не грає — б'є!
Катів поведуть на страту, на нашу святу розплату,
І в них не вистачить крові за грізне горе твоє!

БОЖЕНКО

Де небо, як море глибоке, на вітрі шумить неокрає
Шляхами кривавої січі, байраками грізних повстань:
— Боженку, підводься, Боженку, твоя Україна
палає —

Земля придеснянська й славутська на сурмах
суремить:

— Устань!

Стоптала подвір'я із садом люциперів чорних навала,
Оцуку забито у житі. Снарядом підпалено дім.

— Божепку, підводься, Боженку, твоя Україна
усталя,

Земля подніпровська й бужанська на сурмах
суреметь:

— Ходім!

І вже він встав, сивобровий, у шапці кудлатій
та в бурці,

Не бурка, а буря на плечах, іде і дворів не мина.

На шаблі виблискує сонце, як зайчик у росяній
жмурці,

І кінь тонконогий здибився, срібляні дзвенять
стремена.

— Диви, як спохмурпіло небо, гаряча, знать, буде
робота.

Не в битву, не в січу виходять — на денний полізли
розбій.

І знову пани й паненята, облудна, зажерна німота,

Ти бачиш це, Щорсе Миколо, ти чуєш, Черняк
Тимофій?

Боженко одшлювує люто, звіряючи зброю найкращу,
Задимлену порохом, димом, бо з неї гостинців послав,
Він кличе до бою страшного Обухів, Трипілля,
Таращу,
І Київ, і Канів, і Корсунь, у сонці ясній Богуслав.

За Корсунем лине: — Ми знаєм! — З Таращі
відгулом: — Я чую! —
Тужава, зарошена, стигла, як дівчина красна, земля.
Беруть воронців із конюшень, виносять сідельця
та зброю,
А хлопці ладнають тачанки, і грім понад ними гуля.

Горить на кашкеті зірниця, на плечах шинеля —
не свита.
З артилі приходять дівчата, в любистку доріжка не та.
Пливе жовтобарвна пшениця, пилюкою густо покрита,
Зозуля на дубі зеленім Боженкові лічить літа.

А він, сивобровий, підвівся: — Готово там, хлопці?
То добре.
Ми ночі закутаєм димом і липня колючого дні.
Ходім, партизани, до мене, у кого лиш серце хоробре,
У кого рука не тремтіла, — лети на гарячім коні,
Та й будем напасника бити!

Година минає чи друга.
Боженко стоїть серед поля, де тупіт кіннотний і мла.

То влад загриміли тачанки від Оржиці, Прип'яті,
Бугу,
І тінь його бурки орлина на всю Україну лягла.

МОЄМУ БАТЬКОВІ

Усе пам'ятаю, ніщо не забуто,
Дитинство моє вітряною порою,
Німецькі снаряди вигукують люто,
Зима завива за крутою горою.

Обтесаний півник на новій ворітні,
В дворі, на постой, солдатські двоколки.
І, зорями шиті у синьому квітні,
Верба опускає зелені подолки.

А ти, посивілий, в низенькій хатині
Рівняєш підосшву, постукуєш тихо,
Щоб хлопців, не дай бог, — синів твоїх, нині
Не тронуло горе й безхліб'яне лихо.

П'ятнадцятий рік щонайстаршому брату,
Середлітку — десять, чотири — малому.
За шевство просив копійчану оплату:
— Синам же рости! Відпочинем потому.

Все чоботи шив. Я пригадую, марю:
Рибалкам в заброді, дівчатам — однако.

Привіт тобі, чесний сільський чоботарю,
Мій батьку далекий, старий кожум'яко!

Коли ж пакала осіння мигичка,
У далеч, у вирій, збиралися гуси,
Ти пив із шевцями. А звичка — не мичка,
Із неї ні питки, ні чорту спокуси.

Ти дуже зносився, мій батьку, я бачу,
Літа, наче коні, промчали на мості,
А ми ж із тобою схожі на вдачу
І щирі занадто. І дуже запрості.

Тому нам і щастя нелегке на світі,
Дорога крута, а не стежка обічна;
З морозом — узимку, із спекою — вліті.
Та труд. Та мозолі. Та пісенька вічна.

Що був чорноморець, та був запорожець,
Ще й дівка-любовка з зелених потоків.
У тебе ж самого нелегкий порожець —
Спіткатися й падати сімдесят років.

Спочив би на старість. Сини і онуки
Вробили б на хліб і до хліба доволі,
Так знову війна підняла свої руки,
Не руки, а лапи, страшні й похололі.

Над нашою хатою тїнь малинова,
Зоря загасає і чайка кигиче,
Без подиху в грудях я жду твого слова,
Мій батьку, мій трударю, хто ж мене кличе?

Верба обгорїла стоїть, як вдовиця,
А диму полотна багряно-безкраї,
Ворота упали. Усохла криниця.
Мій батьку, мій трударю, хто ж то гукає?

У небі дніпровському не лебедята,
Не крижень перистий пливе над тобою.
І сохне барвінок, і корчиться м'ята,
Ждучи мене з поля, з останнього бою.

То ж ти мене кличеш крізь ночі заграву,
Крізь кулі й розриви у полі німому,
Де ворог приніс і ганьбу, і неславу,
І голод повзе біля отчого дому.

Тебе ображає фашист-недоріка,
Багнет націляє і тикає в груди
За те, що твій син не сліпець, не каліка,
А вийшов між люди і став, як і люди.

У снах тебе бачу. А сни на хвилину,
У серці не смуток, а гнів і турбота.
Я вітром повію. Я птицею злину
Чи травкою виросту попід ворота!

Чи краще, як воїн, крізь битви та біди
Із доброю звісткою глянуть до хати,
Щоб радо всміхнулися давні сусіди
І встала назустріч заплакана мати.

І хлопці б по чарці хильнули до діла,
А мужа зустріла вночі молодиця,
І м'ята зійшла б, і відром задзвеніла
На зрубі дубовім глибока криниця.

Облога тривожна чи битва — однако,
Чи постріл підступний, чи темна утома,
Сільський чоботарю, старий кожум'яко,
Мій батьку посивілий, жди мене дома!

МАТИ

Чорна хмара вкриває півнеба з дніпрового краю,
Димом віють долини. Спадає остання роса.
Ти виходиш одна, одинока, можливо, я знаю,
Там, де хмара пливе і останній промінчик згаса.

Ти кого ж виглядаєш на кручі найвищій ізрану?
Проса б курям дала. Походила б собі по двору.
Я одразу пізнав би й сорочку грубу, полотняну,
І потерту керсетку, й тернову хустину стару.

Дуже холодно, мамо, не правда? А чоботи збиті,
Руки, бачу, замерзли, ні свити, ані кожушка...
Обіцяв я купити.— Ну що ти, одна я на світі?
Он молодшим купи, а старому зима неважка.

Так і шкрьобала в збитенцях. Мала четверту онуку,
Їолискову турчала, агукала. Як там вони?
На високій горі піднімаєш обвітрену руку,
І уста твої шепчуть:

— Сини мої, де ви, сини?

Їолисала їх, бавила, мала щоночі мороки,
У турботі, у забавці. Хто ще згадає об тім?
Постаріла сама. Натрудилась за дні і за роки.
Почалася війна.— Так що, мамо, прощайте. Ходім.

Та й пішли в тридцять сьому. Під Києвом дальня
долина
Вся окопами копана, в вибухах небо рясне,
Ну, а мати, звичайно, як мати у кожного сина:
Сяде їсти — не їсть, а приляже — ніяк не засне.

Щонайстаршого просиш:

— Заглянь до батьківської
хати.—

Середульшого кличеш — у сурми суремить зима;
І не клич наймолодшого, рідна заплакана мати,
Я летів би, як птаха, так сили злетіти нема.

Ти у сонця спитай. Бачиш, сонце звелось над полем,
І зникають сніги, і на бурю гудуть дерева,
Щоб синам дати звістку, хлоп'ятам твоїм

смаглочолим,
Многострадна моя, синьоока, змарніла, жива!

Поклонися Дніпру, гостював він у морі недавно,
Пошукав би дітей твоїх, радість приніс немало.
І стоїш ти одна, посивіла, стара Ярославно,
На дніпровським лужку, на трипільському древнім
валу.

КИЇВ

Змінився наш обрій веселий. Окоп. Залізниця.
Гармата.
Дуби, посивілі від пилу. Світанки рожево-сухі.
Ми так поріднились з тобою і стали, як брат біля
брата,
Чи, може, як батько із сином, під кулями, в ночі
глухі.

Отут ми садок насадили, нехай достигають черешні,
Криницю копали глибоку, на підмури клали граніт.
Ввижались літа минулі, і снилися ранки прийдешні,
Гарячі, рум'яні, шумливі, як сонце жнивварське
між віт.

Он кличуть до себе у гості садок мій, і вулиця,
й площа,
Трамваїв дзвінок голосистий, як птиця, щебече
з людьми.
Отут же кохались під небом, де вітер хмарину полоще,
Отут наші діти учились. В двадцятім училися ми.

Жили у гуртожитку хлопці, до спогадів стежку
не збито!
На хлібі гречанім з водою, півпачки махорки на всіх.
Та місто своє будували. Вантажили вугіль і жито,
І якщо співали,— не горе, і якщо сміялись,— не гріх.

Чого ж ти задумався, древній? Аж очі примружувеш
зорні.
Чи слухаєш клекіт залізний? Чи щебет в саду солов'я?
Стоїть твоя слава велика, як райдуга, викута в горні,
З семицвіту й щирого злота, дніпровська красуне моя!

Чого ж ти задумався, любий? То ж небо цвіте
непогасно,
Ріка, і квартали, й майдани шумлять, золоті
від століть.
Живе твоя правда могутча, мов квітка, запліднена
рясно,
І сила на горах огненних в броні велетенській стоїть.

Я бачу, як дощ накрапає, як туча згромаджує зливу,
Фашисти повзуть по дорогах на люто-кривавий розбій,

На матір мою Україну, на рідну засіяну ниву,
На тебе, мій Київ радянський, замріяний велетню мій!

Дівчатка з дев'ятого класу пов'язки чіпляють —
сестриці.
Діди — в ополченці, бо треба повсюди як слід голови.
А юнь комсомольська пашила зелені фронтові петлиці,
І чола підносить високо, і проситься: — Благослови!

Устане ще день яснобарвний. Умиється сонце росою.
Засмагли, закурені в битві, повернемося: — Волю
візьми, —
Потрогаєм кожен камінчик, бур'ян постинаєм косою,
Шинелями витremo щічки дитячі, залиті слізьми.

А може, кому й не вернутись. Ну, що ж, я найважче
приймаю,
Бо куля імен не питає, товариш чи брат, не мине...
Скажи тоді рідним ув очі, що був я з тобою до краю,
Вшануй моїх друзів щасливих та інколи згадуй мене.

БАЛАДА ПРО МАТВІЯ ПІДКОВУ

За шумним життям околиць,
За лісами, де туман,
Ходить вечір-краснозорець,
Б'ється хлопець-партизан.

Він увесь перед тобою
Так, як вибрався вночі:
Патронташ, у нім набої,
Ніж, гвинтівка на плечі.

Темна ніч. Шляхи. Діброва.
Тихо шепчуть ручаї:
— Де тут є Матвій Підкова?
— Хто ж ти будеш?
— Ми свої.

Наче грім, веде надія
До Славутича-ріки:
— Як би бачити Матвія?
— Хто ж ви є?
— Ми свояки.

Йдуть вночі і в димні ранки
При зеленому дворі.
— Прощавайте, подолянки!
— Виглядайте, матері!

А навкруг із дальніх сторін
Пилом пиляться поля,
А навстріч столітній ворон
Попід небом кружеля.

Листоноша чорноброва
Носить вісточки-листя,

Що веде загін Підкова,
Що горять старі мости.

Обійшли його зі сходу:
— Партизани, ви живі? —
Наче в землю, наче в воду,
В полі вітром по траві —

Зникли далю золотою,
Лиш на третю ніч з імлі
За горою за крутою
Знов пожари загули.

Обійшли його лиманом,
Горе їде. Не сміхи.
Димом, порохом, туманом
Низько крилися шляхи.

Обложили, сил немає,
Йдуть лісами й по валу...
Глядь — Підкова знов гуляє
У німецькому тилу!

Невелику має плату,
Тільки б зброя, хліб та сіль,
По Україні з хати в хату,
Із артілі ув артіль.

Темна ніч. Шляхи. Діброва,
Тихо шепчуть ручаї:
— Де тут є Матвій Підкова:
— Хто ж ти будеш?
— Ми свої.

В полі жито половіє,
Птахи сивіє крильце,
Та безсмертя вітер віє
Партизанові в лице.

ЗНОВ НАДВОРІ МЖИЧКА

Знов надворі мжичка, хмар полотна сиві,
Мак червоний шепче на пшеничній ниві.

Ах ви, маки милі, ви, зелені плавні!
Дні мої липневі, вечори недавні!

Прогули, як бубни, пронеслись, мов коні,
По курних дорогах, в нашому загоні!

Друг мій помирає. Кінь гримить копитом.
Б'є важка гармата над колючим житом.

Хто вас буде, маки, в коси заплітати?
Де твої дівчата, Україно-мати?

БУВ У МЕНЕ ДРУГ ХОРОШИЙ

С. Тупалові

Був у мене друг хороший,
А війни повіяв дим —
За мостом, на переправі
Попрощалися ми з ним.

«Кобзаря» узяв з собою,
Гілку з дуба у дворі,
У кисет поклав махорки,
У торбинку — сухарі.

— Будь здоров, — сказав товариш.
— Будь здоров, — сказав і я.
Ще була подружка в мене,
Нерозлучниця моя.

От пішла вона сестрою,
А куди ж такій піти?
Рани хлопцям лікувати,
Перемотувать бинти.

Може, бачили, стрічали
Десь на спаленій траві?
На косах її косинка,
Білий цвіт на рукаві.

Був у мене дід в артілі,
Чи згадать його не слід?
З партизанами у лісі
Сорок днів полює дід.

Вибрав сам собі роботу
Не легку і не важку:
Все фашистської породи
Б'є вовків на бережку.

І подруга шле новини:
Як гармат гуде прибор —
Голуба її косинка
Квітне в хмарі грозівій!

Поїзди гудуть за лугом, —
Взнаю я, жива чи ні,
Хлопці в білих перев'язках
Посміхаються мені.

Все згадаю: як любились,
Як прощались без кінця.
Тільки друг не шле одвіту,
Ні привіту, ні слівця.

І виходить в поле мати
Під артилерійський грім,
І сумує наша хата
За товаришем моім.

ПІСНЯ

Направо — лебеді, паліво — ворони,
Їдуть суджені в різні сторони.

В тебе, сестро, надія,
Мов шовкова трава.

Біло-сива завія
Завива, завива.

В'яне сестра ізраночка:
— Нема ж мого коханочка!

Друга сестра жде, як сонця,
Виглядає оборонця.

А що третя, як виходила
Із посмученим лицем,
Воронця з двора виводила
Під рипучим сідельцем.

Бачить: б'ють гармати-грїмавці
У метелицю сліпу,
Три кохані побратимовці
Б'ються з ворогом в степу.

А над ними зорі — ружами,
А під ними — сипь-трава,
А сніжок на вітрі дужому
Їхні рапи омива!

* *
*

Цвіти, цвіти, ромашко,
В багряній далині.
Не так в поході важко
М'ятежному мені.

Тонка зелена ніжка,
Подолок шитий край.
Билинко, білосніжко,
Прощай, мала, прощай!

Земля вдягла обновки,
А небо — ожеред,
І місяць лле з коновки
Густий злотистий мед.

Я десь піду з полками,
І смуток помине,
Столітній дуб руками
Благословить мене.

У серці буде ніжна
Розрада снів і дум.
Ромашка білосніжна,
Дубів зелений шум.

ВАЛЮШЦІ

Де ти їдеш, Валюшко?
Де зупинишся жить?
Незім'ята подушка
На простиньці лежить.

В нас ляльки небагаті.
Сонця літнього мідь.
В опустілій кімнаті
Спить конячка й ведмідь.

Ти їх їсти навчала,
Пам'ятаєш чи ні?
Поверніться значала,
Вітром збурені дні!

Ти давала їм пити
У коритці малім.
Їров'ю збарвлене літо
Завернуло в наш дім.

Уночі, не в спочинку,
Я візьму, й не засну,
Волошкову косинку,
Як росинку рясну.

Щоби колір не стерти,
Щоби цвіт не зім'ять,
Щоб нести аж до смерті
Те, що встиг пригадать.

БАРВІНОК

Барвінку рідний, квіте синій,
Хрещатий, в спаленій траві!
Недосвіт б'є, вкриває іній
Твої очиці неживі.

Вони цвіли в одній долині,
Незавидні, не золоті,
У темні ночі горобині,
В грози важкім передчутті.

Оя ти лежиш, роси не пито,
Невидано пішли жнива.
Залізне, коване копито
Лелітки сині обрива.

Дівчата ходять невидючі.
Питають: — Де ви, голубі?
І журавлі, летючи з пущі,
Сивіють з горя по тобі.

Отак ввижаєшся, відколи
Бреду дорогу немалу:
Огнем гарматним збите поле
І ти, розтоптаний, в пилу.

Я СОРОЧКУ ЗНАЙДУ ВИШИВАНКУ

Я сорочку знайду вишиванку
І надіну, як хлопчик, радий.
По барвінку піду на світанку
Молодий, молодий, молодий!

Щоб ярилися трави у квітні,
Зорі сяли, як гострі мечі,
І дуби зашуміли розквітні,
Найрідніші мої родичі.

Найкоханіші, милі, сторуки,
Чорнокорі, зелені, як світ,
Щоб не знати ні снів, ані муки
На дорозі розгойданих літ.

Буде жито за батьківським домом,
Добривечір, привіти прості.
Я Дніпро розхлюпочу поломом,
Щоб посіяти рожі густі.

У намисті, у росах дорожка
Засиніє в зеленім саду,
І, притомлений Котигорошко,
Я на груди землі упаду.

* *
*

Отак живу, суворий, непомітний,
Спитають друзі: — Що шукаєш ти? —
Хоч би збентежив душу лист привітний
Через завіси огненні й ффронти.

Ні, ні, діждусь і звістки, і привіту,
Де кличе друзів мідяна сурма.
Блакитний день розстріляного світу
Криваві руки вгору підійма.

Руда шинеля, патронташ ізбоку,
Та котелок, та чоботи в пилу, —
Моє багатство, скарбе мій, нівроку
Тебе ношу годину немалу!

Шорсткий ремінь, мозолі на долонях,
Кого мені в полях оцих так жаль?
Де вечір їде па червопих конях,
На орудійних вибухах — у даль...

* *
*

Багнет, казанок, і скатка, і протитанковий грім.
Нам слави, може, й не буде, хто пожалкув об тім?

Закурені пилом очі, ви бачили нас чи ні,
Коли гуркотять мотори в загравній далечині?

Земля, як у горні, тліє — навколо, вперед, назад,
Де молодість наша дальня цвіла, як вишневий сад.

Але ми взяли гвинтівки, ремінь рипить на плечі,
І ненависть наша люта громами гуде вночі.

Нам слави, може, й не буде, навіщо вона бійцю?
Нам тільки б пороху більше та більше в кулі свинцю!

Розквітне калина влітку, голуб злетить з-під стріх
На тій на курній дорозі, де ми боролись за всіх.

ЗАПОВІТ

Минає день і ніч, в пожарах рік війни.
До зброї узялись діди, батьки, сини,
І внуки підвелись, міцні, смаглячочолі.
Ой скільки пропливло за обрієм вітрил,
І скільки прогуло у дальнім небі крил,
І скільки танків спить у спаленому полі!

Ми горе бачили, нам не кажіть про це:
Як піт росив чоло, огонь палив лице.
Вкривала густо сіль сорочки поруділі,
І діти корчилились, і сохли матері,
Трава хилилась чорна у дворі,
Як рана з'ятрена на молодому тілі.

Ми чули плач садів і стогони землі
І ненависть взяли, відкинувши жалі,
Бо сльози і жалі — незавелика плата,
Як іскра б'є світліш,— то ясно від огнів,
А кривда є чорніш,— то буде дужчий гнів
На хитрого лжеця, фашиста-супостата!

Отак рішили всі, і це наш заповіт,
У ньому кров, і піт, і жар, і мріянь цвіт,
Полків тверда хода на багрім видноколі.
Чужинця виженем! Судьбою так дано,
Бо ленінське шумить, гвардійське знамено
В далеких дим-полях над арміями волі.

* *

*

Україно Радянська, бачу тебе в майбутньому. Жайворонки дзвенять у синьому небі, пшениця колосом шумить на полях від Полісся до Приазов'я. Дніпро розлився так, що й не видно, де його береги, ширший за Дунай і глибший за Чорне море. А в містах і селищах людина любить людину, пошана і честь живе в сім'ї, без лицемірства і зради, без кровопролиття, нужди і наруг, без насильства і розстрілів виростають твої діти.

Стоїш ти, як веселка після дощу, висока та барвиста, як дівчина струнка і привітна в яблуневому саду, в братерстві народів, як мати, що чекає на своїх синів.

Я схиляю голову перед тобою, бо бачу невимовну красу твою, чую мелодії невідомих пісень, яких ми не знали, але хотіли створити, чую казки твої, про які ми тільки мріяли в криваві і жорстокі дні.

Може, тепер ми некрасиві, суворі, схудлі від тяжких боїв, але, повір, достойні тебе. Торкнись нашого серця, і ти відчуєш, яка ніжність живе в глибині, які мрії ми носимо про тебе, тільки сказати їх не можемо, бо не той час. Людей наших вішають і розстрілюють, тому і любов мовчить. Людей наших палять на пожарищах, тому і серця наші зробилися мов кремінь.

Ми не можемо дихати, любити, радуватися, дивитися на сонце, пестити дітей, доки фашистські звірячі лапи рватимуть тіло твоє, Україно...

Ми будемо боротися за тебе так, щоб сивий Дніпро
клекотів од гніву, щоб Черпеча гора стогнала од гніву
на ворога, і нехай наші серця перетліють на попіл,
коли ми цього не зробимо.

Фашистські звірі бенкетують і знущаються з людей
в розвалених містах і спалених селах. Жалюгідні
дурники! Вони не розуміють того, що сиїв твоїх не
можна перестріляти, перевішати, перенищити, бо куль
не вистачить ні в яких автоматах, бо немає таких
арсеналів із зброєю, нема такого вогню в світі, щоб
спалив і знищив твій народ, Україно Радянська.

В мені душа твоя жива,
Вогнем горять твої слова,
Хіба ти можеш в тьмі сторіч
Згубити день, упасти в ніч?
Я бачу твій спокійний зір.
У яворах зелений двір,
І шир небес, і даль доріг,
І те, що в пам'яті зберіг:
Юнацьких днів ярке число
Барвінком-цвітом поросло.

На сивих ріках весняних
Я часто згадую про них;
Ячать призивно лебеді,
Звучать пориви молоді
Труда, кохання, доброти,
Якою так пишалась ти.

Дідів старих старі пісні,
Нові мотиви голосні,
Розмову любу віч-на-віч,
В роботі день, в спочинку ніч,
Донбаських трударів сім'ю,
Гарячу молодість мою,
Якій шукав я переправ,
У небі сонця, в полі трав,—
Я все пригадую. Ні, ні,
Ти не поникнеш у вогні,
Де голод, мор, зими пурга,
Моя Україно дорога!

Я чую мертвий хрип коня,
Над полем сиве вороння
Десь на пораненім плечі
Клює поживу уночі.
Мій батьку, друже, побратим,
Поглянь — за обрієм крутим,
Мов за гетьманщини колись,
Дороги смерті простяглись.
І мерзнуть діти на шляху,
І рище вовк у ніч глуху,
І до майбутніх поколінь
Сяга пожарищ віща тінь.

Я в серці, друзі, пронесу
Гармат важких страшну ясу,

Очей побитих мертвоту,
Ночей осінніх темноту
І ніжність в мислі молодій
Моїх дерзаних, моїх надій.
Коли б зібрать безвинних плач
І горе висурмив сурмач,
Коли б ту повинь сліз гірку
Ізлить в одну сумну ріку,
То світ, який до болю звик,
Від плачу б тяжкого поник,
Луки, у золоті беріз,
Зів'яли б навіки од сліз.

Які нам снилися жнива?
Який нас вітер обвіва?
Дивіться: кров і наша мста
Густим посівом вироста.
Про весну мріє ясенюк,
І підроста в сім'ї синок,
І ти, скривавлена в бою,
Плекаєш ненависть свою.
Веде в ліси синовній слід,
Полки ідуть, палає схід,
І виглядають матері
У кожній хаті, у дворі.

Усім, сконавшим на мечі,
Усім, постріляним вночі,

Братам, повішеним в краю,
Свою печаль я віддаю.
На частки серце поділю,
Щоб рівно гніву і жалю
Припало кожному із нас
На добрий день, на інший час.
На крицю — криця, день в крові,
А смерть за смерть, — і ми живі,
На ріднім полі, на лану
Зорем плугами цілину.
Вставай, підпалена вогнем,
Вставай, ясніша з кожним днем,
Що мусить жить — не знемага,
Моя Україно дорога,
Моя Україно!

ДНІПРО

Де красні лозняки, де косовиця в луці,
Шумлива дітвора, дівчат ласкава річ, —
Широкий Дніпре мій, з тобою ми в розлуці,
Тож бур твоїх не чуть у горобину ніч.

Я звик до них було... Круті і сиві хвилі,
І туч важкі полки, і шум дубових віт,
І перші блискавки на дальнім небосхилі,
Дитинство гроз моїх, привіт тобі, привіт!

Дощів густе зерно краплисто-золотаве.
Човни просмолені, мов коні, рвуться в даль,
Рибалки йдуть в забрід, димлять, як сон, отави,
І над усім мостів гуде чавун і сталь.

І райдуга стоїть, повірте, на півсвіта,
В семицвітах ярих, як молоде дівча,
А мати кличе нас: — Дивіться, — каже, — діти,
Он воду із Дніпра веселка позича.

Широкий Дніпре мій, де ми ходили з братом:
— Ідіть на зарібки, на працю йдіть, сини. —
Там пахло рибою, і дьогтем, і канатом,
І стиглим кавуном увосени.

Як радувались ми, обвітрені заброди,
Смагляві хлопчаки, курці і плотарі, —
Що риба йде у снасть, що бурі і негоди
Нам в груди б'ють як слід з півночі до зорі.

Що неводи тремтять, натягнуті, як стріли.
Човни вантажені — то буде хліб і сіль.
Отак росли малі. Простіть, чого не вміли,
А кріпкі, як дубки, шуміли звідусіль.

У димний день війни гули дуби кошлаті,
Худоба йшла в пилу потоками на схід,
То чорний був потік, то сивий на загаті,
То золотий в полях, де трав прощальний цвіт,

То білий, врупистий.— Нам пити дайте, пити.
Ні, дайте стійла нам і цинкових дійниць,
Ми хлюпнем молоком, заллєм сліди копита,
Воронки, вирвані поміж густих пшениць! —

Так плакали корови. Сиза хмара
Їх покривала враз, свинець косив підряд.
Ішов мільйон овець, отара, знов отара,
І в мирні спинки їм фугасний бив снаряд.

У темних бчач їм світилися пожежі,
Ягнята падали, трьохніжки, без снаги:
— Стрижіте вовпу з нас, вона тонкіш мережі,
Ми вкриєм вовною опалені луги!

Горіли ферми вніч за обрієм вологим,
В вечірніх загравах воли ревли, як грім,
І місяць ліз в поля волом червонорогим
Між ожереди туч, старим шляхом своїм.

І кінські черепи, об'їдені рамена,
І очі, випиті шуліками дотла,
Ах, коні вороні, не знали ви стремена,
В обочинах крутих погибли без сідла!

Іржання чув би я, мов сурми тонкостволі,
Густий гарячий піт росив би гривунів,
А то ось лежите в задимленому полі,
Де явір золотий, як мармур, скам'янів.

Сяє сонця щит в небесній оболоні,
За видноколом дме смолистий вітровій.
Реви, Дніпро старий, зметнувши хвилі-коні,
Стели попони хмар, кривлею багровій!

Старий, столітній дуб підкошено під корінь.
Багато бачив він весіль, смертей і див.
Тепер хитнувся й ліг на голубу просторінь,
Дніпра ярку глибінь павшир загородив.

Ви бачили дідів світанками на кручі
В сурових сорочках, в брилях, на самоті?
Вони вже чули брязк, пожари пеминучі,
Ладні грудьми лягти на танковій путі.

Полки сурмили в ніч, і куряви сувої
Пливли над танками, понад мільйони рук,
Над кінським ржанням злим із далі грозової,
Над каски і шаблі, над скрегіт сталі й гук.

І жито сипалось, земля не пахла святом,
І рідні йшли в поля і пізнавали нас.
Бовць прощавсь з отцем, сестра — із старшим
братом.
З коханим — дівчина, такий коханню час!

Я теж гіркоту пив, топтав полин розлуки,
І кам'янів, як смерть, і знову оживав,

Щоб рідні лица вздріть, щоб чути слова звуки,
І клич полків моїх, і тихий стогін трав.

Гроза надходила із заходу до сходу,
Багрянодишуча і чорна, як воронь.
І наша ненависть, клекочучи зісподу
Людських сердець і душ, роздмухала вогонь.

То наша гнівна кров пекла і клекотіла,
Тнучи напасника, смертям згубивши лік.
Не треба слави нам. Була б лиш битва сміла,
Та хліба шмат черствий, та ще сорочка біла,
Та щоб Дніпро шумів із Волгою повік.

ПІСНЯ ПРО ФРОСЮ СКЛЯРЕНКО

Коні ржуть за Боровою,
Рвуть мотори землю милу
Шляхом, вибалком, травною
На окоп і на могилу.
А за ними, вслід за ними
Січа йде по литих касках,
Засвистіла розривними,
Загуляла на фугасках.
Потягла димком неновим,
Теплим потом, сонця варом,
Тьмяним духом бензиновим,
Бронебойним лютим жаром.

Пада ранеший, мов квітка,
На тропу стару, горючу.
Б'є розпалена зенітка
В пашу неба, в сизу тучу.
Пил, і піт, і криця тверда,
Дзвіл заліза, й гул копита.
— Сестро, сестро милосерда,
Дай мені хоч краплю пити!
— Всіх вас, хлопці, бачу й знаю,
Хто зведеться, бій вестиме,—
Краю мій, багрянний краю
Під пожарами густими!
Чорна рілля поритая,
А кривлею политая,
А шаблями зволочена...

Буде знову куль розмова,
Клекіт ночі, крик і рубка.
Йде по полю тонкоброва,
Синьозора, як голубка.
Майорить косинка-птиця
Поміж пиляви і гуку.
— Підведи мене, сестрице,
Пов'яжи пробиту руку.
— Чи не чула, як там наші?
— Не затисли третю роту?
Ізніми-но патронташі,
Витри очі нам від поту.

З-за високої гори
В'ються прапори,
Все пожарами обкурені
З давньої пори.
За полками — темно світу,
За лафетами — як з грому.
То, міцніші від граніту,
Ми свого шукаєм дому.

Пускаєм стрілку по сивім небу,
Б'ємо копитьми, як дрібен дощик,
Шаблями блиснем, як сонце в хмарі!
Пада вража голова —
Куля розрива.
Крові чорної, поганої
Не потік, не два!

Льонова косинка біла,
Де тебе вітри здіймають,
Дві руки, як білі крила,
Над чийм плечем замають?
Наді мною, над тобою,
Мій товаришу, мій брате?
Після рап та після бою
Будем Фросю споминати.
Там, де рілля поритая,
А кривлею политая,
А шаблями зволочена

вся далина,
Де в димах крутих, ядучих,
По вітрах, дорогах, тучах
віє війна,
ходить війна.

ПРО ІВАНА МОРОЗЕНКА

Горять багряні вечори,
Аж доки місяць встане,
Ти з матір'ю поговори,
Погомони, Іване.

З утоми впав і спить, як стій,
Годину, може, другу.
Гуляє вітер-шелестій
Із батьківського лугу.
В повітці когут не гука,
Верхів'ям дуб колише,
І гладить матерня рука
Синовнє чоло в тиші.
Стара спекла м'який пиріг,
Як на святки щороку,
Щоб син в дорозі з'їсти міг,
Подякував, нівроку.
Рушник підрублений знайшла,
Сорочку білу з біла.

Зітхнула тихо, підійшла,
У наголів'ї сіла.
Хай не розплющує повік,
Будить його негоже.
Отак сиділа б цілий вік
Чи й два сиділа б, може...
Був час, не впали стяги з рук,
Пропалені снарядом.
Гримів і кликав сурми звук
Під Дубно й Новоградом.
В загравну, темну, люту ніч
Жалем зітхають трави.
Твої сурми дальній клич
Бринить в лугах Полтави.
Не спи, сурмач, не спи, сурмач,
Сурми не наостанку!
А коні підуть ристю, вскач
В заобрійнім світанку.
Куриться битов пилюга
За тихою стіною.
Хоч мати, звісно, дорога,
Але ж війна — війською.

Ой як ударили з гармат,
Як гримнули копита,—
Лягла земля, мов тіла пшмат,
Столочена, побита.
І на броньовані щити

Гармати б'ють під гаєм,
Куди іти і як пройти
В поту, в крові,— ми знаєм!
І скрегіт криці нароста,
На танки — танків сила,
І диму хмарища густа
Півнеба застелила.
— Давай! — регочуть вороги.
— Бери свинцю до каші!
— Вперед! — белькочуть вороги.
— Погибни! — кажуть наші.
І затихає злий смішок,
Бійцю яке там діло?
І смерть збирає у мішок
Те, що в бою зітліло:
Померклі очі, як ножі,
Налиті люті й жовчі,
Розбиті голови чужі,
Зубів оскали вовчі.

Ще бути в милій стороні
Боям, походам, згубам.
Боець схилився на коні,
Війнував русявим чубом.
Вже не їздець і не ходок,
Рука трима спрокволу
Реміянний жовтий поводак,
Опущений додолу.

А від плеча і до плеча
Кривава борозенка,
Убито хлопця-сурмача
Івана Морозенка.
Того, що йшов через мости
По спаленому сліду,
Того, що нам писав листи:
— Хлоп'ята, я приїду,—
І затрубив Дніпро у ріг
Під горами крутими,
Креснуло небо біля ніг
Шаблями золотими.
І затремтіли вороги,
І відвернули очі:
Бійцеве серце без снаги
Сміється і тріпоче.
А де його бійці несли,—
Земля гула в погрозі,
Дуби хилились і росли
Слідом на тій дорозі.
І де він смерть прийняв тяжку
З четвертої атаки,—
Цвіли із серця на лужку
Червоно-жовті маки.

А мати часто виходжа,
Несе дарунки сину,
Де битви стоптана межа

Закрила цвіт-долину.
Зоря у небі зайнялась,
Скотилася під стріху:
— Це ти, мій сину, ти, Івась?
Моя далека втіхо! —
Застука в шибку вітровій,
Зметнувшись над полями:
— Це ти, Івасю, сину мій?
— Це я,— говорить,— мамо! —
Хто чесно бивсь,— згада сім'я,
Хто мертво ліг,— спом'янем.
О кров моя, земля моя,
В диму за шелом'янем!

ОПОВІДАННЯ ПРО СТЯГ

Якими тихими речами
Той стяг на славу возвели?
Якими темними ночами
Його святили, де й коли?
В годині ясній чи грозовій,
В артилерійському жару,
Чи десь в теплушці випадковій,
Чи над забитим у яру?
І де полотна ткали ткалі,
В багрянє мережили крайці,
В світанки сиві, недоспалі,

При лойовому каганці? —
Я й сам не знаю. Темну хмару
Несе, як бурю по жнитву.
То німці рвуться до Айдару,
На Росош пруть, на Калитву,
На Богучар, до переправи,
По мінних вибухах-ножах,
Бензином тхнуть змертвілі трави
При спопелілих бліндажах.

Ми ніч тримали оборону,
І ранком бив над нами грім,
І полудень гримів, до скопу
Стояти будем на своїм.
Де від вогню і смертних міток
Не далина, а голина,
І не зозуль — важких зеніток
Перекликається луна.
— Не вистоїм, — очима гасне
Товариш, гублячи слова.
— Хоч би дали підмогу вчасно.
— Ну що ж, загинем.
Що ж, бува!

— Ти заспокойся, вже, відомо,
Підходить поміч. — У траві,
З безсоння, втоми-перевтоми,
На мертвих падають живі.

І день жаркий, і піч важку,
І друг дає допити другу
Останню краплю в келишку.
І ділять порівну набої,
Махорку терту, сухарі.
— Бери собі.

— Візьми з собою.

Можливо, я не вийду з бою.
А ти, пу, знаєш, ми старі
З тобою кореші. Не сватом,
Не кумом був для мене ти,
Ходили вдвох, як брат із братом,
Дружили вдвох, як брат із братом,
То вже й поляжмо, як брати! —
В полку вмирили наші люди.
Заліза скрегіт, свист і вий.
Липивсь бовець, пробитий в груди,
Та стяг у полі полковий.
Він бивсь крилом, як птиця з болем,
Ніде не проданий чужим,
І червонів над білим полем,
Над тихим Доном охололим,
Над нашим щастям дорогим.
Снарядом рваний, боем битий
І на дrevку, і на мечі,
Простою ниткою обшитий,
Дощами митий-перемитий,
Із шовку тканий уночі.

Димиться неба синь безкрая,
Горить бійцю сумна душа,
На груди стяг полка ховає
І з поля битви вируша.
— Я пронесу тебе додому,
На рідний схід, у вольний край,
Я не віддам тебе нікому. —
І трави шепчуться: — Нікому! —
І камні сиплються: — Нікому!
Як душу й кров свою, не дай!

Боець ішов стежками в полі,
Біля крипиць просив води,
Жінки давали хліба й солі,
Ділились куривом діди.
Його трясло від лихоманки,
Від крові згубленої, він
Не спав, а марив у світанки
І кликав полк і свій загін.

Я бачив: рушила частина
У бій за три-чотири дні,
І стяг, як макова хустина,
Поплив над нею вдалині.
Отой же самий: бовм битий
І на древку, і на мечі,
Простою ниткою обшитий,
Дощами митий-перемитий,
Із шовку тканий уночі.

ТАРАСУ ШЕВЧЕНКОВІ

I

Коли течуть криваві ріки
В степах, опалених вогнем, —
Прославим скривджених навіки,
А кровопивців прокленем!
Розбили хату і кімнату,
Взяли добро у трудні дні,
Та віру, зоряну й крилату,
Не спопелили на вогні!
Святе, нетлінне наше слово
Горить, як віщій знак, вночі,
І стяг сіяє малиново
В землі на скровленім плечі.

Приліз панок, холуй, незлюбок,
Щоб люди стали, як воли,
Батьків старих, дівчат-голубок
В фашистські ярма запрягли.

За віковічними дубами
Встають побоїща вокруж.
Боєць заспраглими губами
В бою водицю п'є з калюж.
І він звертає зір одразу
До любих сходжених стежок.

Зелена сумка протигазу
Йому нагадує лужок
На славній Київщині дальній,
В долині збитій і печальній,
В ромашковій. Де отчий дім,
Де від гармат гуляє грім,
Де від танкеток чорна туча
Ляга на сиві ковилі.
Слідом Тараса тінь могуча
Бреде по скривдженій землі.

Суворі, грізні заповіти
Диктує полум'я руде.
— Ти бачиш, батьку?
— Бачу, діти.—
І знову йде, і далі йде.

Я серед битви розумію,
Яке терпіння і надію
В нарузі, в горі, в злі нужди
Ми з ним виносимо завжди.
Гаряча сила, непочата,
Як іскра в горні не стліва.
...І підростуть малі внучата
На вольні, радісні жнива,
І сонце з обрію поверне
Зігріти землю гаряче,
І кров розбійників зажерна
В слов'янські ріки потече!

І встануть мертві на розплату,
Немов живі. І гнівний люд
Зведе на плаху німця-ката,
Щоб Україна — наша мати —
Не плакала. Настане суд!

2

В полях обвітрених шляхи мої жагучі,
Де сні і чебреці, де в березневі тучі
Хустини вишиті розвісила зоря.
Чимало я там жив і чув дніпрові хвилі,
Дубів буремний шум, дівчат заспівки милі,
Де світ мені відкривсь з могили Кобзаря.

Ах, світе-радосте, наскільки гляне око,
Під небом канівським, насипана високо,
Торкає струни днів чи слуха солов'я,
І грім її січе, — вона ж міцніше грому,
Огонь її пече, — але стиха потому,
Неопалима будь! Заступнице моя!

Там соловейко вмер і почорніли віти,
Німецька бомба б'є у наші заповіти,
Стукоче автомат; похмурі, злі, чужі
З Німеччини вовки забігли на подгір'я.
Мов трута — хліб для них, і як мечі — сузір'я,
Не варнаки, — а ми взяли святі ножі.

Вода — полинню їм, земля — зотлілим згаром,
Не плодом сад рясний, — а нашим смертним
вдаром,
Не сіллю — порохом світлиця їх стріва.
Ще будуть вити в піч їх матері, як суки,
Родили вовченят, дали їм зброю в руки:
Вітчизну нашу вбить? — Але вона жива!

Вкраїно, світе мій, дніпровко чорноброва!
Де, наче сурма, спів Тарасового слова,
Де й сам він устає над бурями війни.
— Любіть її, любіть в страшну годину люту,
У добрий вольний день і в нещасну минуту,
Любіть її повік, умріть за ню, сини...

Недарма рвусь до вас, шляхи мої жагучі,
Де сни і чебреці, де в березневі тучі
Хустини вишиті розвісила зоря.
На чолі зморшка в? — То з гніву та печалі,
Бо ми йдемо крізь смерть в дніпровські зорні
далі,
До рідних, до землі, до пісні Кобзаря!

ФРАНКОВІ

Ковальський си́ну Йване, в огні усі Карпати,
Неначе сотню горнів роздули ковалі.
Стоїть на орнім полі твоя гуцульська мати,
Горобина й пожари. І хмари, й журавлі.

Багато буде битов. Немало є роботи,
Щоб знов зерно родило рясне та молоде.
— Вставайте, партизани! Вставайте, патріоти!
Франко із нами поруч, Франко із нами йде!

У ріпників суворих, де бориславські ями,
В курній мужичій хаті, в роздоллі полонин:
— Брати! — лунає голос. — Не гнись під
нагаями!
У серце бий чужинця! Чи воля, чи загин!

Гуде ріпницьке коло, не спить гуцульська хата.
Зіходяться сусіди, шепочуть віч-на-віч.
Заряджено гвинтівки та на фашиста-ката,
Чабан коня сідлає у партизанську ніч.

Розмай-трава усохла, з пожару чи з розлуки.
— Давай-но хліба, мати, нам час, бо ждуть
фронти! —

Виходять на фашиста Франка Івана внуки
Й Тарасові онуки із ними, як брати.

ЗЕМЛЯ

(З поеми «Катерина»)

Ще кавескадрони гриміли, шаблі блискотіли, як жала.
— Доволі! — Сашко засміявся.— Доволі! — озвався
Коваль.

За обрієм димним і сніжним вона розпростерта
лежала,
Воронками рита й колісьми, кошлата од вибухів даль.

І трупи ворожі чорніли на білій порохі: — Нівроку,
Вилазь, екіпаже, спочинем! — А серце як б'є,
не втаїш.

Береза ця снілась Сашкові, ти бачиш її, білобоку,
Гілля нахилив, шепоче:

— Свої, не спізнаєш? Свої ж!

Он черепа кінські, омиті дощем і зав'югою злою,
Он хата ще тліє і клуня, і квілять на вітрі дроти,
Сашкові ударило в груди не вибухом і не імлюю:
— Хлоп'ята, вона — Україна! Земля моя рідна, це ти!

Це ти, моя...— й слова не скаже.— Це ти! —
і хитнувся з утоми.

І губи заперхлі од спраги затиснув, і руки простяг,
Мов батька обняти чи матір і сліз не втирати потому,
На вітрі жорстокім із поля, під небом багряним,
як стяг.

Сашко, поклонися, чого ж ти? Неголеці щоки колючі,
Долоні пореткі од металу на груди землі поклади.
— Ти чуєш, які ми єдині, ти віриш, які ми негнучі?
Померші із мертвих скресають, твоєї торкнувшись
бідн.

Земля моя рідпа! Як довго, пеначе сто років, їй-богу,
В кошмарі ввижалась далека, у сні — золотиста,
мов цвіт.

Гойдала повішених катом, кривлею змивала дорогу,
Уже не квітуча, а чорна, і димпа, й суха, як граніт.

Хотів тебе бачить у жнива, у копах, в колоссі ізнову,
В стодолах важких і високих, у яблуках, в синім соку.
Везли б з емтеесу горюче, співали б жінки обжинкову,
Умреш — не почувеш другої, і то лише раз на віку!

А що ти запліднила, плідна? А що ти вродила,
родюча?
Фашистська брехня засівалась, фашистська підлота
росла.

Не чую я шуму пшениці, не бачу я злота остюччя,
Залізом порита й полита в крові, без обмірку й числа.

Земля моя рідна! Сашкові схотілось торкнутись рукою
Замерзлої ріллі під снігом, бо дихав під ним чорнозем.
Він грудку узяв — і в долоні зігрілась вона,
й випадкові
Зернята пшениці потрухлі із грудки упали назем.

— Ого, ти змертвіла, хороша.
— Це наша пшениця
озима? —
Коваль запитав. — Це не паша, ну що ти, поля наші —
там.
— Неправда! — Сашко одсахнувся. Він бачив крізь
далі незримі —
Земля в попелищі устала і грізно сказала: — Не дам!
Фашисти од жаху збіліли: не буде ні хліба, ні травки,
Ні теплового стійла для коней, ні пива, ні гульбищ
вночі,
Ні свіжого хліба в господі, — лягай простягнися
на лавку,
Нічого не буде, не ждіте! — Лиш кров, та вогонь,
та мечі,
Та помста потрійна. — І в думі він грудку затис
у долоні,
Не брав, як ішов з України, на пам'ять шматочка
землі.
Пекла б йому груди щоночі, сивизною впала б
на скроні
І пахла б свшаном, навіщо? У гнів підмішати жалі?
Не хоче він грудки тієї, змертвілої, в полі німому.
Він хоче цю хату згорілу, і клуню, і даль, і дуби,
Березу, од вибуху всохлу, тепло від батьківського
дому
І Катрю у серце вмістити, — попробуй тоді розлюби!

ОПОВІДАННЯ БІЙЦЯ

Ти хочеш знать, яка то ніч,
Коли із другом пліч-о-пліч
Під свист шрапнелі, гул гармати
Нам треба місто рідне брати,
А ворог-злодій гаряче
Свинцем по вулицях січе.

Ну, що ж, нехай, не первина,
Ми звиклі, брат, на те війна,
Було б лиш курива доволі
Та на обід хлібця і солі,
Сто грам горілки, може, є?
Нехай стріляє, нас не вб'є.

Кажу, ми, звиклі у бою,
За землю спалену свою
Були і грізні й сумовиті,
Дощами, грозами омиті,
Нас міни рвали, пік свинець.
Інакше що ж ти за боєць?

Та не про це заходить річ.
Ой, як ми вдарили в ту ніч!
В імлі світанку димно-сизій
Потоки мотомехдивізій
Пішли на дзоти, бліндажі,
На танки чорні і чужі.

Снігами, в звихрених полях
У кожущках, у шинелях,
Без слів і зайвої огласки, —
На автомати й литі каски,
На бронь, — бронєю чи грудьми,
Як не крутись, поборем ми!

Кінноти яросні полки, —
На сонці блиснули клинки —
Помчали вбік, на переправу,
І танки важко під заграву
Пішли по м'ятому снігу,
Де ворог ліг і ні гу-гу.

В крові ми вгледіли тоді
Хижацькі бороди руді,
Фашистів руки почорнілі,
Швидкі у катовому ділі,
Злодійські очі, як в змії,
Як жало рвеш та б'єш її.

Заліз в комору, в хату, в двір?
Нічого, викуримо з нір,
Тож начувайся, шкуро клята!
Гранату вбік, чи автомата,
Чи просто так: підем — грудьми,
Як не крутись, поборем ми!

І ми подужали тоді,
Бо йшли, як браття, у біді.
За сльози й жаль, за час розлуки
Сини згадають нас і внуки,
Як пімця порали чимдуж,
Пили водицю із калюж.

На схресті бур, полів, доріг
Мій друг поранений поліг.
— Здасться, я вмираю, друже,
Засип землею, та не дуже,
Щоб легше тут лежать мені,
В долині, в рідній стороні.

І я його засипав сам,
І я вклонився небесам,
Щоб не післали заметілі,
Щоб на його солдатським тілі
Не сніг лежав чи вогка мла,
А, може б, квітка зацвіла.

Ну, от і все. У ранню рань
Зайшли ми в місто. Де не глянь,
Чимало вбито й розіп'ято.
Синок підбіг:

— А де ж мій тато? —
Кажу: — Іде.—
Збрехав. Ну, що ж,
Не всім дорога в бездорож.

Давай заснем годинку-дві,
Бо завтра, грізні і живі,
Підем за танками, як тучі,
Де Дніпр, і вибалки, і кручі.
Де Київ рве тяжке ярмо.
А ми йдемо. А ми йдемо!

ВТІКАЧ

Диміла битви чорна хмара
Через війну, через луну.
А він тікав з-під Богучара
Вночі на вольному Дону.

Його глушила непогода,
Сніги і паморозь мілка,
Не знаю я, з якого взвода
Він був, чи з роти, чи з полка.
Бо тих полків чимало вбито,
Чимало винищено рот,
Чимало сталі в землю врито,
Такий, звать, вийшов поворот.
Набрався чорного клопоту,
Не вклавши друзів у гроби
І не обмивши крові й поту,
Він утікає дві доби.
Через струмки, замерзлі й сині,

Де вбога пажить поросла,
Через пожарища в долині,
Яким не знайдено числа,
Із сніжно-білого завою
За Айдарем, за Боровою,
Як пес худий, як горя вість,
Біжить, не п'є, не спить, не їсть.
Садок шумить, дуби і клени,
І груша дума про своє.
— Отут пристанище для мене,
Засну, спочину як не є.

Через колючу огорожу
Пройду і хліба погризу.
— Ні, ні, я сон твій потривожу,
Тут інші сплять, тебе не можу
Впустити.
— Хто це поблизу?
— Не будеш ти їдою втішений,
Ти що, сліпий? Тут ми й вітри.
На дубчаку висить повішений,
На клені й яворі — повішений,
На місці яблуні — їх три.
— Це хто?
— Це ти нас! — Білі голови
Скриплять, повислі без снаги,
І неба темно-сиве олово
Зірками сипле на сніги.

Біжить він в касці, у шинелі,
Як вовк, збентежено п'яним,
Шляхи полтавські невеселі,
Шляхи Донеччини за ним,
Дніпровські кручі, двір і хата,
Розлука перша на віку,
Дитинство вбите з автомата
У золотому квітнику.

Він хоче пить, блищить калюжка,
Стверділа кригою з країв.
Припасти, випить, де та кружка?
Він буде пить, хоча й не їв.
Похлище-хлище, вмие очі,
Наллє в баклажку, от і все.
— Це хто такий? Чого він хоче,
Чого він кров пролиту ссе,
То ж не вода...—

Хустина має,
Упавши матері з лица:
— То кров моя не остигає,
Не відомщена до кінця.

Це ти убив мене?

І знову,
Вночі, з зорі і до зорі,
Через дорогу випадкову,
Незжату ниву колоскову
Біжить він, темний, в пустирі.

Прохарчуватись міг би житом
Гнилим, зуглілим в лоні нив.
Це ти зерно стоптав копитом,
Снарядом колос мій спалив? —
Кричить земля.

І він злодюгою,
Побитий, скрючений у ріг,
Пройде за хатою, за другою,
У третю лізе на поріг.
Брехне, заскиглить, підлий вдачею,
Та хата, спалена наскрізь,
Гуде руїною гарячою:
— Я не впускаю тебе, не лізь,
Біжи відділь!

І знов дорога
В степах, у сніжну глухомань,
У ніч від хатнього порога,
Від сліз, і вбивства, і ридань,
Від помсти, кари, від пожару,
Чи від пожарищ, все їдно,
Від злого й чорного кошмару,
Який навік йому дано.

Не піють півні до зірниць,
І він міняється в лиці,
І не дають йому водиці
В дубових зрубках криниці,

Не подають із хати хліба,
Огню й махорки скільки днів;
І місяць, як хлібини скиба,
Над ним у небі скам'янів.
За українським вольним садом,
За польським полем бойовим,
З дворами спаленими рядом,
Не вбитий сталлю чи снарядом,
Фашист упав, і вже над ним
Ніхто не плакав. Загребущі
Простяг він руки з темноти,
Немов хотів міста і пущі,
Поля й сади мої квітущі
Під себе з смертю загребти!

* *
*

Ой що гуде ізрану-порану
На ниву, бомбами розриту,
Ясними зорями не взорену,
Грозою-квіткою не вміту?

Дитя до матері пригорнеться,
Мое життя, моя голота!
І посивіла мати-горлиця
Із сином вийде за ворота.

То що гуде ізрану-порану?
Не віє піснею отецькою,
На збитім полі — чорні ями,
За тою милістю пімецькою
Під чобітьми, під нагаями.

І надокучив плач-голосиця,
Сухим барвінком пахне хата,
На ниві довго не колоситься
Пшениці китиця вусата.

То що гуде ізрану-порану,
Не свище свистом солов'їно?
Вставай, розтерзана, поорана,
Фашистським катом не підкорена,
Моя повстанко Україно!

Доволі жити кривавицею,
Здуши гнобителя руками,
В ворожу крицю — вдар-но крицею,
Грімни об камінь блискавками.

Над пожарищем, даллю сірою
Полки зірниця осяває.
Зустрінь, зустрінь, як птицю з вирію,
Мене, Вкраїно грозовая!

ХАРКІВ

Я чув відгул гармат, чужинських танків силу
І тріск дубів твоїх од вибуху броні.
Серпневих пожарів полум'яне вітрило
Півнеба зап'яло, пів-України вкрило,
Багрянисте вночі, ти видилось мені.

І я не спав в полях, де жовті ожереди
Диміли, як свічки, чи, може, як мечі,
Худоба тиснулась, і люди попереду
Ішли з дітьми, несли добро мале й харчі.

Ми мовчки йшли на схід через твої майдани,
Через Основу й даль Холодної Гори,
І мармур, і граніт, мости, немов титани,
Підведені увись, питали: — Хто догляне?
— Куди ви? —

Дальній шлях. Холодні вечори.

І сором нас палив, і що я можу знати?
По мертвих у бою котилася луна,
А ми, живі та злі, стискали автомати,
Залишивши дітей, батьків і світло хати,
Вкраїну, як судьбу, — за обрієм вона.

Чимало днів сплигло пожарами в долині,
Чимало всохло сліз, пролитих по ночах,

Що мати на шматок солила їх дитині,
Ми біль твоїй зберегли і кров ту по краплині,
І зір повішених ожив у нас в очах,

І крик замучених несуть гарматні жерла.
— Не плач, моє мале,— дитя стріча боєць.
Хай німець мре отут, де браття й діти мерли,
Де люд наш горе пив,— хай німець п'є свинець!

А ти, мій рідний, встань, зведи зомлілі руки,
Дихни теплом грудей на провесінь доріг,
Це ж ми, твої сини, це ми, твої онуки,
З вогню й смертей рясних, із трудних днів розлуки
Несем ясну зорю на отчий твій поріг.

Тут буде знов майдан, ось — місце тополині,
Тут — залізничний клуб і плесо голубе,
Будинки підведем під хмари димно-сині,
По добрих спогадах, по камню, по пилині
Змуруємо, знесем, розцвітимо тебе.

І сядемо за стіл, освітимо кімнату,
Зготуєм в котелку вечерю небагату,
Аби вогонь тріщав та жеврів жар у нім.

Бійця обніме син, одвикши, скрикне: — Тату! —
І брата брат назве по імені своїм.

А. Малишко. Фото 40-х гг.

А. Малишко, П. Панч, В. Сосюра. Фото 1940 г.

ЗАЙШЛИ МИ ДО ХАТИ

Ще небо тремтіло од вибухів лютих,
Покрите югою, пробите снарядом,
А ми вже в селі споминали забутих
І всіх незабутих, повішених рядом.

Я знаю доріг цих кінці і начала,
У клуні горілій ще жевріли сохи.
У крайній хатині дитина кричала.

— Зайдімо?

— Зайдім, відпочинемо трохи.

Осколками чеше, зенітками блиска.
— Нічого, браток, відпочинем, поскачем...—
Скрипить на гаку полотняна колиска,
Дворічне мале захлинається плачем.

Не видно ні матері, ані сестриці,
Ні брата, ні діда в стривоженій хаті.
— Не плач, на гранату або рукавицю,
На хліба покушай, го-го, ми багаті!

Чого ж ти розплакалось, люлі, чого ти,
Чи їсти, чи пити, чи, може, з розлуки? —
І друг мій старий, їздовий із хозроти,
Бере дитинча на обвітрені руки.

Співа про дрімоту коло того плоту,
Про травку-муравку в калиновім полі,
Про нашу солдатську похідну турботу,
Якої і в цього і в мене доволі.

У тій колисковій, пемов по вечері,
Спадала утома, і клопіт, і спека.
І всім нам здалося: відчиняться двері —
І мати увійде, жадана й далека...

* *
*

Ти мене накличешся ночами,
Несучи розлуку за плечами,
І навиглядаєшся одна.
Настраждаєшся в своїй надії,
Пригадавш літа молодії,
Рідну землю, де гуде війна.

Ти не можеш бачити здалека,
Як в'ялить негода, сушить спека,
Танки мнуть, вкриває бою мла
Землю ту, що, потом перемиता,
У садах, у сивих копах жита,
У цвітах, як райдуга, цвіла.

Нам нелегко йти до свого дому
Через мертвих, через блиски грому,
Через ніч,— прожекторів мечі,
В битві, в сні, у підступах, в облозі.

Ти іще накличешся в тривозі
І навиглядаєшся вночі!

* *
*

Четверту ніч горять квартали
І пахнуть нафтою річки,
І зорі в небі повдягали
Криваво-темні сорочки.

Дитина падає під мури:
— Хоч би сухарика, хоч би! —
Неначе сковані буй-тури,
Шумлять розбомблені дуби.

А я дивлюсь до дальніх сторон,
Де знову сиплються жита,
Де віковичний сивий ворон
В поля вечірні виліта.

* *
*

Сніг мете, завіває і сіє,
Ситий ворон сідає на прах
На широким просторах Росії,
На солоних каспійських вітрах.

У воронках не вицвіла рута,
Прогриміли важкі тягачі,
Де зоря над побоїщем лютим
Золоті загубила ключі.

Де сичало: розстрілюй і вішай! —
Просьть хліба дитята малі.
І лежить, наче скарб найсвятіший,
Одвойований округ землі.

БІЖЕНЦІ

Біженці їдуть. Гарби і двоколки,
Вози обковані, добро на них.
І неба синього роздроблені осколки
В очах у коней вороних.

Замурзані смагляві дитинчата
Жують лемішку, а вона крута!

Багряна осінь, жнивнами почата,
В диму, у битві дні перегорта.

За тихим, вольним та широким Доном
Війна скрипить, немов кузнечний міх,
Дуби старі вклонилися поклопом,
Шапуючи хазяїнів своїх.

А ті вже їдуть, взявши упряж, коні,
Взяли б і двір, і хату, й сіножить,
Забрали б землю в золоті долоні,
Але вона вся в попелі лежить.

ДРУГОВІ

Буде червень і день гарячий,
І знов розквітне серце моє.
Сеня Тупало — друг дитячий,
Друг мій далекий, де ти є?

Грізні слова увійшли до вжитку,
А юність із нами, як і тоді,—
В холоднім домі, в старім гуртожитку,
На чорнім хлібі, на чесній воді.

Птиця падає в синій заграві,
І день зимовий з диму осліп,—

Все ж мені видяться очі ласкаві,
Чуба русявого житній сніп.

Білий кожушок та сивий світер,
Промінь зимовий ліг на плече,
Зустрічі нашої добрий вітер
Серце пехай і тобі опече.

Де ти воюєш, що я і не знаю,
Де ти стоїш на моїй землі?
Вітром повій із дніпрового краю,
Вістку подай — принесуть журавлі.

З Канева йдуть хмари-лазорки.
Сядем на кручі, немов колись.
Рівно поділимо жменю махорки,
Що там поділим? Бери затягнись.

Хочеш курити, що ж я не бачу?
Посмішку милу знов пізнаю.
Будем жувати пайка остачу,
Будем співати любиму твою,
Будем любити Вітчизну! До неї
Всі мої помисли, думи всі.

Лісом іде командир батареї,
Полям побитим по чорній росі.
— Огонь по фашистах, огонь з гармати! —

І смерть, як косою, фашистів жене.
Там я і хочу тебе обійняти,
Друже далекий і названий брате,
Сеня Тупало, чуєш мене?

БАЛАДА

По містах в руїні,
В селах, здалека,
Ходить по Україні
Тінь Кармалюка.
А за ним в поході
Хлопці Ковпака.

Бачить він: убиті.
Чує — Кров за кров! —
В шапці, в сірій свиті
З каторги прийшов.

Росами густими
Сивий день бреде.
Кличе хтось: — Устиме,
Хлопці твої де?
— Он Ковпак виводить
Військо молоде.

Він іде межами,
Топче горе трав.

Косами й ножами
Смертю смерть поправ!

Де чорніє жито —
Панові не жить!
Де дитину вбито —
Ворог лежить.

Де маршіє люба
Дівчини краса —
Із старого дуба
Ворог звиса.

Теплою землею
Дзвонять сурмарі,
Небо, мов кирея,
Тліє в пожарі.

Тихо, щиро, злюбно
Ждуть його бійці.
Дябає на Дубно,
Крепе в Кам'янці!

По містах в руїні,
В селах, здалека,
Ходить по Україні
Тінь Кармалюка.
А за ним в поході
Хлопці Ковпака!

Бійці в заозер'ї прали онучі
І співали тихо про чайку-сірому,
Про оту, що ранком у темній тучі
Чумаків благає на полі німому,—

Повернули б діток, нащо їм діти?
Їм воли, да коні, да липові мажі...
А над білим озером — спалені віти,
А над полем ворони — льотчики вражі.

Хто тих чабняток буде вертати?
Розорили гніздя в лютій погрозі,
Потоптали поле чужі солдати.

Ой горе тій чайці, чайці-небозі!

ПАРТИЗАНСЬКА

В руки візьмемо гранати
І гвинтівки з пліч.
Ходить, свище біля хати
Партизанська ніч.

Партизане, будеш гостем,
Бо шляхи гудуть,

Поповзеш ти попід мостом,
Заховавши лють.

Заскрегоче залізниця,
І здригнеться кат, —
Полетить в повітря криця
Від твоїх гранат.

І впаде фашист на ріллі,
Там, де стогне ліс,
І вагони обгорілі
Рушать під укіс.

Ти підеш в ліси, в негоду, —
Зброя є, харчі.
Витреш піт, а біля броду
Вмиєшся вночі.

Бо важке у тебе діло,
Бо турбота є,
Бо на серці накипіло
Горе все твоє.

ЗАСВИСТАЛИ ПАРТИЗАНИ

Засвистали партизани
Вночі по діброві,
Виряджали їх дівчата:
— Бувайте здорові!

Забірайте, хлопці, зброю,
Випийте водиці,—
Б'ють гармати за горою,
Сходять зоряниці.

Стала мати коло хати,
Рожу підломила,
А сестриця — біля брата,
Біля мене — мила.

Мати хліб і сіль давала,
А сестра обнову:
Дві сорочки дарувала,
Хусточку шовкову.

А кохана посміхнулась:
— Милий, чорнобровий,
Німця-ката бий завзято,
Повертай здоровий!

Виїздили партизани
Пізньою порою.
Зійшов місяць над горою,
Місяць над горою.

ЛИСТІВКА

По збитому залізом полю,
Під крик і сміх,
Женуть в Німеччину, в неволю
Братів моїх.

Спалили хату пелюдими,
Взяли коня.
Шумлять лиш заграви над ними
Та вороння.

Бери, товаришу, рушницю,—
І в ліс, і в луг!
За батька, брата, за сестрицю,—
Вбивай катюг!

УКРАЇНІ

Настраждалася в горі і в злібіді,
Пропливла океани й моря.
Із-за Стугни і синьої Либеді
Розцвітає вечірня зоря.

Устаєш над хрестами горбатими,
У барвінку, в берез білині,
За пожаром, за білими хатами
Увижаєшся знову мені.

Довга пісня та нива неорана,
Та війни перекатистий грім,
Та крило розпростертого ворона
Над великим нещастям твоїм.

Не з печаллю, не з яром-безоднею
Поріднилася, борешся знов.
Тихий крик понад древньою Кодоною,
Над Посуллям не грози, а кров.

І містами, полями, дібровами
Йдуть сини — тільки блисками б'є —
Не пожегаром — шаблями грозовими
Освітивши обличчя твоє!

УКРАЇНІ

І крик, і полум'я руде
Мене стрічає на путі,
Де сивий грудень вдаль бреде,
Сурмить у сурми золоті.
Дубів полтавських зелен круг
Гіллями маше, мило зве.
Ясніша будь, росо яруг,
Міцнішим будь, усе живе!
Хто жив під ранами, як струц,
Хто ждав, не кланявся,—
радій,

Над синім шумом яворів,
Над чорним обліском пожеж.
Де муки ревні матерів
Руками втіхи не збереш.
І, може, ту гірку сльозу,
Що батько вилив ледь живий,—
Візьми у серце, як в грозу,
І стань, як месник грозовий!
І, може, в зорі тих сестер,
Що йдуть ногами в битву-брань,
Вплелася синь твоїх озер,
Твоїх лугів блакитна рань.
Де в полі хилиться верба
І стогнуть танки на межі,—
Твоя й моя одна судьба
Живе з бійцями в бліндажі.
Якщо на двох дано нам світ,
Досповна кривди і жалю,
То вже на двох і кров, і піт,
І рани, й радощі ділю...
І цвіт вишневого зела,
Дніпро і небо голубе
З німецьких пут, із крові й зла,—
Вмремо, а визволим тебе!
Загасне погар-димовій,
Із батьком стрінеться сім'я...
Благослови ж на смертний бій,
Земля моя, красо моя!

ПІСНЯ

Там, де ворог пройде,— зла руїна,
Де простягне лапу,— сліз моря.
Нас на ката кличе Україна,
А веде Боженкова зоря.

Кидай, брате, сад зелений, хату,
Чуєш? — Зброя грозами дзвенить,
Землю рідну, кривну та багату,
Будемо з тобою боронить.

Ми підем з артілі до артілі,
Ночі темні, вітряні, глухі!..
Будем їсти сухарі й змокрілі,
А патрони збережем сухі.

Під грозою й кулями неважко
За свободу вільну і живу
Ніч не спати, пити із баклажки
Чи з калюжі воду дощову.

Сторона широка подолянська,
Чорний дим у синіх небесах.
Ходить буйна доля партизанська
По мостах, і ріках, і лісах!

О. Довженко, А. Малишко. *Фото 1942 р.*

М. Рильський, О. Довженко, А. Малишко. *Фото 1942 р.*

ЯК ЗБИРАЛИСЬ ХЛОПЦІ ДО ЗАГОНУ

Як збирались хлопці до загону,
Не гриміли в сурми сурмачі,
Скатертину узяли червону —
Буде прапор вишитий вночі.

Клали хліб в обковану тачанку,
Шабельки, гнучкіші від лози,
Ще й кошлату бурку-таращанку,
Ще й гранаток сотню на вози.

Осідлаєм, друже, вороного,
Вітер гриву чеше і рівня.
А сестра сідає на другого,
На гнідого доброго коня.

Шлях курний. У матерів турбота:
Їм синів зустрінути коли?
А сестра як вийшла за ворота —
Всі луги й лужечки зацвіли.

Буде в бій ходити рано-вранці,
Хто не зна ковальської дочки?
Борщ варити у сухій землянці,
Прати хлопцям ніччю сорочки.

Осідлаєм, друже, вороного,
Вітер гриву чеше і рівня!

А сестра сідає на другого,
На гнідого доброго коня.

РОЗВІВАЙСЯ, ЗНАМЕНО ЧЕРВОНЕ

Ешелони мчаться, ешелони,
Крик гудків за ними, даль і дим.
Розвівайся, знамено червоне,
Вишите промінням золотим!

А птики виблискують на сонці,
Ковані в гарячому труді,
То виходять на фронти червонці,
Червоарми наші молоді.

День гримить, а нас же — міліони,
Кожен друг і кожен побратим.
Розвівайся, знамено червоне,
Вишите промінням золотим!

Матері, даруйте хліба й солі;
Будь здоров, зелений краю мій!
Спалені поля й дерева голі
На двобій нас кличуть, на двобій.

Польові пшеничні сині гони,
Де ходив я, мріяв молодим.

Розвівайся, знамено червоне,
Вишите промінням золотим!

На знаменах — ленінські завіти,
З ними в бій нестримно ідемо,
Уставай, радянський вольний світе,
Ми тебе фашисту не дамо.

В бій, у бій, броньовані колони,
Крик гудків, за ними даль і дим.
Розвівайся, знамено червоне,
Вишите промінням золотим!

ЩО ЗА ВІТЕР З-ЗА ГОРИ?

Що за вітер з-за гори?
Гнуться долу явори,
Партизани, партизани,
Піднімайте прапори!

Поле колос налива
Нічку й другу, день і два.
В колосистім чистім полі
Наша юність ожива.

А над полем німець-крук,
Вдалині гарматний гук.

Партизани, партизани,
Вам гвиптівочки до рук!

В тебе, батьку, два сини,
Б'ються з педругом вони,
Може, звістка в жовтні буде,
В листопаді, восени?

— Прощавай, мій зелеп сад,
Ми повернемось назад.—
Старший мчить до Чорномор'я,
Менший син — на Новоград.

Ще за обрієм гуде?
Звідки полум'я руде? —
Батько хату замикає,
З партизанами іде.

Віє вітер з-за гори,
Гнуться долу явори.
Партизани, партизани,
Піднімайте прапори!

ПАРТИЗАНСЬКА МАТИ

Її повісили на яворі,
На яворі в зеленій пущі,

У водяній глибокій заворі
Відбилися очі невидючі.

Дарує літо дні малинові,
Громів поблискують кресала,
А їй однаково, що синові
Листів два тижні не писала.

Не в соннику і не в оракулі
Прощань і випробувань дати.
Її листів дрібні каракулі
Кому судилося читати?

Холонуть пиріжки напечені,
І тлів в попелі полова,
І золотих надій наречення
Петля здушила з полуслова.

А ген за нею йдуть побоїща,
Гримлять полки, і тліють межі,
І померезаним сувоїщем
Закрилось небо од пожежі.

ТЕПЛУШКА

На станції, біля теплушки,
Гармонії кличуть баси.
Трава вироста непослушка,
Шукаючи краплю роси.

Теплушко, фарбована в біле,
Ти скільки під вибухів гук
Людей на землі провозила,
Кохань, і прощань, і розлук,

Дітей по важкій залізниці?
І десь там чорняве моє...
Поранений просить водиці,
Сестра йому пити дає.

В цинкованій кружці погнутій
Відблискує вогник грози.
Теплушко, в путі незабутій
Від смерті його одвези!

Вечоряне небо безкрає
Синіє, як дві колії.
І тихо теплушка рушає,
Мов чує, що кличу її.

* *
*

Бовць залягав у глибокім снігу,
Як дикі вовки, завивали метілі.
Останнє тепло, останню снагу
Губили руки його задубілі.

Ну, буде ще день засівать і мести
На цім пожарищі, в нескошенім житі.
Побілені танки і чорні хрести
Отут біля нього ляжуть пробиті.

— Чи чуєте, друзі, у спіжнім диму
Розриви недальні і гук надолугий? —
І зліва товариш озвався йому.
І справа, як брат, одгукнувся другий.

Ќоли ж його ранило люто в плече,
Затиснуті губи не видали муку.
І зліва товариш припав гаряче,
І справа другий простягнув свою руку.

Спокійні, плечисті, в пожарі доріг.
Ти їх пам'ятаеш такими, як мариш:
Поранений в груди не пада на сніг,
Бо зліва товариш і справа товариш.

* *
*

Бринить у думі отчий край,
Де виростали ми.
За переліском — дощик-рай,
За луками — громи.

Де гомонів столітній дуб,
Не спиться від заграв.
Війни залізний чорний дзюб
Всю землю поклював.

Дитину вбито. Пада птах
Над спаленим добром.
І горе їздить на возах
За золотим Дніпром.

Я БАЧИВ НЕЗАБУТНЄ

Я бачив незабутнє: за горою,
Де починався волзький степ безкрай,
Рудий та сивий, випалений сонцем,
Снарядом битий, бомбами й колісьми,—
У тім степу йшла жінка. Я не знаю,
Звідкіль вона і де її хатина,
Де чоловік; можливо, він на фронті,
Отам, де всі, і пише їй про себе,
А може, й ні, та що ж, і я такий.

Її очей я навіть не помітив,
Які вони — чи карі, чи блакитні,
І скільки горя в них налито — сповна
Чи вполовину, я за це не знаю,—
Ми пролетіли на грузовику.

Але я вгледів: на руках у неї
Дитина спала, вкутана в хустину,
А за спідницю старшенська трималась,
Така ж, як і моя,— як і Валюшка.
Вона ступала в дощові калюжі,
По колючках, по колії глибокій,
І спотикались босі ноження,
Хлоп'яча майка здалеку синіла
На п'ятирічних плечиках її,

Вона не плакала, і не сміялась,
І не просила: — Мамо, дайте хліба,—
І я тоді подумав: горе кату,
Що цих дітей пустив у голий степ!

* *
*

Притомлені, бородаті,
Неголені много днів,
Ми низько вклонились хаті,
Де теплий вогник горів.

Надія була невеличка:
Погрітись в теплі не гріх,
Уздріти дитячі личка,
Давно ми бачили їх.

Хустину, хрещиком шиту,
Волошку синю, суху
І все те, що слід любити
Під кулями, на шляху.

Нам тільки б випити чаю,
Тим більше — є сухарі.
Ой краю мій, дальній краю,
З вербою в нашім дворі!

Але не скриплять ворота,
Не гавка собаченя,
Хазяйська щира турбота
Дверей нам не відчиня.

І тліє в попелі хата,
Спітнілі коні хропуть.
Оглянемо ж автомати
І рушимо далі в путь.

* *
*

Куриться пил. Моторів клекіт, туча,
Дорогу стеле сонця зелен сніп.
То днів моїх тривога неминуча
Іде в степах весняних наосліп.

Танкетним громом, лютим кінським топом,
Свинцевим свистом куль,— мина зима.
Боець смаглявий, впавши над окопом,
В любові теплу землю обійма.

Він ріс отут, де мріють чорні доти,
Кохав, трудився. (Даль пливе в диму),
Земля моя, кому твої щедроти,
Як не бійцю, не сину твому?

Он куц цвіте. Он стежка біля тину,
Он кузня, там сусіди-ковалі.
І він, здійнявши каску, як дитина,
Сміється теплій матері землі.

* *
*

Спи, дитино, ночі сірі,
Вітер звився і затих.
На майдані ходять звірі
Біля шибениць крутих.

Біля мертвих правлять свято,
Їхні кроки пізнаю.
А тобі насниться тато,
Закатований в гаю,

Замордований чужинцем,
Тричі стріляпий вночі.
Ходять звірі поодинці,
З чорним знаком на плечі.

Де ступають їхні п'яти —
Сохне хліб і в'яне цвіт.
Будь проклята сука-мати,
Що родила їх на світ!

Спи, дитино, ночі сірі,
Вітер звився і затих.
На майдані ходять звірі
Біля шибениць крутих.

* *
*

Я, може, серцем посивію,
Очима висохну в бою,
Мою ж неділену надію
Залізом кривдить не даю.

Вона гостей чекає влітку,
Листів, і снів, і слова в дім.
Нехай цвіте, як синя квітка,
І вуркотить, як літній грім.

Чи, не обравшись клопоту,
Не спочиваючи ніде,
У пашу дальню восьму роту
Немов біженка забреде.

ВЕСНЯНКИ

1

Із вечора до раночку
Битва уночі.
Весно, весно, весняночко,
Журавлів ключі!..

А над тими журавлями
Туча грозова,
А під тими журавлями
Плаче удова.

Йдуть повстанці і повстанки
В нетрі та ліси.
Лихом-карою, веснянко,
Ворога тряси!

Щоб гриміли автомати
З лісу, з поля, біля хати
Із вечора до раночку,
Весно, весно, весняночко!

Слався, весно яра,
На біль не зважай!
Лине сива хмара
На колос-врожай.

Славсь, веспянко, м'ятою —
Грізною гарматою,
Не пізними гулями —
Шаблями та кулями.

Щоб попід мостами
Ворог ліг костями,
А поміж травною —
Сторча головою.

А поміж плотами —
Чорними ротами,
А поміж осиками —
Псами без'язикими!

Щоб у хаті на розплаті
Не жила біда.
Весно-весно та весняночко,
Голуба вода!

* *

Діти мої малі, що буде з вами?
Хату підпалено, явір поник.
Тільки й радості, що над полями
В синім небі цвіте молодик.

Корова згоріла — і не буде моні,
Поїд-солому вітром зміта.
Дід у загоні, батько в загоні,
А що я вже з вами, як сирота.

Де позичу хліба,— й сама не знаю,
Хоч би на кашу жменю пшонця.
Немає краю, як кажуть, Дунаю,
Так моєму горю нема кінця.

Бери, Оленко, братів за руку:
Івасика й Митю, а менших — я.
Підем до бійців на зелену луку,
Де першим цвітом стежка буя.

І там вам хліба дадуть по скибі,
Хіба ми чекали цих лихоліть?
Дадуть вам борщу з котелка, спасибі,
А я вже стара, то й будем терпіть.

* *
*

Хай погрожує буря, роздуває пожари,
Попелищами тліє на шляхах вікових,—
Ми зійдемо до столу після битви та кари,
Пом'янемо убитих, спом'янемо живих.

Тричі вдарим з гвинтівок в недокошенім житі,
На танкетках, на косях, на дубових возах.
Подаруйте сорочки, любо вишиті-шиті,
І не шовком, а ниткою сировою, в сльозах!

Ви їх ткали ночами, вишивали під кулі,
Простеляли під сонцем в почорнілім дворі,
Дожидали щоранку при гарматному гулі,
Молоді мої сестри! Дорогі матері!

Може, бачите, люди, як світає на сході?
Блисне сонце червінькове через сутінки бур,—
То в останнім бою, в гартуванні, в поході
Ми встаємо як мур!

* *
*

Схід — як жар у горні,
В полі ручаї.

Далі мої чорні,
Степові мої!

Де ми походили —
Розтає зима.
Місяць гострі вила
В небі підійма.

Стерні, як багнети,
Блискають вночі,
Де ішли пікети,
Грузли тягачі.

Рілли перерито
Бомбами навкіс.
Богуславське жито
Повне людських сліз.

Ще не скоро свята:
Жди війні кінця.
Брат вмира за брата,
Мати — за отця.

Але бачу вранці
В полі, на межі,
Молоді повстанці
Підняли ножі.

І кують при горні
Дзвінко ковалі
Деє крізь далі чорні,
Крізь мої жалі.

ПОВЕРНЕННЯ

С. Воскресенкові

Заклеочуть струмки, сині стрічки одягне діброва
І простягнуться руки, засмагли, важкі, горьові,
Здрастуй, бідна Ганнусю! — Вона ж, як була,
чорноброва,
Та ж посмішка і зір, красні півники на рукаві.

А можливо, й не півники? В сірій свитині подертій,
В збитих батьківських чоботях, наче дитинство
зустрів,
Я впізнаю й таку: по ході, по розмові упертій,
По віночку двох кіс, по зажуренім маянню брів.

Із дороги далекої, з битви жорстокої, з далі,
Із підпалених сіл, з городів у осіннім диму,
Воскресай, моя юність, як прадід на смоленій палі,
Як жорстокий чебрець при батьківським дворі мойому.

Закошлатить острішки, засяє від променю хата,
При обрубаним дереві побачиш гіркі полини,

Сип твій вибіжить з хати, простягне малі рученята.
Як він виріс і схуд, виглядаючи татка з війни!

Що ти скажеш малому? Бо слова не знайдеш одразу,
Щоб ясне, і ласкаве, й гаряче, як присок, було.
Ізніми сіру скатку, потертий ремінь протигазу,
Цілу ніч надивляйся на смагляве сиповне чоло.

Вдарять бубни під ранок. Знамена, як маки у житі,
Зацвітуть над полком, біля Оржиці й тихого Псла,
Цілуватиму ріллі, гарячою кров'ю політі,
Де крізь попіл і муку торішня пшениця зроста.

РОЗПЛАТА

Вийшли танки з лісів, задвигтіла земля вдалині,
Під огнем і бронею, квітневою яр'ю багата.
— За Україну, вперед! — поклонилися при знамені.
— За Україну, вперед! — заревли дальнобійні
гармати.

Ти, як мати, нас кличеш на сивому древнім валу,
Під багряною тучею. Мук тобі, рідна, доволі,
Чий то похід гуде по дорогах, в диму і в пилу?
Вкрито обрій щитами на зритому бомбами полі.

То полки наші йдуть, то дивізій броньований гук,
То шабель блискавки заяскріли під небом погожим.

І нема каяття тим, що кров умивають із рук.
І нема вороття відступаючим ордам ворожим!

Ми плакали розплату. Захрипли в бою сурмарі,
А полкам не видать ні кінця, ані краю, ні ліку.
І кричать вороги прокаженими на пожарі,
Хоч рятунку нема і не буде рятунку довіку.

Україно, вставай на шляхах і полях вогняних,
Де стоїть моя мати з найменшим засмученим братом.
Наша помста, як гість, у хатину загляне до них
І шаблюкою блисне над чорним і проклятим катом!

* *
*

Пожежі маєво руде
Надовго пам'ятати.
То хто ж іде, в дорозі йде,
Не мати? — Певне, мати.

Ковиль торішній посідів,
Поля в воронніх криках.
Вона шука старих слідів
Доріг моїх великих.

Отих, що знали кров, і піт,
І все, чого не знаєм.

Біля криниць, біля воріт,
За журавлиним гаєм.

Так, я вернусь до збитих нив
Землі зцілити тіло.
Усе, чим жив і пережив,
Все, що в мені тремтіло,

Як давніх споминів луна,
Як грізних днів година,
Все вийде, вирине зо дна,
Зіллється воедино.

І я від мук не закричу,
Здушу себе до краю.
Мов сизий кречет, пролечу,
А чи тебе впізнаю?

БАГАТО ДНІВ, БАГАТО ЛІТ

Багато днів, багато літ
Біля крутих моїх воріт,
Біля обтесаних, кленових,
Сіяли роси ранків нових.
Братався друг, як з братом брат,
Від Приазов'я до Карпат.
Хилились рожі з огорожі,

Шлихи курилися мої,
Пісні, веселі та поговорки,
Співали наші солов'ї.

Та скільки ж злоби є в залізі,
Важкої лютої в броні,
Коли куються танки сизі
В чужій, далекій стороні!
Коли повзуть вони, незрячі,
В зелене лоно яворів,
І чавлять голови дитячі,
І ріжуть груди матерів,
І світ горить таким пожаром,
Укритий темрявою хмар,
Що не ховатись під ударом,—
А гордо стати під удар!

Згадавши землю, де родився,
Трудивсь, косив розлоги трав,
Де вперше зорям поклонився,
Несміло дівчину кохав.
Згадавши хату невелику,
Де горе жити почало,
І рідне, пам'ятне довіку,
У зморшках матері чоло.

Тоді вже помста не обманить,
Нехай пече і серце ранить,

Блищить сльозою, кров'ю б'є
В життя знедолене твоє.
І станеш ти, як сталь, в ту пору,
Щоб розтоптать в своїм краю
Насильства чорного потвору,
Фашистську лютюю змію!

* *
*

Шаблями на заході й сході,
Громами, як небо в маю,
Зажурені в битві-поході,
Прославим Отчизну свою!

Минемо вночі полустанки
Крізь вибухи люті й рясні,
Спочинемо. Сестри-повстанки
Насняться в короткому сні.

Пожари, нещастя, розлуки,
Як треба, ми стерпимо вік,
Щоб потім росли наші внуки,
Не знаючи вбивств і калік.

Щоб потім за часом тривоги
Уздріли маленькі сини

Ярицвітом вкриті дороги,
Пшеницею повні лани.

А нас, що відбили навали,
З рушницями, рідних своїх,
У перших казках пригадали,
Як в снах ми пригадуєм їх.

* *
*

Я курив задушну махорку,
Ту, що зветься в нас самосадом,
А пропалену гімнастьорку
Полатав за розбитим садом.

А шинелю узяв в частині,
Як з війпою нависли тучі,—
А пісні збирав по зернині
Там, де ранені і негнучі.

Хліб жував, як і всі, по скибі,
І трудивсь до сьомого поту,
І давали мені, спасибі,
Як солдату, різну роботу.

Може, й спів мій луна в дозори,
Там, де танки повзуть крізь пущі?
Я вас бачу, криваві зорі,
Я вас чую, бої грядущі!

* *
*

Далекий крик у вечоровім полі,
Снопи у копах, зорі охололі,
Калини стиглість, бубни до весіль, —
Це рідна осінь, це мій хліб і сіль.

Ідуть вози, скриплять вози в дорозі,
З медами, з хлібом, на дзвінкім морозі,
Де місяць спить, де клени як брати.
Судьба моя натруджена — це ти!

Живеш і кличеш, наче за стіною,
За обрієм, за даллю, за війною,
За гранню снів у вересневу рань,
Судьба моя, цвіти і не зів'янь!

Іди з людьми у спалені двори,
Багато сліз? — Нічого, всі збери.
Замало гніву? — Бий, як грім луною,
За обрієм, за даллю, за війною.

* *
*

Не горе нам судилося ізвіку
І не пожарів сутінки руді.
Один впаде — а зводяться без ліку
Такі, мов криця, горді і тверді.

Не паралітики з блискучими очима,
Що скніють в сні, в заобрійних ночах.
Ми — юнаки із крильми за плечима,
З огнем жаги в розгніваних очах.

Налите гнівом серце Прометея,
Багате людським даром доброти,
Палке, як жар, і, мов скала, крутеє,
У наших грудях нещадиме — ти!

У лютих битвах ми б'ємось недарма
В гарячі ночі, в розсвіти глухі,
Ненавидим важкі фашистські ярма,
Катівські руки, підлі і лихі.

Копає ворог землю, як могилу,
Щоб на руїнах плакала зима.
Ми ж носим в серці Батьківщину милу,
Бо знаєм: в світі іншої нема.

Бо в світі є одна дорога рідна
І отчий дім в долині голубій,
Одна лиш зброя вірна і побідна,
Що нам народ кував на смертний бій.

* *
*

Де б ти не бивсь, в огні під Сталінградом,
На ржевськiм полі, в лісовім краї,
Запам'ятай: з тобою майже рядом
Лежать міста сплюндровані твої.

Гарячий Київ розметав квартали,
Старий Чернігів зеленню вчорнів,
Дуби полтавські під снарядом впали
У клетоті, у згарі чорних днів.

Багрових туч широка тiнь крилата,
Родюче поле, плесо голубе,
Батьківська тепла і привітна хата
Давно, давно заждалася тебе.

Пурга залізна віє нам супроти,
Лиш боягуз цю битву обмине.
Танкісти, піхотинці і пілоти
У бліндажах, ви чуєте мене?

Де над полками сонце бунтівниче,
Над танками пожегарів ожеред,—
Там битва йде. То Батьківщина кличе,
Умри — а вбий! Вперед, брати, вперед!

* *
*

Воду п'ю з дубової криниці,
Відпочину, бачу дні прийдешні:
Косарі в лугах на косовиці,
Голуби над гілкою черешні.

І цвіте земля, хоч на картину,
Соковита, запашна, дівоча,
Що за неї бились до загину,
Умирили в розстрілах щоночі.

Все тоді згадаємо: розплату,
Ранених у вогняній завісі.
Поклянімось батькові і брату,
Поклонімось партизану в лісі!

Все згадаєм: як шляхом нескорим
Йшли ми чесні, скромні, без огуди,
Як зі мною радощами й горем,
Мов пайком, ділились люди.

* *
*

Нехай ми схудлі, некрасиві
Криваву топчем каламуть.
Але минають ранки сиві
І красні ранки устають.

Через пожарища кошлаті,
Де горе слалося в траві,
Поранені і небагаті,
Ми прийдем чесні і живі.

На пожарищі за димами,
За милим маревом моїм,
Переорем поля плугами
І возведемо отчий дім.

* *
*

Бронзовий пам'ятник на майдані,
Яблуні білої перший цвіт.
Все одшуміло в далі багряні:
Війна, побоїща. Кров і піт.

Все дороге, не забуде ніколи,
Ввійде, як сторож,— пам'ять звіря.

Літо квітує, лапками бджоли
Гречок колишуть білі моря.

Діти щебечуть. Сивіє м'ята,
Сивіє м'ята, синя трава.
Скільки убито і розіп'ято, —
Знає земля, як стара вдова.

Знають у полі далі багряні.
Курні дороги. Збитий поріг.
Бронзовий пам'ятник на майдані,
Де безіменний боєць поліг.

* *
*

Закурене сонце засяяло нині,
Дуби зеленіють в розбитій долині,
Ключів журавлиних переклик в гаю.
Ти знову прийшла! — Та в запалену хату.
Уздріла не плуг — автомат, і гармату,
І в касці броньованій юність мою.

Ми знали: розбійник бійця не поборе,
Хоч випили горя не краплю, а море,
У битві, у січі, в задимлений час.
Але не порушено в серці звитяги,
І, кулями рвані, не схилено стяги,
І порох сухий в патронтапах у нас.

Де ворог з дитини знущається люто,
Де рідну людину в залізо закуто,
Заграй, сивий Дніпре, вітрами подми,
Щоб бачили ми твої хвилі ревучі,
Батьків непідкорених, доли і кручі,
Стежки і дороги, де вирости ми!

Радянська Вітчизно! Ми йдем, як солдати.
Нема почуття в нас святіше відплати,
Огнем і залізом,— удар на удар!
Уперті, засмаглі, у битві суворі.
І в небі колючі, полум'яні зорі
Над нашими касками світять, як жар.

ДЕСЬ ДАЛЕКО ЗА ОДЕРОМ

Десь далеко за Одером, за мостами, на камені й житі,
Бережуть мене друзі й дні мої, кров'ю політі,

Бо за темним гранітом, де січуть вороги з автомата,
Я сестру свою бачу й Сергія — найстаршого брата.

Чую скрегіт теплушок, і плач, і прокльони, як з грому:
— Поверни нас додому. Верни нас до отчого дому!

Там нас батько Самійло чекає і мати чекає,
Ми ж як птиці отут, журавлина одірвана зграя;

І немає життя нам, лиш камінь, та рейки, та шпали,
Ми — двожилльні, ми виживем, інші ж навіки пропали.

Чую крик їх вночі, і горить мені серце, як рана,
І вриваюсь я в місто з полком, наче свист урагана,

І в засніженім полі лиш гріюся на пожарині,
Десь далеко за Одером, в чорній німецькій чужині.

ЛИВОН

Старого Ливона погнали в Німеччину,
Не в Половеччину,
Не в Туреччину.

По теплушках, по шпалах,
В таборах і вокзалах,
По Одерах, Рейнах і Шпрее
Бачили його шапку кошлату,
Із харчами кошулю картату,
Як ішов віп чужою землею.

Аж крівця йому на плечі,
Аж на три сторони кличі,
Як старого Ливона погнали в Німеччину.

Зорі всіяли небо, неначе й не ждали назад.
І тополі на Збручі погнулися з чорних досад:
— Вже тебе не побачимо,
А згадаєм — заплачемо.
Не вернешся ти в батьківський сад!

З Половеччини кості дідівські кричать вдалині,
І з Туреччини прадід на смоленім пні:
— Ми, як бач, не вернулись,
Під залізом погнулись,
Ну, а ти десь на Одері ляжеш в труні.

Нас султан сиром'яттям скрутив у журбі,
Половецький Кочак підсмалив на вербі,
 А тебе різні кохи
 Доконають потрохи,
Різні гітлери кості зламають тобі!

І Ливона у шахту на вугіль спустили: — Довбай! —
Темна ніч. Темна шахта. І край цей — не край.
 І пі крику, пі слова,
 Стогне Бендзін, Домброва,
І пожаром жахтить небокрай.

Колупав антрацит і втирав із чола чорний піт.
Чи не сниться, Ливоне, зоря біля наших воріт?
 Чи не бачиш, як в полі
 На Україні тополі
Сині роси обтрушують з віт?

Як веселі півні на світанку кричать на Русі.
Перепілка дітей підкликає в усатім вівсі
 На своїм Подніпров'ю?
 Плюнеш кашлем і кров'ю
І рукою махнеш, отакі ми усі!

Отакі ми по шахтах, по нивах у Шлезькім краю,
Хоч би слово привіту припало на душу мою,
 Хоч би крапля із грому,
 Хоч би ластівка з дому,
Сизий щебет в зеленім гаю...

Їж, Ливоне, той хліб, що змели з вівсюгом на току,
Сьорбай климбу пшепяну, холодну, як горе, гірку.

Слухай мову нечуту,
Пий водицю-отруту,
Сто разів погибай на віку.

І не чув він, як танки Домброву взяли уночі,
Командир екіпажу потрогав його по плечі:

— Я із рідного краю.
— Одійди. Я вмираю.

То машини чиї й сурмачі?

І поклали його на важку і холодну броню:

— Не вмирайте, Ливоне, земля обтрусилась з вогню.

— А чиї ж бо ви діти?

Може, будем радіти?

Може, внуків побачу, рідню?

Не світили свічок, буйні фари осяяли путь,
Не у дзвони забемкали — теплі мотори ревуть

З Катовіц до Дунаю,

То з чужого з німецького краю

На Україну Ливона везуть,

Ще живого в Україну везуть!

КАТРЯ

Вийшла вона зранку, ще й не світало,
Ще як машин не затих потік,
Випало знову пройти немало
Швабських, і польських, і рідних рік.

Вчора танкісти були в Обервальде,
А вона розплакалась у три ручаї.
— Бери, кажуть, Катре, мішечок — і гайда,
По всіх же дорогах тепер свої.

Бери, кажуть, хліба, хазяйського сала,
То ж ти доробила, а не вони,
То ж ти на подвір'ї ночей не спала
Узимку, улітку, увосени.

І от вона йде через Одер і Віслу,
Де гаряче диха бою луна,
Де снігу шапки на дубах повисли,
А їй вже здається — своя сторона!

І кожна стежина, і кожна хата
Неначе своя, у своїм дворі;
Співають бійці, а здається — утята
В дніпровій долині кричать на зорі.

Стоять регульовщиці на повороті,
Блищить од коліс придорожня гладь,
А Катрю визнають, підбігають в клопоті:

- Це наша?
- Ну, як ти?
- Ну, що ти?
- Присядь.

Іде вона лугом, по каміннім мості,
Крізь ям і траншей огорожжя руде.
Ото дочекається мати у гості,
І скрикне, й заплаче, і припаде.

По сотнях доріг, через горе і втому,
Крізь сполохи в полі, вогні рясні,
Іди, моя рідна, з неволі додому,
На ту Україну, що снилась вві сні!

* *
*

Вітром густим і напругим до краю,
Жаром заліза, і диму, і поту
Знову тебе у поході впізнаю,
Повну любові, снаги і клопоту.

Знову мотори гудуть, як і вчора,
Хлопці закрутки закручують круто,
Немає, і Одер, і даль неозора,
Де нам судилося переступити,

Де нам наснилися ночі неволі,
Чорні рабини і жалоці орлі,
Де навіть пісня в німецькому полі
Нашим дівчатам — петлею на горлі.

Де навіть цвіт отруїла духота,
М'ясо, і хліб, і вода — як отрава.
Бий із засади! Удар з поворота!
З моря до моря земля — як заграва...

З чорної Тиси до Одера й Шпрее,
Правдою чиста і гнівом багата,
Наша Вітчизна іде над землею,
Суд свій вершить і не милує ката!

* *
*

Я забув, як пахне любисток
Серед літа в нашім саду,
Онімечене чорне місто
Віє погаром по сліду.

Піхотинці несуть спиртягу,
Ні один не сумний, не злий.
— На, шофере, візьми баклагу,
Як хильнеш, то й мені налий.

То нічого, що спирт із гасом,
Ми й такому складемо хвалу, —
Кажуть, грішники в пеклі часом
П'ють гарячу важку смолу.

Ну, а ми ж не старі Адами,
Веселіше крокуй, бійці!
Вся земля мов кінь під громами,
Тільки ж повід у нас в руці.

Вся земля заходила ходором,
Ні спочинку нема, ні сну.
Десь за Тисою чи за Одером
Ми зустрінемо свою весну.

* *
*

Гудрон і камінь на шосе,
Мости розбиті їм на зміну,
А синій вечір понесе
Чутки в далеку Україну

Про те, хто жив, і хто здоров,
І хто упав на камінь дикий,
Хто п'ять років вогонь боров,
А потім сам згорів навіки.

Стоять за Одером ліси
І па воді нафтові плями,
Спокійна даль лежить за пами,
А ти за спокій не проси.

Бо хижо дихає війна,
Рятунку іншого немає,
Десь паречена чи жона
З стола портрет твій не знімає.

І ти люби й страждай від ран,
І не показуй серця муки.
Колись тебе охрестять внуки
Простеньким словом: ветеран.

* *
*

Ще путь через Віслу далека,
Заглянем у крайні двори.
— Звари нам, хазяєчко, млека.
— Не маю.
— Картоплі звари.

І чистить хазяйка земняки,
І світить коптилку вночі,
В колисці хлопчина заплакав,
Закашлявся дід на печі.

Убігла босоніж Мариська,
Біляве, ясне, голубе...
Скрипить на вервечках колиска,
І вітер по шибці шкребе.

І так захотілось з-під грому
Осініх вітрів чужини
Додому, до рідного дому,
На тихі трипільські лани.

Щоб світло ясніше горіло,
Блищав по-хазяйському ніж,
А мати б картоплю зварила:
— Андрійку, сідай попоїж.

І встала б сестриця, як мавка,
Ану, чи згада, спом'яне?
Бровко б захрипів і загавкав,
Давно призабувши мене.

* *
*

Пройшли машини подорожні,
І одлунав останній грім,
Дуби, зелені і тривожні,
Стоять при вибалку сухім.

Зоря небес золоторота
Жаліє з них пилок змести,
Їх обійшла саперна рота,
Не розпилявши на мости.

Їх сині роси охопили
Первісним подихом своїм.
Мідянолисті, вкриті пилом,
Стоять при вибалку сухім.

І тільки бомба злу просторінь
Огнем накрила, криком трав,
Порвала теплий добрий корінь,
Що їх живив і напував.

Різьблене листя пов'ялилось,
Зашелестіло гаряче,
Вони ж не впали — похилились
Один другому на плече.

А два поранені із бою
До медсанбату йшли пішком
І говорили між собою,
Щоб не ятрити ран, тишком,

Що, певно, там ще буде жарко,
Даремно їх взяли з полка,
Спинились, вийняли цигарку,
Води ковгнули з котелка.

А потім, взявшись в знемозі
За руки, втерши пил і піт,
Пішли по вибитій дорозі
Так, як ходили троє літ.

Ну, от і все. Мені ж донині
Картини видяться оці:
Чи то стоять дуби в долині,
Чи два поранені бійці.

* *
*

Не треба ні слави, ні грому,
Вітань і запевнень мені,
Була б лише звістка із дому
В німецькій чужій стороні.

Бо слава за вітром повіє
І в тишу обернеться грім,
Вітань і запевнень надія
Не стане притулком моїм.

А звістку із рідного дому,
Мов краплю живої роси,
У путь невідому й відому
Згадай, і радій, і неси.

Насняться дуби чорнокорі,
І легше минають бої,
І світять балканські зорі,
Мов київські зорі мої.

* *
*

Жаром, ярістю мотора
Промчимося через сніг,
Деь там наші, деь там скоро
Блисне обрій біля ніг.

Ріхталь, Брюкель, Грюнель, Опель —
Все на ер, і все — пожеар.
Фронтowego снігу попіл
Застилає світло фар.

Яр, чи ліс, чи обрис дому,
Що там ходить: вовк чи кінь?
Наче в Пушкіна знайоме:
«Колокольчик дінь-дінь-дінь».

Може, з лісу вовкулака?
Може, туч темнів вись?
Що ж, бува пригода всяка,
Встань, шофере, подивись.

І шофер біля мотора
Спігові згріба вали:
— То, товаришу майоре,
Полопених повели.

Їх до штабу варта гонить,
А замети, бач, круті,
Автоматник в дзвоник дзвонить
Щоб не збитися в путі.

І свистить в степу завія,
І зникає крутія,
Наче пісня, наче мрія,
Наче молодість моя...

* *
*

Вночі у нежилій кімнаті
Натопить грубку нам шофер —
І ми, на спочин небагаті,
Хоча одіспимось тепер.

В кімнаті шафи, ліжко, крісло,
І килими в цвітах блякні,
І ніч лютнева чоло втисла
За перехрестя у вікні.

Все хоче знати: що в нас чути?
Хто з нас вечера в пізній час?
А в хлібі па столі — отрута,
В спирту, поставленім для нас.

І німка-відьма у підвалі
Щось варить в чорнім казані
І хмуристь очі злі, запалі,
Також з отрутою на дні.

— Шофере, не давай ошибки
І не знімай гвинтівки з пліч!

І стука пальцями у шибку
Глуха вальпургієва ніч.

* *
*

За збитим полем Чарна Ніда,
Вода холодна і німа,
А вітер дме у даль без сліду,
І скупю дихає зима.

І нам без сну й перепочинку
Під ноги кида на путі
Бураном зламаву тичинку
У сніговому забутті.

Ну, що ж, мине і ця година,
І заросте передова,
За бліпдажем, де мерзла глина,
Зів'ється чебер і трава.

Іржаву каску вкриє житом
Долоня теплої землі,
І забрищать у небі вмитім
Ширококрилі журавлі.

А ми з ночей, з доріг, з походу
Колись прийдем, згадаєм ми
Цю Чорну Ніду, чорну воду
В вечірніх заметах зими.

* *
*

Шварценвальде, Обервальде,
Чорний ліс і чорний край,
Де солдат ночівлю знайде?
Ти в солдата не питай.

Є у нього хліб і цукор,
Люлька, вирвана з вогню,
Є своя трьохрічна мука,
Він розплатиться за ню.

Бач, фашисти лізуть в нору,
Бач, звиваються вужем.
Він їх трьох убив учора.
А четвертого — ножем.

Значить, справа добре рішена,
Спить солдат, і ніч пливе,
І сім'я його повішена,
Хоч вві сні,— а з ним живе.

* *
*

Незасмалені воїни в морі
Червількові ведуть кораблі,
То літа мої, буйні й суворі,
Тріпотять на веселій землі.

— Чуєш, сонце? — І сонце клекоче
В синім вицвіті стежок і піль,
І сміються закохані очі,
Як осінній захмелистий хміль.

Отакий я смішний, недотена:
Все кричу про війни пустирі
Там, де руки вишневого степу
Заплелися на грудях зорі.

Може, люди говорять: навіщо?
Чи співають про закоханих лінь?
Що ж, курися, мос бойовище,
Для майбутніх рясних поколінь!

* *
*

Нехай поляжу при меті,
Хай плоть і кров моя зітліє,
Але не зраджу в самоті
Моєї віри і надії.

Залізо, й кров, і креміль кинь,
Очей коханих силю тишу,
Але надії теплу ринь
На друга й брата не залишу.

Я сам несу її в собі,
І оживаю, й воскресаю,
Як сіра грудка серед маю,
В жорстокій, лютій боротьбі.

І добре те, що не один,
І славно те, що нас багато
І що для нас бої — не свято,
А лиш пролог до верховин.

* *
*

Додому прийдем, сядем за столом
Усім полком своїм, не поодинокі,
І матері нам піднесуть гостинці,
Батьки й діди уклоняться чолом.

Ударять бубни кличем до весіль,
І заклеоче коло танцюристе,
Округле небо, коване та чисте,
Укриє вніч зелено-буйний хміль.

Женитись будем і любити дівчат,
Забудь на мить оті бої минулі,
Щоби серця схвильовані і чулі
Не полопив огонь і чорний чад.

Наллєм чарки та й вип'ємо до дна.
Чи всі зібрались? Є сім'я одна?
Ні, ті не вип'ють, що лежать в діброві,
Де стережуть їх зорі малинові,
Вчорашніх битв притишена луна.

* *
*

Летять наші вісті додому у сполохах, в гуках війни,
Батьки виглядають ночами, коли вже приїдуть сини.

Дівчата нам шиють сорочки, чекаючи на весілля,
Дубами і росами в полі нас кличе додому земля.
А нам біля канівських урвищ Шевченко із древніх
валів,
А нам біля львівського замку Франко воювать
повелів.

Кобзарем і Катериною,
Чорним сном Каменяра
Нас веде війни годиною
Світла буряна пора.

Закурілим і незбореним
Рідні сурмлять сурмачі
Ген за Збаражем і Зборовом,
За Перемишлем вночі.

Щоб не стали ранком росяним,
Пробивались з туману
На покутським і на Косовім,
На Дрогобицькім лану.

І якщо Франко нас стрічає і дівчини посміх цвіте,
То, значить, ми добре чинили, бо кров'ю платили за те.
І якщо бійця обнімають, обідать запрошують в дім,
То й добре: кінця він не знає бинтованим ранам своїм.
Він мав автомат і шинелю, онучі міняв до чобіт,
А думав про діток в неволі, втираючи кров і піт.

Він ішов своєю нивою,
Де залізний грім гуля,
Де лежить Франкова сивая,
Кров'ю крошлена земля,

Слав вогонь у небо літнее,
Спав у галицькім дворі,
Де зростають малолітнії
Ковалі й каменярі,

З материнською молитвою,
Із осяяним лицем,
Де встає Франко над битвою,
Як предтеча над бійцем.

* *
*

На чорнім камені червоні маки,
А в синім небі ластівка пливе.
О львівська земле, всі твої ознаки
Несе в собі вмируще і живе!

Корчатий пенъ при вибитій дорозі,
В відрі розбитім темний лігроїн.
Боець, що впав од спеки у знемозі
І воду п'є, про що гадає він?

Напругий вітер б'є крилом багряним
В річки й струмки, густіші од ропи,
За львівським допотопним шелом'янем
Гармати б'ють в розжеврені степи.

Я звук до цього. Казанок і кружка,
Сухар і пил, і шелести лісів,
І, може, ще зпайдеться десь подружка,
То я зайшов би, повечерять сів.

Із пня зів'ється паростя вологе,
Босць пройде в окопчик на поля.
І я спочину й вийду на дорогу
Спостерігать, як крутиться земля.

* *
*

В «Народній гостиниці» килим, і ліжко,
І кухоль з водою на тім же столі,
І грубка з зеленої кахлі, й усмішка
Катрусі чи Єви. Які ми малі
В потребах життєвих! Але за стіною
Не світить запалку смуглява рука
І крок не відіб'ється в північ луною
Мого найріднішого Десняка.

Олексо, які ми сходили дороги,
Війни, і тривоги, і оточення час,
Засвідчать життя наше отчі пороги,
І рідна земля все розкаже про нас.

Було в нас і радості, й крові, і поту,
Розради в піснях на трипільський мотив.
Ношу я, мов пам'ятку, вицвіле фото
Тієї чорнявої, що ти любив,
Софійки. Ти чуєш, Олексо, я кличу,
Ступаю на слід — оживають сліди,
Шукаю твоє помарніле обличчя,
Як спраглий ковтка дзвонкової води.

Ти пив з цього кухля, лежав на цім ліжку,
Писав на цім столику батьку листи,
Незраджена пам'ять копає доріжку,
І все оживає. Прощай і прости!

Я, мабуть, не спав у полку після бою,
І серце бринить, і душа мов корчі,
І так захотілось хоч з мертвим з тобою
Один на один гомоніти вночі.

* *

Повертатися будемо скоро назад,
За плечем автомат і мішечок з речами,
І згадаєм не ліжко, не хату, не сад,
А старі бліндажі, де ми спали ночами.

І обтесаний стіл, де сидів черговий,
І залізну буржуйку, і в вирвах дорожку,
І кленовий пеньок під дощем пеновий,
Де комвзводу Тетеря нам грав на гармошку.

Не шукали ми зір і Америк нових,
Не вклонялись пригодам Васко да Гама,
А вслухались в розмову парторга із нами:
Скільки в роті убито і скільки живих.

Кров'ю вмили ми Дін і стоптали Сиваш,
Кожну гору на Одері й стежечку кожну,—
І від того бліндаж, наче літопис наш,
Ми прийдем навістити у ніч переможну.

* *

*

Біля ратуші хлопчик в пілотці,
У сорочці, як цвіт, голубій.
З моторкорпусу хлопці-молодці
Крешуть «яблучко» на мостовій.

Сиплють іскри від тої шпари,
А гармоника-чортівка гуля,
І стає з ними в танець до пари
Розпанахана боєм земля.

Гармоніст жує папіроску
І підморгує хитро мені,
І такі вони рідні «в доску»
У мазуті, в пилюці, в огні,

Наша кривна закурена врода!
І стоїть з ними рядом, як свій,
Біля ратуші хлопчик-заброда
У сорочці, як цвіт, голубій.

* *
*

За плугами в полі — сонця! Блиску!
Брешуть, мабуть, всі календарі.
Літню хмару, як малу колиску,
Колисає жайворон вгорі.

Тракторист скрутив козячу ніжку,
Курить, слуха в небі голосок.
Мідну гільзу на глухим обніжку
Затіпив колючий колосок.

Полотно побілять молодиці,
Будуть свайби, приїздить рідня,
І Маруся з нової криниці
Напуває милому коня.

* *
*

Приїдем колись додому, друже мій,
В кімнати мирні, теплі та обжиті.
Які нам сни ввижались в чорнім житі,
Які пісні співали в буревій?

Що за труди лежали на плечах,
Які шляхи лягли за небосхилом,
Які роки метнули сивим пилом
По наших світлих жадібних очах?

Збери усе, як літопис, в одно,
Вклонись востаннє дням і полустанкам,
Глянь: буря теж стихає перед ранком,
Поклавши в землю добре семено.

ПРО ДУБА

Шумів над мостом дев'яносто років,
Кощавий, твердий і скупий на цвіт,
Вже й люди казали: старий, нівроку,
Скрипить, наче кашляє на весь світ.

А був би він дідом — пішов би сторожем,
Стругав би в артілі вила й граблі,
Чарку хильнув — то співав би хороще,
Так, як ведеться в дідів на землі.

І були б у нього сини і внуки,
Не пострікали б шматком задарма.
Тільки ж у дуба гілля, а не руки,
І сам він не дід — деревина німа.

На зірваний міст підійшли сапери,
Щебінь з гудроном згорнули в вали,
І старший сказав: — Ну, хлоп'ята, тепера
Старого валіть. — І його взяли.

І коли розпиляний ліг з поворота
І в тіло уїлися зуби гаків,—
На широкі груди ступила кіннота,
Колишучи небо блиском підків.

І коли поклали останню лопату,
Прикривши землею сучки руді,—
Ранених повезли до медсанбату
Крові долить, бо вони молоді.

Танкісти хвалили: — Оце місточок,
Не те, що об'їзд чи розбита соша! —
І не чули, як рядом, до крайніх точок,
Раділа дубова дерев'яна душа.

ТЕСЛЯРІ

Теслярі робили мости
На Дніпрі, і Дінці, і на тихому Збручі,
І могли б мости бурю пронести,
Кленові, соснові, дубові негнучі.

Танки повзли і підвід ключі,
Артилеристи везли «катюшу»,
І гули мости вдень і вночі,
Як би сказати, за милу душу.

Тесля сидить на бережку,
Курить махорку, думу гадає:
Як він звалить дубину важку
Десь на Одері а чи на Дунаю.

За трое літ, як за довгий вік,
Дорога кленова лежить за даллю.
Вчора генерал сказав: — Оце чоловік,
Дивись, нагородять іще й медаллю.

А потім війна на спад потече,—
Земля зажадає літнього грому,
І він сокиру візьме на плече
І по своїх же мостах піде додому.

І нехай хто скаже, що він не воював,
З ранку до ночі не тратив сили,
Як із шістнадцяти рідних держав
По його мостах народи ходили!

КАШОВАР

Кашовара ми звали — харчонарком.
Люди пробачать за гордість нашу.
Сто тисяч разів махнув черпаком,
Тисячу разів наготовив кашу.

Перець, і сіль, і лавровий лист
Дружили із ним у кипінні п'яному,
Йому одному відкривали зміст
Так, як любима серце коханому.

Був кашовар мовчазний в ті дні,
Як хто не вертався з передової:
— Значить, — казав він, — тепер ми одні,
А може, ще прийде? Каша постоїть...

Хоч було відомо: згорів дотла,
Уже ні дихання нема, ні тіла,
А він, кашовар, біля котла
Беріг йому кашу, щоб не згоріла.

Як чутка пройшла з долин до Карпат,
Що війна закінчена і кухні не треба,--
Він випив горілки, узяв автомат.
Стріляв увесь вечір в засніжене небо.

Неначе згадав провину свою,
Що не так зварив чи подав невміло,
Неначе скликав усіх, що в бою
Упали і каші його не доїли.

СІРКО

Кінь Сірко був у батареї,
Кошлаті копита, ніздрі гарячі.
Тягнув гармату, притершись до шлеї,
У дні щасливі і в ночі невдачі.

Топтав поля і камінні бруки
В скреготі гусениць і двоколок,
І двічі в бою ветеринарові руки
Щипцями рвали з ноги осколок.

А коли наводчик у хвилю атаки
Упав і замовк під сніжною зав'югою,
Ніхто не загледів, як Сірко заплакав
Своєю важкою кінською тугою.

Мав собі стійло, як солдат землянку,
Пайкові корма — сіно й соломку,
Були б в нього діти, — думав до ранку,
Що їм та як їм послать додому.

Вночі старшина, хильнувши з баклаги,
Увійшов, і витер чоло від поту,
І сказав, як людині: — Спасибі, коняго,
За службу, за дружбу, за чесну роботу.

Насипав вівса такого, як снилось,
Сухого, із дзвоном, з пилком із ниви,
І Сірко подумав: війна скінчилась
І завтра наводчик заплете йому гриву!

ЛИСТОК

Пожовтілий листок до броньової башти притисло,
І несе його осінь на дві переправи за Віслу,

І мотор його гріє, і хлопці беруть у долоні.
Де ти ріс, зеленів, що прижився у нашім загоні?

І з якої долини, з якого байраку чи кручі
Принесли тебе бурі, захльоскані вітри метучі?

Може, з того дубка, що садив я в дитинстві у школі?
Може, з темного явора в нашім обухівськім полі?

Може, з нашого двору, де сонце кипуче, як брага?
Чудодію ти мій, закурілий, завзятий бродяга!

Що ж, лети, як і я, під дощі золотою стіною,
У пилюці сивій, нагривайсь од мотора зі мною,

На огні не в'ялись, червоній в вечори непогоди,
Нам не буде спокою, так що ж? — Ми одної породи.

ЛИСКА

Ми брали на убій на стайні худобу
Од чужих ясел, потемнілих від часу,
Повар заріже і зніме пробу,
Шкуру — на вітер, а на кухню — м'ясо.

Вивели бичка із кривавим оком,
Двоє телят — на обід немало.
А там, за причілкою за невисоким,
Ще щось охкало і ремигало.

Вивели у двір подивитись зблизька,
Якої породи, яка на тілі.
І повар аж скрикнув: — Їй-богу, Лиска,
Це наша, хлопці, з моєї артілі!

А вона стояла, схиливши роги,
На темному лобі — дві білі плями,

Переступала з ноги на ногу,
Тягнулась до рук сухими губами.

Неначе згадала, що ми з Полтави,
Лизнула мене і зітхнула глухо,
Неначе почувла, як сині трави
Шумлять біля Ворскли а чи Синюхи,

Як бігають мирні малі телята,
А вечором брязка суха дійниця,
Повар підніс їй травиці жувати,
Лейтенант води наточив з криниці.

— Тільки ж би їла та була здорова! —
І тієї ночі нам снились, як змалку,
Зорі, й чебрець, і стара корова
Десь над ставком, біля вербної балки.

МАРУСЯ

В степу, за селищем на повороті,
Де землю смажить сонце сліпе,
Під сивим дощем, у сльоті, в болоті
Стоїть друге літо на КПП.

Біляві косички, як біле гúся,
Шинеля до п'ят, що пройшла бої.

— Добридень, Марусю.— Ми звикли —
Маруся,
Не помічаючи погонів її.

А в теї Марусі десь батько й мати,
Печалі і радості — все пополам,
Вечором сяде листа писати,
Мовляв, я здорова, бажаю й вам...

Мине перевірка, дальня чи ближня,
Маруся засне, як зійде зоря.
Насниться їй сон, неначеб заміжня
І наче сенок вже чита букваря.

І наче на тих на рясних дорогах
Затихли моторів хрипкі ключі,
Де в сірій шинелі вона з остороги
Світила ліхтар, недоспавши вночі.

Я хочу, щоб ти на світанку доспала,
Домріяла сон, зашарілася вся,
На курній дорозі від кулі б не впала
І сина родила, мов біле гуся,

Щоб легко він бігав, не бив пороги,
Мав очі веселі і твердість руки,
А виріс — то в світі б побачив дороги,
Які ти пройшла в сорокові роки.

ГАРМАТА

Земля, її граніт, і молода трава
Од спеки сохнуть враз і корчаться утомно,
Коли палахкотять огнем напругим домни
І темну довгу ніч багрище осява.

І бризкає метал краплини ворони,
І летється сталь жива в розжеврені опоки,
Лафети і замки, стволів тяжкі потоки
Націлено вперед через гарячі дні.

Провірено приціл і пильний кутомір,
У стукоті сердець і в гаморі завої
Заховано вогонь гармати польової,
Щоб він спазнув і впав в бою посеред гір.

Платформи їх візьмуть, новий прийде состав,
Далекий шлях війни, а їм іще робота,
Брезентом вкриють їх, мов за дитям турбота,
І маслом змажуть їх, бо так велить устав.

Ідесь за даллю гір, за гранню рубежів,
За сполохом траншей і темних бліндажів,
За ревом бойовищ із ночі грозової,
Під поглядом сухим наводчика-бійця
Спахне важкий вогонь гармати польової,
Як наша ненависть, покладена в серця!

* *
*

Прощатись будемо в бліндажі,
Останню махорку розділим натроє,
Останній хліб покрають ножі,
Останні слова заберем з собою.

А плащ-намети здамо старшині,
Комбінезони й шапки вухаті,
Оті, що були в диму і вогні,
В місцях, де припало нам умирати.

— Бувай, солдат! — Прощавай, солдат!
Який-бо день: понеділок? Вівторок? —
З Варшави, з Берліна і до Карпат
Прощання стоятиме днів на сорок.

Состави теплушок помчаться в даль,
На Дніпр і на Волгу повернуть коні.
В останню хвилину ввійде печаль
І сяде в бліндажику на ослоні

За тих, що вмерли, й за тих, що живі,
За тих, що землю прикрили, упавши,
За нас, що дружбу обмили в крові,
А потім роз'їхались, може, й назавше.

* *

*

Кожному місткові поклóнимось,
Кожну травинку візьмемо в руки:
— Живете, наші любі? Спасибі вам
За чекання. За хліб. За муки.

Й не буде в небі жодної ластівки,
Що не креслила б нашої перемоги,
І обніме земля, як дівчина,
Місяця золотокуті роги.

І викрешуть панелі залізний грім,
І не буде ні площі, ні хати, ні саду,
Щоб не розцвітили вогнем своїм
Наших очей голубу розсаду.

Солдати, солдати, я ваш навіки,
Знаю кожну рану і кожну заграву.
І розметають гриви кошлаті ріки,
Рикаючи, як леви, про нашу славу!

* *

*

Обпалених стоділ, землі й заліза гук,
І перший цвіт в пилу, і перший день розлук,
І ти, скривавлена од краю і до краю,

Без розпачу, й проклять, і без вагань, я знаю,
У серце прийняла безодню наших мук.

Мов колос наливний у клопітні жнива,
Мов гутірка дівчат, барвиста і жива,
Тривожила серця од сну і неспокою
Стражданням, і вогнем, і думою гіркою,
Бо світ у нас один і ти в нім — грозова.

О грізний краю мій під тучами війни!
Хто кров за тебе лив, — тих словом спом'яни,
Хто мертвим ліг в бою, — не раз згадай, не двічі,
Хто прийде з бойовищ, — того на люднім вічі,
Як мати, зустрічай, бо ми твої сини.

Одної кості ми, і кров одна, і плоть,
Нелегко нам було чужинця побороть,
Колючих огорож і танків лави чорні,
Сліди чобіт і тіл ховають пиви орні,
Траншей і бліндажів неспалену оплоть.

Нелегко нам було од сталінградських стін
В заметах, у сльоті, в багнюці до колін,
В проривах яросних, в смертельнім свисті криці
Звестись в залізний марш і клеткотом, як птиці,
Оповістити світ: тремти і жди, Берлін!

Ти за Дінцем лежиш, Україно, краю мій,
Боець твій пил носив у сумці польовій,

Сухий кленовий лист, як молоде пахілля,
Малий дробок землі із Оглаву, з Трипілля,
Від поту він як сіль, але він твій і мій.

Клади його в ріллю за троє довгих літ,
Він, кров'ю скроплений, — зів'є веселий цвіт,
Він, в кривді купаний, — породить зерно гоже,
Вусатий колосок чи добру квітку, може,
На пам'ятник бійцю, що впав біля воріт.

Де в полі батько йде в глибокій борозні,
Де спалений дубчак в'є листя вирізні,
І клекотять міста у димових загравах,
І дзвонить міст новий на збитих переправах,
Де вчора танки йшли, гарячі і грізні,

Дніпро і синій Сян з'єднали береги,
Як два брати навік, для щастя і снаги,
І нездоланна ти, Отчизно непокорна,
Кувш нові плуги, огнем клекочеш з горна
І осяваєш світ, — дивіться, вороги!

Ідуть бійці за Збруч і голубий Дунай,
За рідний наш народ! За вольний отчий край!
Тремти, Берлін, і жди! Брешіть, лисиці вражі!
Уперла ти щити в карпатські чорні кряжі,
І шоломи горять, як мідний небокрай.

Ми кров'ю платимо, бо ми твої сини,
І ти мене хоч словом спом'яни,
Як я тебе не раз у ночах споминаю
На пляях і стежках, на тихому Дунаю.
О грізний краю мій під блисками війни!

* *
*

Свист у полі, ночі горобині,
Білий цвіт, обпалений вогнем,—
Все мені ввижається в долині
За грядущим викуваним днем.

Крик, і біль, і невмолиму тугу
Пропекло залізо аж до дна,
Кільчиться до сонця, як напруга,
Через камінь буй-озими́на.

І дзвенять дуби серцями глухо,
Як литаври в битві, з давнини,
Тихі Ворскли, Стугни і Синюхи
Виглядають хлопців із війни.

І за дальнім за вечірнім пругом,
За ранковим променем в саду
Брат із братом, друг із вірним другом
Повертають землю до ладу.

І не плаче на причілку мати,
Щезнуть воєн кров і суєта,
Через вік, через роки і дати
Спів незнаний в серце доліта.

І ростуть малі веселі діти,
Зорями палають города,
І бреде у даль, в нові орбіти,
Неосміяний Сковорода.

Бачу вас, міцних, веселооких,
В клетоті державної ходи.
Земле рідна, в бурях і потоках
Возвелич нас і не осуди!

* *
*

На теплих землях, синіх водах,
На збитім полі вдалині
Заліза й бурі хижий подих
Живе тривогою в мені.

Та вже цвіте зелений вітер,
Де з благовісної руки
До сонця йдуть нові орбіти
І сушать кров материки.

Те, що вмирало, знов воскресло,
І що чорніло, — знов як луг.
І ріжуть яросні чересла
Землі тужавий темний пруг.

Нам тільки б хліба, соця й волі,
Шаноби й пам'яті в живих
Та на батьківськiм орпiм полі
Пісепь хмільних і вікових.

Нам тільки б свисту солов'їно,
Братерства братнього в очах,
Моя Радянська Україно,
Вітчизно плуга і меча!

Б'ють барабани в груди бою,
Зірниці сяють голубі,
А я вітаюся з тобою,
Твій син і воїн при тобі.

* *
*

Обірваний в степу гнучкий гарячий дріт,
Долоні чорних вирв і клетоти двобою.
О земле рідна, хто не жив тобою,
Втираючи, як слъози, чорний піт!

Осінніх вечорів багриста каламуть.
Я знаю, що бійця нащадки спом'януть
І напу віру й кров знесуть на п'єдесталі,
І грудочка землі, що нас вела у далі,
Колочим колоском квітча солдатську путь.

На спалених місцях тучні пройдуть лани
Розмаєм і дощем, гарячим блиском плуга,
І молоком гречок, і медом цвіту з луга,—
О земле рідна, воїв спом'яни!

* *
*

Костьолів дзвін, холодна готика,
Вечірні виблиски трамваю,
Зоря в полях сивіє гнотиком,
Мені мій край не нагадає.

Гудроном вислана обочина
І проводів злотиста пряжа,
Дорога, рівна та пакочена,
Про рідну землю не розкаже.

Лише скупа маленька ягода
Шипшина, схожа на заграву,
Мені нагадує вже загодя
Дніпровську дальню переправу,

І крик гусей за очеретами,
І плахту вечора картату,
І під осінніми наметами
Мою батьківську рідну хату.

Живи, безумствуй, рвися з вирію,
Верстай важку свою дорогу
Огнем, боями, даллю сірою
До отчого свого порогу.

* *
*

Шляхи минаючи похмурі,
В моєму серці десь на дні
Бринить, живе жадапня бурі,
Як іскра, схована в горні.

За дальні доли, за Карпати
Щодня малюється вона,
Як дім, чи сад, чи наша мати,
Далека рідна сторона.

І, може, з того в піч гарячу
Я червільковим словом стих,
Що рідних обрисів не бачу,
Таких навіки дорогих.

Комусь чужина не чужина,
Хто не страждав і не болів,
А по мені цвіла б ожина
В звичайних криках журавлів.

Та щоб ясніли неба шати,
Як в поле вийдуть орачі,
Та щоб дитя, як завше, мати
Ісповивала упочі.

Бо, може, то її дихання
Через клопоти і жалі
Мене у пломені світання
Оберігає на землі,

Через чужі шляхи похмурі,
Де бою котиться луна,
Де клекотить жаданням бурі
Моя радянська сторопа.

ЯК ЗАКІНЧИМО ВІЙНУ

Як закінчимо війну
В дні багрянолиці,
То посієм на лану
Доброї пшениці.

Щоб хилилася в жнива,
Як грозóва туча,
Золотиста, ярова,
Молода, колюча!

Щоб дивились вороги:
— Он яка багата
На хліба, на пироги,
На осінні свята!

Як закінчимо борню,
Згасимо огнива,
То посієм ячменю
Та наварим пива

На дідів і на внучат,
На сватів і дружок,
На закоханих дівчат,
Молодих подружок.

Пий, не кривлячись в лиці,
За життя, — щасливо,
За добро, за пшениці,
За веселе жниво!

*
*

Берези дорожньої іній,
Димку придорожного дух,
То день мій, широкий і синій,
Пливе на крилі завірюх.

Промчатся теплушки за обрій,
Солдати, платформи і дим,
А день мій, широкий і добрий,
Стоїть біля них вартовим.

Сестриця бійця перев'яже,
Листа прочитає в журбі,
А день йому казку розкаже,
Яку я придумав собі, —

Бреде по передньому краю,
З танкістами піде в бою,
Загубить і знову шукає
Обвітрену юність мою.

Ну, що ж, не цвітком-медоваром,
Не подихом тихим, як май, —
Залізним розжевреним жаром,
Мій дню незрадливий, палай!

Лягай у сухе попелище,
Жарини збирай золоті,
Щоб наше багрове кострище
Комусь присвітило в путі.

І, може, солдат подорожній
Відступить нащадкам, як є,
Твоє розпашіло-тривожне,
Негаснуче сяйво твоє.

* *
*

Все, що нам дано жорстоким віком
В яросний і незвичайний час,
З ранами, з вогнем страшним і диким
Запеклось, закарбувалось в нас.

І не серця теплого відбиток,
Не веселі чи погожі дні,—
Піт і сіль, сухий свинець зеніток
Нам зрідні, і ми йому зрідні.

Хто не бачив, як вмирають люди,
Не питавши місця, де й коли,
Той ніколи з нами жить не буде
Так, як ми з загиблими жили.

Може, скажуть: це не так важливо,
Кожен платить на війні сповна.
Що ж, нехай. Нове пасіє жпиво
Там, де бою билася луна.

І нові прийдуть сини і внуки,
І вони в новітньому бою
Пригадають рани й дні розлуки,
Про які я звістку подаю.

* *
*

Ковтали чай і їли житній хліб,
Бійці в бору не спали десять діб
Під курним небом, де хмарини голі,
Де місяць плив, як вартовий, поволі
Через віки і війни, мов осліп.

В Христинівці розбито всі хати,
А командир нам каже: — Треба йти
Шукати житла, штабу й санчастини,
Бо ранені вмирають в цій годині,
Солдати наші, воїни й брати.

Солдати наші, ранені в бою,
Що, як і ми, шукали дім, сім'ю,
Дитячих снів і материнських згадок

І смерть приймали, як сумний випадок,
А не як вихід, — всіх вас пізнаю!

І ми з такою злістю підвелись,
Залізом, кров'ю в кремінь уп'ялись,
Що автомати розпекло од жару,
Що руки мліли, — ми ж не чули вдару,
Нащадку наш, згадай ці дні колись!

Як ми любили вітер-бурелом,
Як ми Дніпру вклонялися чолом
В сорок четвертім у жорстокім році,
Як правда-мста була на наших боці,
А чорна кривда — в німця за столом.

* *
*

Танкісти «Зозулю» співали —
Мою найлюбимішу в світі,
А вечір підводив завали
З дубів і хмарин-самоцвітів.

— Погляне, не пройде, не схоче.
— За кулю снарядом відплатим.
Нічного прожектора очі
Світилися над віком двадцятим.

Над баштами з сизої сталі
Впліталися в гру невідому,
Осколками скопані далі
Нас кликали знову додому.

Синів накохаєм немало,
Поставим ворота і хату,
І в пісні зозуля кувала
Про щастя майбутнє солдатку.

Про співанки милі дівочі,
Про день березневий із святом.
...Нічного прожектора очі
Світилися над віком двадцятим.

* *
*

Ці ночі будем довго пам'ятати:
Із гільзи — світло, місяця пором,
Коли згадалися і Шевченко, й мати,
І сині гори за старим Дніпром.

О земле рідна, б'ю чолом тобі
На жилах трьох доріг, де верби голубі,
Покриті пилом, дишуть, як людина,
Де нас веде війни сувора днина,
Твердих, як сталь, не схилених в журбі.

І через рани пізнаєш любов
До цих доріг, до спалених дібров,
До кущика гіркої чорном'яти,
Де нам згадались і Шевченко, й мати,
І сині гори за старим Дніпром.

* *
*

Той самий сад, і тихий двір,
І спалені ворота,
І сурми крик до білих зір,
Коли іде піхота.

І синій пролісок в траві
Підводить оченята,
І перші краплі дощові
На касці у солдата.

А діти в радості новій
Бійцям новини носять,
Гуртом при кухні польовій
Борщу собі попросять.

Ти щире слово їм промов:
Як умирав у полі
І як вернув їм волю знов,
Покинутим в неволі.

Ми солдати, ми бійці
І на Волзі, й на Дінці,
За Дніпром солдат спочине.
Не змарніє на лиці.

Він дощем умиється,
Шинелькою вкриється,
Бо на те в полях війна.
Здрастуй, мати Україно,
Незабутня сторона!

Є в солдата ясний край,
Рідна хата, зелен гай,
Є дівчина-чорнобривка,
Та про неї не питай.

Він дощем умиється,
Шинелькою вкриється,
Бо на те в полях війна.
Здрастуй, мати Україно,
Незабутня сторона!

Знав під Києвом її,
Де пожари та бої.
Ой не час тому солдату
Сни пригадувать свої.

Він дощем умиється,
Шинелькою вкриється,
Бо на те в полях війна.
Здрастуй, мати Україно,
Незабуття сторона.

* *
*

За горою, гей, за кам'яною,
Де снарядом спалена трава,
Нас Ватутін кликав серед бою,
Як лягала нічка грозова.

Здрастуй, краю, Україно мила,
Здрастуй, мати, як сама живеш?
Наша воля підіймає крила
Через ніч і заграви пожеж.

На Дніпрі нам снилися привали,
Синій вечір в променях-ножах,
Де ми з друзями ночей не спали
У вогні, в окопах, бліндажах.

Здрастуй, краю, Україно мила,
Здрастуй, мати, як сама живеш?
Наша воля підіймає крила
Через ніч і заграви пожеж.

За горою, гей, не темна туча,
Вітер бою звився і затих,
І встає од Києва до Збруча
Наша слава в зорях весняних.

Здрастуй, краю, Україно мила,
Здрастуй, мати, як сама живеш?
Наша воля підіймає крила
Через піч і заграви пожеж.

КИЇВ

Як не спиться впочі, встань і вийди до вранішніх зір,
Затамуй свої рани, візьми в своє серце неспокій
І поглянь за Дніпро, за мереживо долів і гір,
Де стоїть він і кличе на кручі старій і високій.

Ти почувеш дихання його в тім краю,
Де сади, й журавлі, і попалені хати, й каліки.
Впізнає він тебе, чувш? Кличе: — Іди, впізнаю! —
Значить, рідні ми знову на довгі літа і навіки.

Нас нелегко впізнати за літа розлуки важкі:
Обкурились, обсмагли, із юності вийшли в солдати,
Але є своя віра, і вірні, як сталь, ватажки,
І вогонь у серцях, і в руках бойові автомати.

Нас нелегко покликать: за Доном лежать юнаки,
За Айдаром вузьким, за Савурським шляхом
несходимим.

Біла чайка майне, наче знак дорогої руки,
Над шляхами війни, що пропахли бензином і димом.

Їхні очі заплющені просять живої води,
Їхні рани роз'ятрені роси б дніпрові кропили, —
Та пішли у походи і, кріпко хильнувши біди,
Не вернулись додому за танками, димом і пилом.

Ми згадаєм хлоп'ят і запишемо їх імена
Без салютів і тризн, без поминок і чарки вина,
А на київських площах, на мармурі, й темнім граніті,
І на київській славі, що боєм клекоче по світі,
Ми запишемо їх імена!

* *
*

Буде жити дочка в цій кімнаті,
Валю, чуєш, агов, я живий!
А собі у лугах на загаті
Відкопаю окопчик новий.

Підстелю я дочці одіяло,
Промінь місяця в ліжко проріс.

А собі — верховіття зів'яле,
Перебите снарядом навкіс.

Тиха казка та рученька біла,
Люлі-люлі, шовкова трава.
А для мене земля чорнотіла —
Давня постіль моя фронтowa.

Крикне півень, ти збудишся: — Тату! —
Спи, не бійся, моє молоде!
А мене дальнoбійна гармата,
Не спитавши про сон, підведе.

Увійшло, вкорінилося в звичку,
Буде каша і чарка вина,
Старшина проведе перекличку,
В нас хороший-таки старшина.

Добре те, що повірим приміті,
В бій підем у світанковий час.
Добре те, що на білому світі
Десь питає Валюшка про нас.

* *
*

Стражданню вчилися у полі
Двадцятирічні юнаки,
І їхніх мук було б доволі
Роздати людям на віки.

За бoєм танковим, за свистом
Снарядів із важких гармат
Вставала юність дивним змістом,
Хоча й не кликала назад.

Хоча були в ній батько й мати,
Любов, татарник на межі,—
Просили їх не забувати,
Свої ж, мовляв, ми — не чужі.

Так, не чужі... Понад травною
Ішли в дві лінії фронти,
І вітер бився головою
Об сизі танкові щити:

Що перекопано дороги,
Що димом віються жнива.
І вітру кланялася в ноги
Стара гармошка полкова.

* *
*

Скільки ще буду в походному гулі
Слухати, як землю рвуть тягачі,
Спати на привалі, стоять в караулі
І розмовляти з дядьками вночі,

Та на пожарищі, де вітровії
Іскрами світять вечірню блакить,
Згадують образ Ієремії,
Щоб од несправності сліз не пролились?

Темний бліндажик та рідна піхота,
Харч в казанку на веселім огні —
Все пережите з роботи й скорботи
Добрим сусідом живе при мені.

От мені й радість, і втіха сдина,
А за селом, де вітри й пацани,
Шапку червону вдягнула калина,
Як вартовий на дорозі війни.

Тихі біженці вертають до хати,
Щоб через день чи й сьогодні вночі
Знову почути, як їдуть солдати,
Землю стужавілу рвуть тягачі,

Знову впізнати пісень моїх мову,
Луг, і поля, й журавлине крило,
Все призабуть і не згадують знову
Те, що ще вчора кривавим було!

* *

*

Сірі каски, закурені димом,
Вересневий в полях небовид,
Передайте знайомим і милим,
Як прощались тополі навзрид,

Де чорніли полів обологи,
Небо, стежка, покинутий дім,
Де земля нам чіплялась за ноги
Найдорожчим дитинством моїм.

На прикладах стискаючи руки,
Попустивши із грив поводи,
Ми висхали від злої розлуки,
Наче клени без краплі води.

Прокотилося, в даль проминуло,
Проголо в вересневих степах,
Порохами, гарматним відгулом
Злий татарник ядуче пропах.

Та за обрієм, багрим на вроду,
В синім плетиві сонця і злив
Шлях ночівель, привалів, походу
Моє серце навік полонив.

* *

✧

Знову поле, червоне од маків,
Де під гулом гарматним не йди.
Начиталися ми «Гайдамаків»,
Нажурилися од Галайди...

І наснилася знову криниця,
Щебет крапель об ранній порі,
І зоря, наче синя синиця,
За ворітьми у нашім дворі.

Забряжчи, золоте відерéчко,
Розплеци дзвонкової води,
Проб'ємося, пройдем недалечко
Біля тої страшної біди.

Україно! Зустрінем голодних,
Рідних, змучених, стрінемо їх,
Нап'ємося од печалів народних,
Од великих завітів твоїх!

Україно! Де мати й колиска,
В юнь завітрену кличуть сліди,—
Наша помста там скоро заблиска,
Як освячений ніж Галайди.

* *
*

На холодному трупі чужому
Метушаться комахи малі.
Видно: біг він у даль невідому,
Видно, більш не зведеться з землі.

Чорні руки просвічують кров'ю,
Збагровілі, в синцях по краю,
Ті, що села палили в низов'ю,
Ті, що вбили дитину мою.

Ті, що петлями горло душили,
Гвалтували, стріляли, біда!
Він лежить — розпадаються жили,
Сохне тіло, як мертва вода.

В'януть очі, і душу закліату
Не хвилює ні буйство, ні зло,
І по крупшівському автомату
Ржі їдкої гілля поповзло.

Срібний жайворон грає в блакиті,
Жито шепче із курних доріг:
— Ти прийшов мене вбити на світі,
Ну й скажи, хто кого переміг?

* *
*

Там, де хутір, чи станиця,
Чи пригаслий дим пожеж,
Як не видишся, то спишся,
Як не спишся, то зовеш.

І слова ті небагаті,
Що мов квіти повились,
Все бринять у рідній хаті,
Як увечері колись,

Де при світлі ти ходила,
І не день тому, й не рік,
Де на двох постіль стелила,
Де на двох ділила вік.

День стоїть в дзвінкім шоломі,
Засмутившись по мені,
В незнайомій, в невідомій,
У далекій стороні.

І немає в мене хати.
Темний вибух пізнаю, —
То німецька б'є гармата
По передньому краю.

* *

Одвикли плакати очі матерів,
Говірку ніжну призабули діти,
І вдень і вніч ще довго не шуміти
Зеленошумним крокам яворів.

Над ними дець намети розіп'яв,
Під ними стріли боєм збитих трав,
Стоять вони сторожею німою,
Сивіють літом і скриплять зимою.

Ах, явори! В полях стрічав їх ти,
Де серце прагне бурі й висоти,
Де, замість квітів,— запах диму й поту.
Коли заглядиш молоду піхоту

У бліндажах, під сяєвом зорі,—
Ти рад сто літ нести і гнів, і втому,
Щоб потім розридались матері
Од радості:

— Сини прийшли додому!

* *

*

Солдати їдуть, солдати ідуть,
Порохом пахнуть руки.

Про що то багрові вітри гудуть
На сивих шляхах розлуки?

Про що квилять у небі дроти
І ніч у ракетах тривожна?
Ані об'їхати, ні обійти
Війну, мій друже, не можна.

Лине з лугу голосок,
Шепче наша хата:
— Патронташ та поясок —
Все добро солдата.

Хочеш вмитись — от вода,
Неба повна чаша.
Попоїсти? — Не біда,
Є в пакеті каша.

Хліб як хліб чи сухарі,
Парені в окропі.
Встань в окоші до зорі,
Ляж собі в окоші.

Є тютюн, то запали,
Звісно, річ відома.
Тільки серця не в'яли
По далеких вдома.

Та про рану не пиши,—
Спосіб це не нівий,—
Хай їм легше на душі:
— Жив, мовляв, здоровий.

Жаль, що в нас скупі слова,
Жаль, патхнення мало,
Жаль, що пошта польова
Десь від нас відстала,

І Маруся не вруча
Тих листів з півроку.
Ну, а так, усе з плеча,
Що нам мать мороку?

Ну, а так, чого тужить?
Є тютюн і каша,
І зоря в полях біжить,
Як безсмертя наше.

* *
*

Зацвітай, моя синя квітко,
Серед червеню, серед маю.
За димами доріг не видко,
За боями немає краю.

Не хилися та не в'ялися,
Не губи цвіт'яної сили.
Перед смертю ми підвелися,
Матері нас благословили,

Щоб були ми тверді, мов криця,
І стояли за рідне діло,
І в очах їм, як у криницях,
Все майбутнє наше ясніло.

І пішли ми, як шум потоку,
Пил та вітер, доріг не видно.
Чим ти пахнеш мені синьою
На окопі маленька квітко?

* *
*

То не птиця, то не горлиця
Понад садом перелітує,
Мати к синові пригорнеться,
Все питає-перепитує:

— Із яких країв,
А чи пив, чи їв?
Чи розчісував ти голову
Між тяжких боїв?

— Йду я з-за Дінця,
Не змарнів з лиця,
Привітати батька з матір'ю —
Щастя для бійця.

Жить велів нам бій,
Спать вкладав нас бій
Та й розбуджував гарматами
На передовій.

Сорочки в крові:
Друзі бойові,
Нам чуби чесало кулями,
Добре, що живі...

Здрастуй, рідний край,
Здрастуй, зелен гай,
Здрастуй, наша рідна матінко,
В гості нас приймай!

* *
*

Ой поля ви, поля,
Українська земля!
Там зоря вдалині,
Де мій муж на війні.

Люди кажуть: прийде.
Люди кажуть: знайде.
Ще ж ффронти і ффронти,
Не засмучуйся ти.

Доглядай-но дочку,
Як билинку гнучку.
По ночах, вечорах,
При шумних яворах.

Військо йде вдалині,
Де мій муж на війні,
Із-за Псла, з-за Дінця,
Все боєць до бійця.

Запитаю одних:
— Може, й мій серед них? —
Військо йде та гуде.
— Може, бачили де?

Вийду кликну з гори,
Де шумлять явори,
Де в пожарах поля,
Українська земля.

* *
*

Не весняною, не золотою,
Не блакитною стежкою — бій.
Ти стоїш за горою крутою
У біді нещадимій своїй.

Видно здалеку шлях обіходу,
Де згущається вибухів мла.
То дорога вогню і походу
Нам на плечі, як скеля, лягла.

За Дніпром червоніє калина,
Затемнили дуби небокрай,
Україно моя, Україно,
Бойовищами зораний край!

Гей, за Києвом стогнуть гармати,
А за Вишгород танки повзуть,
На плотах роботяги солдати
Наше щастя додому везуть, —

Бідним хатам, долинам і кручам,
Де сади й журавлині ключі,
І очам материнським пекучим,
Що синів виглядають вночі.

* *
*

Доріг воєнних урагани люті,
Трьохтонки в даль везуть бійців живих,
Там, де дуби, як сварбоги забуті,
Стоять у злоті хмарищ грозових.

І сонце, й дощ, і курява, й болото,
Привали й ночі, сповнені надій,
Доріг воєнних смертні повороти
Живуть у пам'яті моїй.

Невже не чув ополуночі ти,
Як сурмлять з вітром порвані дроти?
На спалених стовпах вони лежать в траві,
Доріг воєнних свідки неживі.

А регульовщиця між курявою, димом
Махне фляжком: проїзд, мовляв, сюди!
О даль доріг воєнних несходима,
Мене до щастя приведи,

Не оминувши урагани люті,
Щоб десь в майбутнім, в ранки голосні,
Мені згадались ті дуби забуті,
Доріг воєнних грози та пісні.

ДО ДНІПРА

Гуде за полем дальній грім,
І молодий мій вік клекоче,
І рідний двір, і рідний дім
Мене стрічає опівночі.
Барвиста юнь теплом війне,
Де мати з дітками ітима.
І кличеш, просиш ти мене
Своїми хвилями крутими,
Широкий Дніпре.

Що в тобі?

Не шабель блиски голубі,
Не квітний сад в старім пожарі —
Кривавих шіль густа роса,
Та ворон — парус чорний в хмарі,
Та дуб кошлатий — в небеса.
Яких доріг ми не сходили
В полках нових, не в самоті,
Які обвітрені могили
Нас не вкладали на путі, —
Та ми підводились уперті
В степу, в траншеї, у траві.
Вже інші думали, що в смерті,
А ми підводились — живі.
Два роки гроз важкий потік,
Де мить — як день, а ніч — то вік.

І там, в завісі огневій,
Деся на смертельнім повороті
Стогнав я жадібно: — Я твій.
Твого духу, крові й плоті.
Хоч дай пошить мені роси,
Хоч хвиль відгомін принеси,
Хоч шум дубів в страшну годину,
Хоч заповітний сад в бою
І ту, єдину до загибну,
Дніпровську молодість мою! —
О днів походних дим багровий,
Де дзвонять танки й тягачі,
О темінь туч і хвиль дніпрових
Ген за шлем'янем вночі!
Гармат лафети, люди в броні,
Гармошки лагідний мотив,
Осатанілі димні коні
Свистять вітрами в буйстві грив.
Ой Дніпре, Дніпре, чим ти мрієш?
Кому шумлять луги твої?
Кому човни в ночах лелієш?
Зустрінь, обмий і напої.
Хлюпни водою в гожі ранки,
Зведи веселку до зорі,
Де наші сестри-полонянки
Стоять засмучені в дворі.
Спочинем, чола вмием з поту,
І, обминувши суєту,

Крізь гомін, сміх і плач-скорботу
Я вздрю блакить твою святу.
І, нахилившись над водою,
Згадаю час кривавих жнив,
З якою бідкався бідною,
З якою радістю прожив.
Та й буде знову теплий вітер
Над орним полем вдалині
Дубами сповага шуміти
Мені про битви, ночі й дні,
Про вільну волю, що в недолі
Спізнала злигоднів і злив.
І про бійця, що, впавши в полі,
Мені життя благословив.

* *
*

Буду різьбить на чорному камні
Ночі багрові, буйні бої,
Спогади милі, свіжі і давні,
Очі, уста і руки твої.

І сонце засяє, і висохне сльота,
І в зелен саду защебече сміх,
І камінь зітхне, як жива істота,
Од мислей моїх і розлук моїх.

Зоря вечорова журавкою дибле,
Куряться дороги на всі фронти,
Хоч жоден апостол з мудрезних біблій
Не вкаже, якою до тебе пройти.

А я збережу твоє ім'я веселе,
Калинову стрілку з вітром пуцу,
Над пил і над поле, над синяві села,
Як ластівку в небо опісля дощу.

Візьми її в руки, згадай недавні
Листи й поцілунки, що слала мені.
А я закарбую на чорнім камні
Любові тієї зелені дні.

* *
*

Народи мені сина в цім році,
Як дарунок од грозяних літ,
Глянь: земля у залізнім потоці
Всё ж на яблуні кинула цвіт.

І вони обнялися, як друзі,
Буйних соків п'ючи каламуть.
Уночі, заколисані в лузі,
Солов'їними снами живуть.

Засміється мале, чорноброве,
Прийдуть гості, сусіди в дім.
Будеш сина учити любові,
Ласки й ніжності словом своїм.

Він торкнеться до клена рукою —
Клен шепоче: мовляв, ми брати.
Отакою, я знаю, такою
Й ти росла, щоб до мене прийти.

Жаль, що я не дружив з голубами,
Полюбивши ночі розлук.
Почорнілими в спразі губами
Доторкнувсь до синовніх рук.

Скоро, скоро минеться спокій,
Так, як буря зриває гать,—
Я навчу його мові жорстокій
Од пожару, і крові, й проклять.

Він привикне до хліба сухого,
До життя, як обірвана нить,
І до батька свого лихого,
Що умів тільки друзів любити.

Тихо, мирно вуркоче колиска,
Встань, синочку, без крику й сльози,
Хай в очах тобі промінь заблиска
Од моєї важкої грози.

Полюбила мене, не питала,
Із якого я краю й рідні,
Тільки слово, мов трунок, ковтала,
Залишаючи в серці на дні.

Ні хвали, ні для болю огуди,—
Щоб других не ходив, не гнітив,—
А поклала усмішку у груди,
Як на скрипку гарячий мотив.

Ще гудки на глухім полустанку,
Іскри з димом — узор на межу,
Ще порада якась наостанку,
Від якої лиш звук бережу.

Тільки звук, а не довгу розмову
Та терпкий поцілунок вночі.
Синьоока моя, тонкоброва,
В шинельчині на правім плечі.

Виглядаєш, чекаєш, я знаю
По очах, по ночах, по війні,
Хоч би звістку з дніпрового краю
Од моєї простої рідні.

Од моїх журавлів на Дунаї,
Од веселок і літніх доріг,
Од страшного переднього краю,
Де я ім'я твоє приборег.

*

*

Ярославно, Ігор знову кличе,
Шле гінця з далекого полка,
Сяє сонце яре, бунтівниче,
Пил походу щоки опіка.

То не Ігор, не його дружина,
То від мене вісточка мала.
Ти чекала, ти вже й ворожила
Й забувать потроху почала.

І жальби твоєї мов не чує,
Не пророчить райдугу чи грім,—
Все шестірка шлях мені віщує,
Туз жировий — на казьонний дім.

Води знов щебечуть у криниці,
В буйні бубни виграють громи,
Розписні залетисті синиці
До пибок торкаються крильми.

І тобі паснитись в непокої
Мій бліндаж, мій рай земний і дім,
Де я ц'ю із битви грозової,
Захистившись іменем твоїм.

*

*

Дружили, радились недавно,
Пилю ночей липневих млу.
Ти, може, кличеш, Ярославно,
В Путивлі-граді на валу.

Де погасає день поволі
Огнем по мертвих і живих,
Під лебединий крик у полі,
В загравах сивозоревих.

І в тім же полі в первопуті,
Де я ходив, мужнів і ріс,
Зоря осяє світлий смуток
Віночком викладених кіс.

Щоб я, не маючи спокою,
Від снів, образ і шуму трав,
Як давній Овлур за рікою,
Свистів, страждав і виглядав.

Чи, вкривши серце, добре й чуле,
Як чародійний віщий цвіт,
Побрів один через минуле,
Через сімсот далеких літ.

Щоб ти ізнов мене згадала,
Шинелю й чоботи в пилу,
І вийшла в ніч, і заридала
В Путивлі-граді на валу!

* *
*

Я тебе вимріяв, ніжну й жагучу,
В снах узаконив, пізнав з поцілунку,
Кликну: прийди! — і прийдеш неминуче,
Крикну: рятуй! — і воскресну в рятунку.

Що в твоїм імені є чарівниче:
Трунок, чи хміль, чи веселкова зваба?
Зірка твоє освітила обличчя
І потемніла — світить не змогла-бо.

Як ти співала в нашій частині,
Очі ясніли, як сині роси,
Знявши пілотку і шинельчину,
Рідна, далека, золотокоса!

Віють вітри перехресні й зустрічні,
Де ми любились, — до саду й до хати.
Є своя радість на віки вічні
В тім, щоб надіятись і виглядати.

* *
*

Весняний вечір, зорі дикі,
В калюжах грозяна вода.
Чи то ж було, скажи, навіки —
Усмішка, погляд і хода?

А чи на днину невидиму,
На час ясний, мов бірюза,
На мить одну — неповториму,
Як спопеляюча гроза?

І вже нема мені спокою,
Як мученик за всіх других,
Несу легкою і гіркою
Тебе в жаданнях дорогих.

Щоб чути запах м'яти-рути
За третє літо на війні,
Щоб і краплини не схлюпнути
З того, що випало мені.

* *
*

Полюбила мене,— я не знаю,—
Кажуть люди, що так, мов, і є.
З чебрецевого рідного краю
Йди у гості, кохання моє!

Може, згадкою крил журавлиних
Чи луною закурених літ,
Синім проліском в сніжних долинах,
Ясним місяцем із-за воріт.

Чи сама через місяці й тижні
Заявися чуткам наодріз,
Чорнобрів'ям шовковим і ніжним,
Тихим сном нецілованих кіс.

Полюбила мене,— я не знаю,—
Кажуть люди, що так, мов, і є.
Із дніпрового рідного краю
Йди у гості, кохання моє!

* *
*

Не печаль мої помисли строгі,
Не виходь на світанку в поля.

Поміж нами у вирвах дорога
Та розтерзана рідна земля.

Вересневого вечора ниті
Заплелися у злото волос.
І любов, як звичайно на світі,
За лугами шукає когось.

Може, того, хто, звідавши муку,
Спить в окопі, і п'є з ручая,
І життя проміняв на розлуку,
А любив, може, краще, ніж я.

Чи, забувши і мжичку, і втому,
Головою припавши в траву,
Все ж писав до отецького дому
Через пошту свою польову.

І в словах тих і молодість бродить,
І любов як у дзвоники б'є.
Жаль, що в мене таке не виходить,
Щоб і ніжне, і тепле, й своє.

І вишнева зоря ясногога,
І за лугом рожеві поля.
А мені тільки сниться дорога
Та розтерзана рідна земля.

* *
*

Яке це щастя — сонця шати
Угледіть з ночі темноти,
Усе відкрите приношати,
Усе загублене знайти.

Ти снилась, марились, і мрілась,
Як мавка в синьому диму,
І щирим цвітом рожевілась
Малому серцю моему.

Як чайка в морі, на просторі,
В передвечірній тишині,
В шуканні, в радості і в горі
Твій клич і поклич по мені.

І ярового сонця злиток,
І вереснева тишина —
Очей цілованих відбиток,
Усмішок лагідна луна.

* *
*

Гоголю, гоголю, птице болотна,
Кожен із нас має затишок свій;
І над тобою осінні полотна,
Неба широкого сивий сувій.

В пуці калиновий чубчик червоний
Наче хустини дівочої дар,
Б'єшся, пливеш і живеш, невгомний,
З лугом, з негодами, з сонцем із хмар...

Осінь багрові здіймає вітрила,
Вийдуть мисливці по давнім сліду.
Лапки холодні ховаєш під крила,
Щоб не упасти на раннім льоду.

Зніме повільно двоствольну рушницю
Широкогрудий і злегка рябий.
Кинусь до нього, ховаючи птицю:
— То ще пожива? Не цілься, не бий.

Так і прокинуся ранком щасливим,
Може, любов моя ходить із ним:
Вітром гульливим, гоголем сивим,
Озером синім, лугом шумним?

* *
*

Люби мене, згадуї ночами,
Листи перечитуй і жди,
Яка в нас судьба за плечами!
Яке дождання завжди!

Вбери невелику кімнату
Ялиркою, світом-вогнем,
Усе нам судилося мати,
Ну що ж, почекаєм, діждем.

Удень не питай управдома,
Подруг не розпитуй вночі,
В дорогу дзвінку, певідому
Летять журавлині ключі.

І я на машині за ними
Чи пішки, в пилу і в поту,
За боєм, за кров'ю, за димом
Шукаю тебе, золоту.

А може, одкликнеться криком,
Весняним цвітком далина,
Моїм очікуванням великим
Твої любові луна.

СКОРИКИ

С. Борзенкові

В Скориках в стодолі на солоні
В літні теплі гожі вечори
Ми збирались, як у ріднім домі,
В юності з далекої пори.

Той причілок, горобці у стрісі,
Ћущ калини, погляд із вікна,
Наче зірка в куряній завісі,
Наче серце, що взяла війна.

І такі були ми прості й добрі,
І ніхто не крився при собі,
Як хоробрі, то завжди хоробрі,
Як в журбі, то, що казать, — в журбі.

Де ти, Ганю, молода та гожа,
З жартом, з перцем, з вогником утіх?
Лиш Борзенко згадує Серьожа,
Інші друзі — з смутком через сміх.

Та гуде вітрів зелена злива,
Та зоря крилом вечірнім б'є,
Хоч на день, а все ж була щаслива,
На годину щастя, — а твоє.

В Скориках в стодолі біля хати
Нас учила третій рік війна:
Хоч любити друга — не казати,
А страждать за друга — то словна.

Виринають спогади з безодні
І тривожний голос в пізній час:
— Це, мабуть, поїдете сьогодні?
Вже, мабуть, не вернетесь до нас?

І тепер шукай у ночі тьмяні,
Слухай друзів, згадуй на зорі
Дівчину з очима, як у Г'ані,
Жовтий клен у скорицькім дворі.

* *
*

Ти поїдеш завтра зранку,—
Їдь і серця не печаль.
Свіжий вітер наостанку
Полетить з тобою в даль.

Будуть ночі теплі й гожі,
Фронтівим вістям салют,
Будуть квітнуть маки й рожі,
Лиш тебе не буде тут.

Лиш за обрієм кошлатим,
Десь далеко на війні,
В бліндажі простим солдатом
Ти привидишся мені.

Б'є гармата лунко й тяжко,
Сплять наморені бійці,
У шинелі наопашку
Ти сидиш при каганці.

І не знаєш, що від муки,
Через рани, через кров,
Як тебе в часи розлуки
Береже моя любов.

ДИТЯЧА БАЛАДА

За дорогою широкою,
Де верба стоїть кошлата,
Йшли з малою з синьоокою
Із Марусею хлоп'ята.

Вчилися в четвертім,
Завзяті та вперті,
А Маруся-білоруся
Не боїться смерті.

— В мене дід убиті
В ночі грозовиті.
— В мене сестру увосені
Замучено в житті.

Гринь Микола каже,
Ус Василь те каже,
А Маруся-білоруся
Хліб в хустинку в'яже.

В неї хустка тепла, ненина,
В хлопчаків — пальчата голі.
— Як дійти, скажіть, до Леніна,
Ми — з цімецької певолі.

Може, чули, може, бачили,
Як туди веде дорога? —
За лісами, за байраччями
Бачать хату без порога.

Баба варить борщ несолений,
Суне в піч стару солому.
— Кр'ай наш, діти, поневолений,
Повертайтеся додому.

Забувайте в книжці літери:
В школі замкнута ворота,
Ми не люди — темні митарі,
На сто сіл сама голота.

По дорозі нам не часто йти... —
Встали діти на півслові:
— Ви, бабусю, нам не застуйте...
— Прощавайте.
— Йдіть здорові.

Гринь підвівся з долу,
Ус Василь — із полу,

А Маруся-білоруся
Вже у сніжнім долу.

З'їли хліба криху —
Горобцям до сміху,
Напились води у лузі
Та й пішли потиху.

А назустріч, може, з города,
Де мішечники йдуть пішки,
Їде дядько, гладить бороду,
Натяга ремінні віжки;

Батогом шмагає по разу
Присяжного й корінчатку,
Скавучить мороз з-під полоза,
Як побите собачатко.

Аж тремтить суха опленина.
— Дядю, є дорога в полі?
Як дійти, скажіть, до Леніна,
Ми — з німецької неволі.

— Звідки ти оце з хлоп'ятами?
Ну, кажи, ти ж більша, дівко.
— Я з четвертого.
— Я з п'ятого.
Школярі із Ведмедівки.

— Що ж, сідайте. — Коні паристі
Мчать, і вітер вслід кигиче,
І на серці легко старості:
Хоч малі, а й то здобича.

Побиті, обдерті
Хлоп'яки уперті;
І Маруся-білоруся
Не боїться смерті.

Ніхто з них не просить,
Німець каже: — Досить!
— Ми до Леніна хотіли... —
Вітер полем носить.

— В мене дід убиті
В ночі грозовиті.
— В мене сестру увосені... —
Вітер вів в світі.

І здається, диха травами
Теплий вечір до зорі,
Йдуть утрюх попід загравами
З Ведмедівки школярі.

В димну ніч, у ніч тривожную,
Опромінена уся,
Йде з торбинкою дорожньою
Маруся-білоруся.

Голосок — як б'є в дзигарики,
Просить помочі в живих.
Кожен бачить її здалеку
В далях воєн вікових.

Сині очі, хустка ненина,
Перша зморшка на чолі...
І ведуть її до Леніна,
Незабуту на землі.

БАЛАДА ПРО СЕРЦЕ

Їхали ми, їхали,
Здвоївши ряди.
Сивих бур і віхоли
На плечах сліди.
А боєць Петро Субота
Трапив до біди.
І сказало серце:

— Брате,

В північ грозову
Буде кров моя проллята,
Упаду я, розіп'яте,
Й знову оживу.—
Із-за лісу, з повороту,
З перехрестя двох доріг,
Повели Петра Суботу

В штаб німецький па поріг.
Там поводяться ласкаво:
— Не дивись, солдат, їжком,
Закури чш виший кави
Із французьким пиріжком.
На стілець сідай вільніпе...
— Де четверта рота йде? —
А Субота важко дише,
Рук побитих не зведе.
Мінне поле, чорне поле,
Заміновані мости,
Група танків охолола,
Жаром скручені хрести...
Не здає четверта рота,
Добре, хлопці, я живий!
Повели Петра Суботу
В цілий обшир світовий.
І шепоче серце:

— Брате,

В північ грозову
Буде кров моя проллята,
Упаду я, розіп'яте,
Й знову оживу... —
Затремтіла неба чаша.
Задвигтіла даль руда,
Знать, четверта рота наша
Добре міни підклада.
Завдали, видать, клопоту,

Він сказав:

— Я все прийму.

Узяли Петра Суботу,
Серце вирвали йому.
Те, що билося, любило,
Чуло спів, ловило грім,
Затихало, встрівши милу,
В дивнім трепеті живім.
Пломеніло з поцілунку,
Впавши пташкою до рук,
Тріпотіло, билось лунко
Від розлук і до розлук.
З горя, з горенька-тужилки
Рвалось в обрії нові.
Милі прожилки та жилки
Все бриніли, як живі.
Люто вирване із тіла,
Димно-тепле, в ніч глуху,
Мов багаття, багровіло
На всесвітньому шляху.
Ще й шепоче серце:

— Брате,

В північ грозову
Буде кров моя проллята,
Упаду я, розіп'яте,
Й знову оживу! —
Чобітьми його топтали,
Топали, втирали піт,

Серце знову оживало
З-під підкованих чобіт...
Все минуло. Наша рота
Йде походом в ніч глуху,
Де стояв Петро Субота
На всесвітньому шляху,
Де криваві крапельни
Пролились на моріжку,
З того серця кущ калини
Виріс в темному лужку.
Димний вітер бродить полем,
Згаром дихає земля,
Та бійцям калина з болем
Все мовля-перемовля,
Все шепоче:
— Чуєш, брате,
Надломи калини край
Та про кров мою пролляту,
Про любов мою розп'яту
Нашій роті нагадай!

БАЛАДА ПРО ОКСАНУ

Дуб дзвенить над синім долом, снігом сипле з віт,
Та над білим рідним полем багровіє світ.

Під низьким кошлатим небом бою течія.
Йду до тебе, мчусь до тебе, юносте моя.

Юнь моя, моя Оксано, чи я знати міг?
Сто доріг веде, Оксано, в гості на поріг.

Як відчиниш ти ворота, кинешся к мені:
— Хлопчику, вернувся? Здрастуй, хлопчику, в огні!

Я скажу: сідай, чого ти, не хвилюйся отак...
Зачини на мить ворота від огню атак,

На одну малу хвилину вщухне вітер злий,
Милом пайковим солдатським руки мені змий.

В казанку звари вечерю, застели столи,
Поцілуй, — ти ж так хотіла, — серця не в'яли.

Під низьким кошлатим небом бою течія.
В хаті — ти, а біля тебе ще любов моя.

Я прийшов розбитим полем до своїх воріт,
Закурив побіля двору, втер солоний піт,

Увійшов до хати: здрастуй! Ніч стоїть, зима,
Голос глухо відмінився, а тебе нема.
Мати кинулася: — Сину, я ж тепер сама.

І, коли присів до столу, похилився на ріг,
Голос твій здаля прилинув, із чужих доріг:
— Ти не міг раніш заглянуть? Милій мій, не міг?

Я торкнувся до полотенця в півниках рясних,—
Милі очі, теплі й сині, глянули з-за них.

Став вечеряти у хаті, затаївши біль,—
Милі руки, як розп'яті, подали хліб-сіть.

І бринить, вмирать не хоче голос в пізній час:
Теплі очі, сині очі, як любив я вас!

В бій іде четверта рота, може, чуєш ти?
Зачиню старі ворота, час мені іти.

Поклонюсь твоїй хатині, стану на поріг,
Із німецьких чорних земель не привіт, не сміх:
— Поспішай до мене, милий! Чи раніш не міг?

Поспішай до мене, любий, я ж тут не одна.
Світ горить, і перед нами дихає війна.

БОГДАН

Втоптали коні путь у вечір пелехатий,
Бурштинова зоря повисла над сідлом.
Спітнілі, стомлені, поснули за селом,
І Корсунь кров пролив — пожару не вщухати.
І за Пилявцями півні тривожать ніч,
І гомін Жовтих Вод бринить за очеретом.

Тріпочуть бунчуки перед легким наметом,
Минуле ожива, Богдан не зімкне віч.
Вождю не можна спать. Вночі не спить Богдан.
Вже хлоп не хлоп тепер, а пан — також не пан.
Він розмітає в прах цю тучу понавислу.
Полки і сотні ждуть, де блисне булава,
Де загуде сурма, і схилиться трава,
І крикнуть козаки, і грім впаде на Віслу.

Поля в пилу лежать, курять дими їдучі.
— Вставайте, козаки, змивайте сіль і піт.—
І вже стоїть Богдан на каламутнім Збручі,
Зметнувши гнівний зір до Збараських воріт.
І вежі падають, ландскнехтів у покоси
Кладе дамаська сталь, глушить гармат луна,
І славою цвітуть знамена Богуна,
Й Данила Нечая той гук не омина,
І вже несуть полки Максима Кривоноса.
Живе України міць. Шумлять дуби в долині,
І очі матерів не плачуть, теплі й сині,
І дітлахи малі, як зграя голуб'ят.
Але полки ідуть.

Не буде на Україні
Лукавий пац владать, карать ні за що кат!
Минуле йде, як сон. Ми не лічили муки,
Ні радощів своїх, побід а чи могил.
Де батько шаблю брав, отам сини і внуки
П'ють воду з казаків, метуть походів пил.

І пахнуть порохом зірок цвітучі грона,
І Коди кров курить, і згадка йде по тих,
Кого у шинелях забрала даль солона
В дороги воєн грозових.

Це ми з тобою, ті, кому ім'я — солдати,
Кого чекає син і не забула мати,
Що, може ж, ми прийдем та зоремо поля,
Розриті танками, закурені ізрана?
І ми таки прийдем, бо віща тінь Богдана
Нас на бої благословля!

КРИНИЦЯ

Ой яка була криниця,
А чи вмиться, чи напиться,
Чи полить зелені віти,—
Скільки хоч тії води,
А чи коней напоїти,
Попустивши поводи.
Замісити можна тісто —
Буде хліб чи пиріжок.
Дзвонить, падає краплисто,
Зеленить собі лужок.

Ой яка була вода,
В зуби зайде — так біда!

То б помились, поголились,
Черговий би чай зігрів,
Наче б в люстро надивились,
Хто змарнів, хто постарів.
Що казати? В бою, в огні,
Не пили чотири дні.

Пробивались до криниці,
От вода, от-от вона.
Другу рашеному сниться
Синь — джерельна глибина.
Крапля падає, іскриться,
Зруб дзвенить, немов струна.

Снам не завше віри йми.
Помилились, хлопці, ми.

В тій криниці ні водиці,
Ні краплини на денці:
Партизани смаглолиці
Та розстріляні бійці
В ній лежать. Рука на руку.
Груди в груди, назавжди
На гірку в житті розлуку
Обійнявшись. Ти не жди
Втіхи слів.

Попити б другу,
Від жару немов сліпий.

Що ж, коли така сутуга,
То з калюжі ляж поппій.

Та й підем фашиста бити,
Де куриться димовій,
Де стоїть криниця в житі
При дорозі фронтівій.

СОЛДАТСЬКА БАЛАДА

Йшли солдати із-за Псла
Двадцять першого числа
Яром, долом, битим полем,
Шляхом витореним, голим.
Автомати на ремні,
Та долоні як в огні,
Та по двісті грам горілки
У баклажечках на дні.

Перший каже: — Хлопці, друзі,
Десь у мене в цій окрузі
Батько, й мати, й добрий рід,
Може, зайдем на обід? —
Другий каже: — Двоє літ
Я не бачив цих воріт.
Тут у мене брат в артілі,
Онде стежка, онде слід. —
Третій став: — Не дивина,

Звісно, рідна сторона,
Тут у мене в Яворщині
Двоє діток і жона.

Добре жить в своїм дому
Нежонатому тому,
Перед ним і стіл, і страва,
Батько, мати при йому.

Другий брата обніма:
— Це ж яка мине зима? —
Тільки в третього ні діток,
Ані жінки нема.

Де та хата? Де поріг?
Місяць звів щербатий ріг.
Дві берези біля двору
Поклонилися до ніг.

Не берези — білина,
Пізнаєш, кажи, — вона? —
І висить біля солдата
Неоплакана жона...

Перший друг не п'є, не їсть,
Другий в хаті теж не гість.
— Нас, — говорять, — серце кличе,
Подає товариш вість.

Доки звіра не вб'ємо —
Помста ріже, як ярмо.
Нам ні їсти, нам ні пити,
Доки звіра не вб'ємо.

Йдуть закурені у ніч,
Грають з смертю віч-на-віч,
Яром, долом, битим полем,
Шляхом виторешим, голим.
Автомати на ремні,
Та долоні як в огні,
Та по двісті грам горілки
У баклажечках на дні.

БАЛАДА ПРО ТАНКІСТА

Пил на машинах, пил на чоботях, пил на рудій траві.
Бій не втихає, не затихає, — чуєте, хто живі?
Теплі мотори з вітром колючим свищать, немов рідня,
Пахне автолом над сірим полем, тіло людське й броня.
На обстановку, радисте, зваж ти, газу наддай, водій.
Сам командир повертає башту, п'ятий почавши бій.

Пробива мотор снарядом,
Смерть шукає скронь,
З командиром майже рядом
Диха злий вогонь.

І тече броня гаряча
В степовую шир,
В полі жайворонок плаче
Там, де командир.

Він виповзає з башти, з машини в пекло, у пил, у грім,
Весь у бензині, у чорних ранах, шепче: — Вперед
ходім! —

Руки задимлені, ліва й права, чуб до чола прилип,
Сіра шинелька горить яскраво, як смоляний
смолоскип.

Весь догоряє, весь він палає — кущ вогняний вдалі, —
В тихому краю, чи на Дунаю, чи на карпатській землі.
Вище-но голову, брате-радисте, газу наддай, водій!
Пил на машинах. Пил на чоботях. Пил на траві
рудій...

Вже радиста молодого
Й хлопця водія
З бою винесла підмога,
Бо ж одна сім'я.

Та й поклали у шпиталі —
Рани зав'язать.
Покурить, горілки випить,
Все переказать.

Знову сідають вони в машину. — Де командир наш,
де? —

Блисне огонь на переднім краю — то командир іде,
То командир їх в сірій шинельці, вкутаний у вогні.
— Ви не забули мене, хлоп'ята? Ви не забули, ні?

В полі птиця сива кряче,
Облітає шир.
В кожній заграві пеначе
Кличе командир.

Полум'яні рідні руки
Приклада до скронь.
І ведуть вони машину
Тільки на вогонь.

По чужім переднім краю,
В бліндажі старі,
По крутім карпатським плаю,
По Чорногорі.

БАЛАДА ПРО КОМВЗВОДУ

Невідомий поранений ком-
взводу стукав нам у броню,
показував цілі.

Вечір. Небо — бірюза.
Білий жар вогню.
Куль розпечена сльоза
Опіка броню.

Танки лізуть по прямій
По передовій,
Зачиняє башти люк
Молодий водій.

І на тому ж полі бою, за рікою голубою,
Двічі ранений комвзводу на холодному піску
Піднімає камінь в руки, до танкіста грима в люки:
— Ти стріляй, — говорить, — прямо, там два «тигри»
у ліску. —

І танкіст стріляє з ходу, піт втирає із чола.
І горять два «тигри» справа чадним димом, як смола.

Другий танк бере розгін,
Землю колупа,
Та не бачить німця він —
Вітер, ніч сліпа.
Де дорогу, де ту ціль
Знайдеш уночі.
Виступає сива сіль
В хлопців на плечі...

Двічі ранений комвзводу, без крові збіліла врода,
Двічі ранений комвзводу з чорним каменем в руці
Креше-стука над мотором, шепче голосом суворим:
— Ти стріляй, танкісте, вліво, там же німці,
як мерці. —

І танкіст стріляє вліво, піт втирає із чола,
І горять чуби німецькі чадним димом, як смола.

І пішла бригада вдаль,
Всі пляхи мине.
Тільки мертвих друзів жаль,
Хтось їх пом'яне,
Хтось згада, не проживе,
Зарида впочі.
Зрили поле бойове
Наші тягачі.

А поранений комвзводу, а чи сонце, чи негода,
Сниться хлопцям у поході, часто згадують бійці,
Як іде він в полі бою, над рікою голубою,
У броню гарячу стука чорним каменем в руці.

БАЛАДА ПРО КОЛОСОК

Тоді відходили полки
Від батьківського дому.
Я взяв за звичаєм її
На березі крутому,

Де слід чобіт і тягачів,
Ромашки сяйво рядом, —
Сухеньку грудочку землі,
Обпалену снарядом.

Залізом вирваний шматок —
Моя любов єдина —

Уже не цвів, не зеленів,
Хоч дихав, як людина.

Хоч синя в'олога його
І зернятко пшениці
Ще мріяли про урожай
У дні багрянолиці.

Які-то ночі в бліндажі,
І рани, і привали...
І тільки зорі-сторожі
Нас в полі вартували.

І тільки часто старшина
Давав вина в зарядку,
Казав: — Ти, хлопче, не журись,
Ти плюнь — і все в порядку.

Патрони є до ПТР,
І каска, і шинеля,
Снаряд — під голову постіль,
Та й небо — добра стеля,
І все...

І двоє довгих літ
Я жив при кулеметі,
Сухий, легкий шматок землі
Тримаючи в планшеті.

І в грудці зерно проросло,
На втіху всьому взводу,
Від жару серця мого
В осінню прохолоду,

Від крапель крові на грудях,
Від теплоти долоні,
Від подиху товаришів
У третім батальйоні.

Ми вчора вдома побули,
Де цил і вітер свище,
З планшета зерно те взяли —
Поклали в попелище.

Іде солдат, бреде солдат
І стане ненароком:
Торкне рукою колосок,
Хазяйським гляне оком

І пригада отецький дім,
Жону й дітей в неволі
І свій далекий колосок
В розбомбленому полі.

БАЛАДА ПРО ЗОЗУЛЮ

Вдарить міна, свисне куля.
Де зустріне смерть бійця?
Був танкіст Пилип Зозуля,
Був Некрасов з Кам'янця.
Як то літом воювалось —
Жар боїв серця опік.
Подружились, побратались.
Чи навік? Ну що ж, навік.
Як то кажуть: дрібку солі,
Крихту хліба в ночі й дні,
Золоту заграву волі,
Що на ріднім знамені, —
Все ділили. Де ж то знати,
Що шляхи вкриває мла,
Що німецькі б'ють гармати
В полі з правого крила.

Що Зозулю в груди вбито,
Похиливсь, поблід з лица.
Чуєш? Стогне сиве жито,
Вірний друже з Кам'янця!
Забери із танка зброю,
Хліб, десятків два гранат.
Ми, звичайно, не герої,
Жив солдат, умер солдат...
Забери тютюн не в лихо,

Чай, шинельку нестару.
— Ні, — сказав товариш тихо, —
Я ім'я твоє беру.

Он яке случилось діло
В полі, в рідній стороні.
Скільки ранків пролетіло
На розвихренім копі,
Скільки ночей наші очі
Сну шукали — не питай.
Танки рвуть ополуночі
Димний, теплий небокрай.

Танки йдуть в залізнім гуді
На есесівський загін.
— Хто стоптав їх?
— Хто ж, Зозуля!
— Хто стріляв їх?
— Певно, він.

І зовуть його по звичці:
— Є Зозуля? Де він?
— Я! —
На вечірній переключці
Ожива його ім'я.

І у списках екіпажу
Числять добрим рядовим,

Наче смерть німецька, вража
Не летіла десь за ним.
Міна б'є, гуляє куля
По передньому краю,
І живе Пилип Зозуля,
Не вмираючи, в бою.

БАЛАДА ПРО ДОВБУША

За горою крем'яною,
За корчавим темним буком,
За карпатською стіною
Потрясає землю гуком.

— Довбуше! — ревуть потоки.
— Довбуше! — взиває мати, —
Дай-но сили одиноким,
Дай-но блиску в нашу хату!

— Де ти, Довбуше, о, де ти? —
І тоді, в хвилини ці,
Порохами б'ють мушкети,
Блиснуть жаром топірці.

І дрижать фашисти, скуті
Під чотирикутний бій,
На Черемоші, на Пруті,
В Коломиї грозівій.

І стає він в мертвім гулі,
Заряджа набої стерті,
Сам — захрещений од кулі,
Заворожений од смерті.

В кштарі стоїть при хаті,
В помережаній кресані.
Пихне люлькою в Карпатті,
А димок пливе на Сяні.

Свисне тричі опівночі,
Аж блищать у хлопців очі,
Вдарить крісом у Ворохті, —
А в Яремчі бій клекоче.

Прикладе листок із буку,
Як до рани, — до щоки.
А його беруть на руки
Молоді довбущуки:

Щоб ішов у гори вище,
Не потрапив у тюрму.
Вітер в шибеницях свище,
Наготовлених йому.

Але він почує брата,
Плач любаски чи вдовиці,
Що спалили звірі хату,
Ярової лан пшениці.

— Де ти, Довбуше, о, де ти? —
І тоді, в хвилини ці,
Порохами б'ють мушкети,
Блиснуть жаром топірці.
І лежать фашистів трупи,
Почорнілі на лиці.

— Де ти, Довбуше, о, де ти?

БАЛАДА ПРО ОСТАПА
З ВЕСЕЛОГО БРОДУ

Снігу білого лапи,
Даль, пожарища злі.
Хто не бачив Остапа
На українській землі?
В заметіль, у негоду
А чи в північ глуху
Він — з Веселого Броду —
На Полтавським шляху.
Руки хлопцю опечені,
Білі груди знівечені.
Де ж те сонце й тумани? —
Замість бчей — дві рани.

В буйних снах уночі
Злі фашисти, як сичі,

Гнали молодь у теплушки
Через зойки та плачі.
Через зойки й ніч пожеж
Чом, Остапе, ти не йдеш?
— Не піду я, не поїду,
Утечу від них. Так де ж?.. —
Неглибокі болотá,
Даль засніжена, крута.
Синь небесна виднокола
Снігом сіється — не та...
Як тікав за троє сіл,
Як вели — кривавий діл,
Та сорочка-вишиванка,
Розпанахана навпіл.
Що на ноги постолі,
Що слідом курять пили,
Руки скручені залізом...
Били, гнали та вели.
Злості жар горить в очу,
Краплі крові по плечу,
Стрівся з гебітскомісаром,
Знову крикнув: — Утечу!.. —
Розпекли добіла дріт —
Очі вмив гарячий піт...
Не садили в душогубку,
А сліпим пустили в світ.

Снігу білого лапи,
Даль, пожарища злі.
Хто це бачив Остапа
На українській землі?
В заметіль, у негоду
А чи в північ сліпу
Він — з Веселого Броду —
В запорізькім степу.
Руки хлопцю опечені,
Білі груди знівечені.
Де ж те сонце й тумани?
Замість бчей — дві рани.

Вітер порохом пропах,
Ворон в'ється у степах.
Проводи квилять у полі
На розчухнутих стовпах.
Та боїв густі сліди,
Біля хат старі діди.
— Де ж твої, Остапе, очі?
Хоч погрійся в хату йди.
Ось тобі і ложка, й ніж,
Борщику сідай поїж,
Хліб та сіль бери із столу
З добрим словом впереміж.—
Там, де снігу голубінь,
Яворів кошлата тінь.
— Ти не бачиш нас, Остапе? —

Горобці цвірінь-цвірінь.
Шепче в лузі очерет,
В полі жита ожеред:
— Як ти трактора вестимеш?
Не загадуй наперед.—
Зорі блимають вгорі:
— Як ти вклонишся зорі?
— Як ти книжку прочитаєш? —
Все питають школярі.

Снігу білого лапи,
Даль, пожарища злі.
Хто не бачив Остапа
На українській землі?
В заметіль, у негоду,
А чи в північ глуху
Він — з Веселого Броду —
На Донецькім шляху.
Руки хлопця опечені,
Білі груди знівечені.
Де ж те сонце й тумани?
Замість бчей — дві рани.

Скільки горя перейти!
Він іде через фронти.
Сниться ворогу в кошмарі,
І тремтять ві сні кати.
Свище вибухів імла,

Клекіт смерті довкола,
І летять повз нього кулі,
Не торкнувшись до чола.
Сталь розпечена тече,
Б'є Zenітка гаряче,
А його вогонь обходить,
Вже не грів й не пече.
А бійці з лісів, з долин,
Плюючи на смерть, на згин,
Пізнають його:

— Не брат мій?

— Що ти — «брат»?

Та то ж мій син.—

Він іде крізь гук гармат
До садів, до білих хат.
— Ти мене, Остапе, чуєш?
Може, чуєш — я твій брат.
Я зберу твою біду,
Кров пекучу молоду,
Я візьму тебе за руку,
По Україні поведу,
Щоб не впав ти на поріг,
Щоб узрів тебе, хто міг,
Щоби люди твому горю
Низько кланялись до ніг.

* *
*

Молоденькі сади ми посадим на кручі,
Яворами прикрасим дорогу походу.
Де окопи, траншеї і піски пекучі,—
Яблунева веселка поклониться в воду.

Бліндажі придніпрові плугами розорем,
Приберемо долини і скажемо: — Досить!
Хто боровся, горів і натерпівся горя,
Той достаток і щастя у хату попросить.

Без нужди і печалі народяться діти,
І дівчата натчуть білосніжні полотна,
І в залізні, ясні, дорогі заповіти
Не вплететься війна, пожарами скорботна.

Солов'ями затьохкає ніч горобина,
І рясними дощами обірветься спека.
Здрастуй, саду зелений, моя Україно,
Як загірна веселка, як юність далека!

* *
*

Звийтеся в небо весняне, кулями стяги пробиті,
Армії йдуть із походу! Дайте води, криниці!

Зникніть за обрієм, тучі, бурями несамовиті!
Тихше, мотори, в дорозі! Тихше крокуйте, бійці!

Гляньте, як жито квітує! Вчора тут боєм диміло
Плугом обкраяне поле... Наші передові...
Яблуні дихають цвітом, росяно, червоно, біло,
Зорі горять над полками, як самоцвіти живі.

Хлюпнемо силою, море! Сила рясна та завзята!
Вдаримо іскрою в крицю — світ захитає огнем.
Синій Дніпро розхлюпочем в каски по краплі
на брата,
Землю піднімем на руки і, як дитя, понесем.

Колосом поле затіним, плодом обтяжимо віти,
В тишу труда обернемо битов роз'ярений грім.
— Чуєш, народе великий? — Чую, — говорить, —
діти! —
І проводжає нас в далеч світлим безсмертям своїм.

* *
*

Обкурений порохом день понад кряжем встає
одиноким,
На плечах карпатських доріг піднімається сонце руде.
А ти пригадай свої літа, що збігли колючим потоком,
А ти про Вітчизну згадай, що напоєна кров'ю і соком,
Її по світах не шукай, бо другої не знайдеш ніде.

Бо так вона в землю вросла і небес полотно освітила,
Бо так побраталася кривно її многомовна сім'я,
Що світ захитала, як дуб, молода її кована сила.
Вітчизно тривожна моя, непідкупна і навіки мила!
Один у нас прапор з тобою — народу безсмертне ім'я.

Солдати ішли у поході на Одері, Віслі, на Случі,
По вирвах, по темних накатах, поритих недавно
й давно,
І спека пекла їм серця і сушила їх рани горючі,
І многі кістками полягли, а живі йдуть у бій неминуче,
Як мати Вітчизна велить, бо Вітчизні те право дано.

Тікають фашисти у нори, як звірі при другім потоці,
Карпатські долини палають, і зорі не сходять із шіль,
І нашої ярості клич на руїнах клекоче в Європі,
І мертвих непімщений крик оживає в глибокім окопі,
І стогне, як вітер в полях у північну глуху заметіль.

Не плачте, не кличте, не треба: за нами вогонь
і відплата,
За нами Вітчизна кохана, як мрія гаряча моя.
Одна у нас правда на світі, і в неї ми віримо свято,
Один у нас прапор з тобою — народу безсмертне ім'я.

Оддудніла, одгупала, одклекотіла війна,
За двобоєм і смертю залізною зникла луною.
Березневий струмок пересвічує сонце до дна,
І загублений жайворон знову тріпоче зі мною.

Ось виходжу я в степ, де послули старі бліндажі,
Де наш полк пробивавсь, не шукаючи флангу
чи броду,
І малого життя мого бачу ясні рубежі,
Як шумливого дуба обпалену крону в негоду.

По коліна у горі брели за Вітчизну свою,
Одвойоване щастя нам падало зорями в очі,
І велика утіха була нам у труднім бою,
Що згадають нащадки по крові, пролитій у ночі,

Поіменно покличуть. В полку в нас немало імен.
Не питай, де були, де вмирали на спалених травах.
Про життя наше чесне спитай у гвардійських знамен,
У карпатських долин, у мостів на крутих переправах.

А сьогодні наш полк віковічні возводить міста,
І на кремені й криці карбована світиться дата,
І горбата земля колосистим зерном пророста,
І колишеться небо, як щит за плечем у солдата.

Ти, народе наш, бачиш, який ми пасаджуєм сад,
Тешем темний граніт і спинаєм каркаси суворі?
І проходить наш полк у воскреслий старий

Сталінград,

Несучи на поломах походів задимлені зорі.

Буде день, буде вік, буде внук а чи правнук колись
Наші ймення прості на колонах читати і плитах,
То нехай пам'ята: ми іменням народу звелись
І вогнем його серця спалили у світі неситих.

І любов'ю його повернули життя свого віть!
Ти, народе наш, чуєш високий наш клич на світанні?
То наш полк виходжа. То наш полк у безсмерті стоїть,
Повернувшись обличчям до тебе на Краснім майдані.

* *
*

З копитного сліду зросте скупий ромен,
Жорсткий чебрець, пахучо-сиза куща.
І стане день співать, як птиця невидюща
За даллю у степу, без слів і без імен.

І тучний дощ впаде на збитий оборіг,
На ржу сталевих плит і на замки одбиті,
І кожен з нас згада, як чесно жив на світі,
Трудивсь, перемагав і радувався, як міг.

Як за Петрівцями палав огненний рив
І ми сушилися в нім, розвідники обмоклі.
Ватутін бачив Київ у біноклі,
Тут, нахилившись над картою, сидів.

На карті значилась розбита вщент соша,
Печерська височінь, як неприступні двері.
Ридала й трепетала на папері
Хрещатика розтерзана душа.

О дим сухих руїн! Я не забув про них...
О піднята до хмар Богдана тінь крилата
І чорна зсохла кров на скроні у солдата,
Що перший увійшов по сходах кам'яних.

Я знаю перших тих — без слів і без імен.
Над їхнім прахом зацвіта ромен,
Безсмертник бронзовий розплющив кругле око.
Світанок осявав минулу ніч глуху,
Як йшли вони в бою, вмирали на шляху,
Піднявши автомат суворо і високо.

* *
*

Будуть зорі так само горіти на обрії,
Буде місяць-звіздар сине небо полоти,

І вдова за ворітьми з усмішкою доброю
Виглядатиме сина вечерять з роботи.

І так само мости будуть кликати ночами
На далекі пляхи, на ясні полустанки,
І так само хоробрим думками пророчими
Затривожать серця невідомі світанки,

І так само сади, солов'їні і росяні,
Наливатимуть плід і горітимуть цвітом,
І так само з весни до чорнявої осені
Буде пісня дівоча бриніти над світом.

Тільки хліб стане іншим: не яшник,
не житниця,
Не поділені нарізно скиби пайкові,
Бо пшениця зросте як могутня обітниця
З наших сил, і трудів, і гарячої крові.

І вино стане іншим — не міряне чашею,
Як потоки, як сонцем запалені бризки,
Бо зросте виноград на бойовищі нашому,
Де братерських могил височать обеліски.

* *
*

Знову шумить смерека, знову я бачу Карпати.
Дальня дорога в полі, білий вогонь вночі,
Рване важке залізо камінь почне колупати,
Кине в небо «катюша» жовті страшні мечі.

Наче я бачу поранених у фронтовім шпиталі,
В курній запоні неба каркає вороння.
Зорі мої вечірні, рідні вишневі далі!
Дубе мій віковичний, хто тебе обороня?

Ах, це ж давно минуло! Десь в сорок п'ятім році.
Тільки снується привид, наче бовць в диму.
Дні і літа проплинуть у світовім потоці,
Ах, це ж давно минуло, літ п'ятдесят тому!

Бачу майбутнє завтра за обрієм і вогнями.
Правнуче мій далекий, руку візьми мою!
Хай півстоліття ляже світлим мостом між нами!
Може, мене не знаєш? — А я тебе впізнаю.

Я в Сталінграді бився, падав на Ельбі двічі,
Дихав сухою тлінню спалених в порох нив,
Кров'ю стікав, а мріяв глянуть тобі у вічі,
Хоч сам ти ще був у мрії, в землі і у вітрі жнив.

Правнуче мій далекий! Які світи за тобою!
Летять поїзди за обрій, садів розквітає мла.

З полками я там проходив у лютім, страшнім двобою,
Щоб ти народився в світі, не знавши печалі й зла.

Давай помчимся в Київ, як дві перелітні птиці.
За двадцятьма мостами сивий Дніпро встає,
Дужий, широкий, світлий, наче одлитий з криці,
Під Броварами в берег хвиля висока б'є.

Йдуть кораблі з Азов'я в київські шумні затони,
В Ужгород, Мінськ, Путивель — плетиво автострад.
Пам'ятник мармуровий в чистій блакиті тоне,
Сипле на нього цвітом білий вишневий сад.

Пам'ятник мармуровий, написи бронзовиті,
Постать широкоплеча кидає дальню тінь,
На п'єдесталі танки б'ються несамовиті.
Здрастуй, товариш Ватутін! Ось твоя височінь...

. .

Світить вогнем Хрещатик, прапор в вітрах полоще,
Юрб стоголосих гамір глушить кленова тиш.
Синіми дзеркалами сяють незнані площі,
Може, за день їх об'їдеш, птицею перелетиш.

Зльоти нових палаців, майже нерукотворні,
Краєм черкають хмару білу і осяйну.
Зорі стоять у небі, як в розпашілім горні,
А біля них мотори мчаться удалину.

А за мостами тими гнеться пшениця в полі,
Темні дуби дніпрові в синім ряснім маю.
Здрастуй, народе рідний! Здрастуй на вольній волі!
Я тебе крізь століття бачу і впізнаю.

* *
*

Автострада проходила зліва і справа —
Од Черкас і на Канів, на Корсунь і Київ
У безмежні польоти, в вечірні заграви,
Біля древніх могил і старих чорториїв.

Та ж заломлена чайка над плесом дніпровим,
Та ж кигич материнська про битви і муки,
Та ж незгублена пісня полям і дібровам
Через день, через вік простяга свої руки.

Автострада обабіч, а ти — всередині,
Кучерявий, шумний, не такий що й високий.
Двісті років шумиш об вечірній годині
До людей, до подій, до заграв і потоків.

А які блискавки тебе били огнисті,
Скільки туч і дощів ти розмаяв од горя!
І, можливо, листки твої, бронзові й чисті,
Десь котились до Балтики й Чорного моря.

І, можливо, насіння твоє невмируще
Жолудями тугими світилось у кроні,
Породило в Карпатах несходжені пущі
І дубові гаї десь на тихому Доні.

Та не тільки за це я люблю тебе: вчора
Порішили поставити бензоколонку
На твоєму ґрунті, і криця сувора
Задзвеніла, забігала гостро і тонко.

— Стій, зламалася пила, дубина — не м'ята,
Подивились: на стовбурі шрами зітлілі.
Вісім ран огняних. Вісім куль з автомата,
Вісім чорних смертей у дубовому тілі.

Ох, мій дубе! Я згадую знов неповторне:
На Букринськiм плацдармі свою батарею
І над нашим окопчиком плетиво чорне
Твого листя, і хмар, і дощів над землею.

Укрива тебе небо, і поїть криниця,
І розбурханий всесвіт пливе над тобою,
І майбутнього віку розплата на птиця
Зустрічає тебе, наче воїна з бою.

БАЛАДА

Он виходять сади зустрічати весну над містами.
І тужава земля потягнулась до сонця устами.

І пагілля дубові
У зеленій діброві

За полями шумлять, за мостами.

І веселі дощі за горою лягли голубою
Ув окопи й траншеї, де ми горювали з тобою.

Сам Ватутін на кручі
Зводить руки могучі,

Зустрічає полки після бою.

Із живими погиблі встають із чужинського краю,
З кіркенеських фіордів, з глибокого гирла Дунаю,

Із-за Ельби і Влтави,
З роздоріжжя Полтави,

Із херсонського краю-розмаю.

Чорноморські есмінці із дна виринають, з безодні,
І затоплені тральщики в славі, страшні і холодні,

Мають стяги багряні
На Дону у тумані,

З Калача і до чорної Кюдні.

Із Путивля в лісі простяглася тропа невидима,
Із карпатського рейду веде ковпаківців Базима.

І дивізії сиві,

Мов колосся на ниві,

Стали з моря до моря плечима.

Голоси їх спокійні дзвенять, як розбурхані ріки:

— Нам весняні вітри — найсвятіше і щастя,

і ліки.

— Ми на добрім здоров'ю,

Ми лиш власною кров'ю

Те зробили, що треба, навіки.

І проходять у всесвіт. Лиш небо гуде неокрає,
Та сім'я журавлина на крилах весну піднімає,

Та ясними ночами

Зорі світять мечами

На Дону, на Дніпрі, на Дунаї.

П Р И М І Т К И

До другого тому Творів Андрія Малишка ввійшли поезії із збірок, що виходили друком у 1940—1946 рр., а також вірші «Листівка», «Україні» («Настраждалася в горі...»), «Україні» («І крик, і полум'я руде...»), які були додані автором при упорядкуванні нашого видання.

ІЗ КНИГИ «БЕРЕЗЕНЬ», 1940 р.

Збірка «Березень» побачила світ у Держлітвидав-ві України, Київ, 1940.

«ЩЕ НЕ ШЕЛЕСНУТЬ ЯВОРИ...»

У збірці вірш мав назву «Жайворонок».

«ПОЇЗДИ ГУДУТЬ ЗА ІРПІННЮ...»

У збірці вірш мав назву «Катруся».

ПАВЛУША

«Сонечко» — читанка дореволюційних часів. «Нива» — російський популярний ілюстрований тижневик, виходив у Петербурзі з 1870 по 1918 р.

«ПРОЩАЙ, АРАЛЕ, НАЗАВЖДИ...»

Кайсацьку долю, восени... — К а й с а ц ь к а — казахська (назва до Великої Жовтневої революції).

«РУКА ФЕЛЬДФЕБЕЛЯ КАРАЛА...»

В пустелі сірій Кос-Арала... — К о с - А р а л — колишне укріплення, в якому один час на засланні був Шевченко.

ІЗ ЗБІРКИ «ЖАЙВОРОНКИ», 1940 р.

Книга «Жайворонки» побачила світ у вид-ві «Радянський письменник», Львів, 1940.

ДІДИ

Турецькі вали кришили, мерли під Перекопом...— На Перекопському перешийку (тут же Турецькі вали) під час громадянської війни точилися важкі бої Червоної Армії з військами генерала Врангеля.

УСТИМ

Суомі — фінська пазва Фінляндії. У вірші мова йде про війну з білофіннами у 1939—1940 рр.

ЗАПОРОЖЦІ

У збірці «Жайворонки» цикл «Запорожці» складався лише з восьми творів. У першому томі «Вибраних поезій» Малишка (Держлітвидав України, 1947) до циклу було додано ще три вірші, а в першому томі Творів (Держлітвидав України, 1956) він мав уже 18 поезій. У такому ж складі цикл передруковано в першому томі Творів Малишка, що побачив світ у Держлітвидаві України 1962 р.

«ПАЛАЮТЬ ОГНІ ПРИ ДОЛИНІ...»

То коні летять чортомлицькі...— Чортотлик — острів на Дніпрі, де 1593 р. була заснована Чортотлицька Січ.

ЕПІЛОГ

У книзі «Народження синів» (1939) цей вірш мав назву «Землі великої щедроти...».

ІЗ ЗБІРКИ «БИТВА», 1943 р.

«Битва» побачила світ у Москві (Укрвидав ЦК КП(б)У, 1943). До неї, крім нових віршів, увійшли також твори, що перед цим друкувалися у книгах «До бою вставайте!» (1941), «Понад пожари» (1942), «Україно моя» (дві збірки 1942 р.), «Слово о полку» (1943).

«ЧЕРВОНО-ВИШНЕВІ ЗОРІ ВІЩУЮТЬ ПОГОЖИЙ СХІД...»

Вірш був написаний і надрукований ще до війни — у збірці «Жайворонки» (1940) під назвою «Сурмач».

ВОЖЕНКО

Черняк Тимофій Вікторович (1891—1919) — герой громадянської війни на Україні, командував Новгород-Сіверським полком.

МАТИ

Та й пішли в тридцять сьому.— Тридцять сьома — помер армії, яка героїчно обороняла Київ від гітлерівських військ у 1941 р.

БУВ У МЕНЕ ДРУГ ХОРОШИЙ

Тупало Семен—друг дитинства А. Малишка (див. також вірш «Другові» («Сеня Тупало — друг дитячий...»).

ВАЛЮЩІ

Валентина — дочка поета.

«УКРАЇНО РАДЯНСЬКА, БАЧУ ТЕБЕ В МАЙБУТНЬОМУ...»

Щоб Чернеча гора стогнала од гніву...— На Чернечій горі під Каневом похований Шевченко.

ПРО ІВАНА МОРОЗЕНКА

В диму за шолом'янем! — За шолом'янем — вислів із «Слова о полку Ігоревім»; значить -- за горбом, за горою.

БАЛАДА

Кам'янець — очевидно, йдеться про Кам'янку-Бузьку — районний центр Львівської області, а може, й Кам'янець-Подільський.

«БІЙЦІ В ЗАОЗЕР'У ПРАЛИ ОПУЧІ...»

Мажа — чумацький віз.

ЛИСТІВКА

Женуть в Німеччину, в неволю

Братів моїх. — У роки Великої Вітчизняної війни німецькі окупанти вивезли з України на різні роботи понад 2 мільйони чоловік. Цей вірш А. Малишка, як і деякі інші, закидався на тимчасово окуповану територію у вигляді листівок.

УКРАЇНІ

Кодня — містечко на Житомирщині, де відбулася масова кривава розправа польської шляхти над учасниками Коліївщини.

ПОВЕРНЕННЯ

Воскресенко Сергій Іларіонович (нар. 1906) — український радянський поет.

ІЗ ЗБІРКИ «ЯРОСЛАВНА», 1946 р.

Книга «Ярославна» побачила світ у вид-ві «Радянський письменник», Київ, 1946.

У збірці вміщено всі вірші Малишка, створені ним у 1943—1945 рр.

ЛІВОВІ

Збруч — ліва притока Дністра (на межі Тернопільської і Хмельницької областей), по ній проходив державний кордон між СРСР і Польщею до возз'єднання західних областей України з Радянською Україною у вересні 1939 р.

Кох — один з фашистських верховодів, був рейхс-комісаром України в роки гітлерівської навали.

Бендзін — місто на півдні Польщі.

Домброва (Домброва-Гурніча) — місто на півдні Польщі.

...у *Шлезькім краю*... — тобто Сілезькім. Сілезія (Верхня і Нижня) — колишні східні землі Німеччини, після війни повернуті Польщі.

«ЩЕ ПУТЬ ЧЕРЕЗ ВІСЛУ ДАЛЕКА...»

Земляк — картопля (з польської).

«ЖАРОМ, ЯРІСТЮ МОТОРА...»

Ріхталь, Брюкель, Грюнелль, Опель... — населені пункти у Сілезії, на сході колишньої Німеччини.

«ШВАРЦЕНВАЛЬДЕ, ОБЕРВАЛЬДЕ...»

Шварценвальде, Обервальде,

Чорний ліс і чорний край... — Шварценвальде в перекладі з німецької значить «чорний ліс» (schwarz — чорний, Wald — ліс).

«ЛЕТЯТЬ НАШІ ВІСТІ ДОДОМУ У СПОЛОХАХ...»

Збараж і Зборів — районні центри Тернопільської області. Відомі в історії у зв'язку із Збараською облогою 1649 р. та Зборівською битвою і Зборівським договором (теж 1649 р.).

«В «НАРОДНІЙ ГОСТИНИЦІ» КИЛИМ, І ЛІЖКО...»

Народна гостиниця — готель у Львові.

Десняк Олекса (Руденко Олекса Гпатович, 1909—

1942) — український радянський письменник, загинув на фронті.

МАРУСЯ

КПП — контрольно-пропускний пункт; найчастіше влаштовувався на перехресті важливих доріг; тут перевірявся і регулювався рух армійських частин.

«ЗА ГОРОЮ, ГЕЙ, ЗА КАМ'ЯНОЮ...»

Вагунін Микола Федорович (1901—1944) — генерал армії, видатний військовий діяч часів Великої Вітчизняної війни.

«СКІЛЬКИ ЩЕ БУДУ В ПОХОДНОМУ ГУЛІ...»

Ієремія — біблійний пророк, викривав моральне виродження багатіїв, провіщав загибель Ізраїльського царства.

«НА ХОЛОДНОМУ ТРУПІ ЧУЖОМУ...»

І по крупнівському автомату... — **Крупни** — німецькі промислові магнати, власники заводів по виготовленню озброєння, підтримували фашистський рух.

«ДОРІГ ВОЄННИХ УРАГАНИ ЛЮТИ...»

Там, де дуби, як сварбоги забуті... — **Сварбог** — мабуть, Сварог — один з головних богів у міфології східних і західних слов'ян, батько Дажбога і Сварожича, бог Сонця (пізніше — покровитель ковальства, шлюбу та сім'ї).

«ДРУЖИЛИ, РАДИЛИСЬ НЕДАВНО...»

Овлур — герой поеми «Слово о полку Ігоревім», половець, який утік разом з Ігорем на Русь.

СКОРИКИ

Борзенко Сергій Олександрович (1909—1972) —

російський і український радянський письменник, Герой Радянського Союзу.

ДИТЯЧА БАЛАДА

Ми не люди — темні митарі... — М и т а р і — неологізм; мабуть, від слова митарствувати, поневірятись.

БОГДАН

Пилявці — тепер с. Пилява, Хмельницької області. Біля нього польсько-шляхетське військо у вересні 1648 р. було наголову розбите селянсько-козацьким військом Хмельницького.

Ландскнехти — найменші солдати, вперше з'явилися у XV ст. в Німеччині.

Богун Іван (рік нар. невідомий — помер 1664) — видатний полководець часів визвольної війни 1648—1654 рр., вінницький полковник.

Нечай Данило (рік нар. невідомий — помер 1651) — герой визвольної війни 1648—1654 рр., брацлавський полковник.

Кривоніс (Перебийніс) Максим (рік нар. невідомий — помер 1648) — сподвижник Хмельницького, черкаський полковник, ватажок повсталого селянства.

БАЛАДА ПРО ТАНКІСТА

Чорногора — гірський масив у Карпатах (Закарпатська та Івано-Франківська області).

БАЛАДА ПРО КОМВЗВОДУ

...там два «тигри» у ліску. — «Т и г р» — назва важкого німецького танка.

БАЛАДА ПРО КОЛОСОК

ПТР — протитанкова рушниця.

БАЛАДА ПРО ДОВБУША

Довбуш Олекса Васильович (1700—1745) — ватажок селянських бунтарів-опришків на Західній Україні, Закарпатті та на Буковині.

Кресаля — капслюх з широкими полями.

Кріс — назва рушниць на західноукраїнських землях.

БАЛАДА ПРО ОСТАПА З ВЕСЕЛОГО БРОДУ

Гебітскомісар — німецький правитель окружного масштабу на тимчасово окупованих територіях в роки Великої Вітчизняної війни.

«З КОПИТНОГО СЛІДА ЗРОСТЕ СКУПИЙ РОМЕН...»

Петрівці — йдеться, мабуть, про село Нові Петрівці під Києвом, біля якого був командний пункт 1-го Українського фронту. Командував військами фронту генерал Ватутін М. Ф.

«АВТОСТРАДА ПРОХОДИЛА ЗЛІВА І СПРАВА...»

Букринський плацдарм — плацдарм, захоплений Радянською Армією 1943 р. на правому березі Дніпра біля с. Великий Букрин.

БАЛАДА

З кіркенеських фіордів... — Кіркенес — місто на півночі Норвегії, на березі Баренцового моря.
Із Карпатського рейду веде ковпаківців Базима...
К а р п а т с ь к и й р е й д — рейд з'єднання українських партизанів під командуванням С. А. Ковпака (літо — осінь 1943 р.) по німецьких тилах з Сумської області на Західну Україну (близько 2 тис. км.).

Базима Григорій Якович — пачальник штабу Сумського партизанського з'єднання Ковпака.

СПИСОК
ІЛЮСТРАЦІЙ

1

А. Малишко.
Фото 1940 р. Фронгисніс.

2

Автограф вірша
«Червоно-вишневі зорі
віщують погожий схід...»
Стор. 109.

3

А. Малишко.
Фото 40-х рр. Стор. 176—177.

4

А. Малишко, П. Панч, В. Сосюра.
Фото 1940 р. Стор. 176—177.

5

О. Довженко, А. Малишко.
Фото 1942 р. Стор. 192—193.

6

М. Рильський, О. Довженко, А. Малишко.
Фото 1942 р. Стор. 192—193.

7

Автограф вірша
«Люби мене, згадуй ночами...» Стор. 309.

З М І С Т

ПОЕЗІЇ 1940—1946

ІЗ ЗБІРКИ «БЕРЕЗЕНЬ», 1940 р.

Бусел	7
Гармоніст	8
«Липневий день мандрує пішки...»	9
«Зерно і камінь, суша і вода...»	10
«Нащадок наш у мемуарах знайде...»	11
«Чимало я знав історій...»	11
«Пораджу другові, йдучи...»	12
Соняшники	13
«Заблиснув із узбочин...»	14
«Прийшло неждане: їде мила...»	15
«Ще не шелеснуть явори...»	15
Струмок	16
«Ой яка ж то гроза вставала...»	17
Запит липневій хмарі	18
«Поїзди гудуть за Іршінню...»	19
«В далекім полі тануть журавлі...»	21
Початок казки	21
«Чотири хлопці за широким плесом...»	22
«Іще одна-єдина мить...»	24
«Волошка, рута і півонія...»	25
«Нові чуття, не зріднені з журбою...»	25
«Дуб із дубом встали рядом...»	26
Пісня про зайця (<i>Коліскова</i>)	27
«При суєті, в буденний гомін...»	28

Оповідання про Ливона Редедю	29
Оповідання про весну	33
Павлуша (<i>Вступ до поеми</i>)	35

К а н і в

Повертаючись до Києва	44
«Прощай, Арале, назавжди...»	48
«Причалили під берег, ніч...»	49
Коли я йшов у люди...	50
«Рука фельдфебеля карала...»	52
«Смолокуру і кожум'яки...»	53

ІЗ ЗБІРКИ «ЖАЙВОРОНКИ», 1940 р.

Жайворонок («За свіжим подихом весіннім»)	55
«Вони виростили ув одній артілі...»	56
«Плеще в лузі світла Бистровиця...»	56
Свято	57
«Нелегко на слові мені...»	57
«Одягнем шинелі, візьмемо з собою...»	58
«Піде поїзд, буде зупинка...»	59
«Нашу любов, як осяяну зірку...»	60
Діди	60
«Ластівки щебечуть попід стріхою...»	61
Малюнок («Журавлі прилетіли, заблуки»)	62
«Гроза з вітрами в перемир'ї...»	62
«За зоряною тучкою...»	63
Злива	63
«Наливайся, бийся гнівом орлім...»	64
«Не буду починати пісню звитягну...»	64
Черемуха («Розквітнула на тому тижні...»)	65
Осінь («З обжинками, з гречок...»)	65

«Сиві хмари пливуть наді мною...»	66
«Шумливі липи голубіли...»	67
Мандри	68
Хміль	68
Зима («Люблю зав'южену навіки...»)	69
«Забіліли сніги у дубовій діброві...»	70
«І знов за дальнім видноколом...»	70
Поворічне	71
Земля («Дивною і вічно молодою...»)	72
«Дощик за вікнами плаче...»	72
«Юнь моя ромашкова...»	73
«Думи, думи, щедрі мої гості...»	74
«Рахманних піль запахли чебреці...»	74
«Зайцю довговухий...»	75
«Оженився горобець...»	76
«Бігла кізка по мосту...»	76
Щедрота («Під небесним золотим наметом...»)	77
«Кіт-воркіт біля воріт...»	78
Знахідка	79
Мавзолей	79
Ім'я	80
Три хвилини	81
Ялинки	81
«Бійця поклали у дядьковій клуні...»	82
«В північний час ударить грім...»	83
«Іржуть на вітрі коні чорногриві...»	84
«Походи, ви, походи...»	85
Устим	85
«Зореві дні, зореві дні...»	86
Спіноза	87
З а п о р о ж ц і	
Ворон	88
Битва I	88

Битва II	89
Кінь	90
«Зоря зелена в полі погаса»	90
«Стріляли день і два, і не було утоми...»	91
«Палають огні при долині...»	92
«Уставай, моє сонечко, з темного лугу...»	93
«Зацвітає дике жито...»	94
«Гомін, гомін по діброві...»	95
«В вечірнім полі талуть лебеді...»	96
Сон	97
Ксеня	98
Побратими	99
Старовинна балада	100
Балада про наклеп	102
Скарга	103
Спірка	104
Епілог («Землі великої щедроти...»)	105

ІЗ ЗБІРКИ «БИТВА», 1943 р.

«Червоно-вишневі зорі віщують погожий схід...»	107
Україно моя	
1. «Запалали вогні за долиною синьою неба...»	107
2. «Ти знов мені снішся на стежці гіркої розлуки...»	111
3. «Знову кличу тебе, чи ти голосу не розпізнала?»	112
4. «Уставай, моя рідна, розлуки доволі...»	113
5. «Не плачте, мамо, не треба...»	114

Боженко	115
Мояму батькові	118
Мати («Чорна хмара вкриває півнеба...»)	121
Київ («Змінився наш обрій веселий»)	123
Балада про Матвія Підкову	125
Знов надворі мжичка	128
Був у мене друг хороший	129
Пісня («Направо — лебеді, паліво — ворони...»)	131
«Цвіти, цвіти, ромашко...»	132
Валюшці	133
Барвінок	134
Я сорочку знайду вишиванку	135
«Отак живу, суворий, непомітний...»	136
«Багнет, казанок, і скатка, і проти- танковий грім)	137
Заповіт	138
«Україно Радянська, бачу тебе в майбутньому»	139
Дніпро	143
Пісня про Фросю Скляренко	147
Про Івана Морозенка	150
Оповідання про стяг	154
Тарасу Шевченкові	158
Франкові	161
Земля (З поеми «Катерина»)	163
Оповідання бійця	166
Втікач	169
«Ой що гуде ізрану-порану...»	173
Харків	175
Зайшли ми до хати	177
«Ти мене накликаєшся ночами...»	178
«Четверту ніч горять квартали...»	179

«Сніг мете, завіває і сіє...»	180
Біженці	180
Другові	181
Балада («По містах в руїні...»)	183
«Бійці в заозер'ї прали опучі...»	185
Партизанська	185
Засвістали партизани	186
Листівка («По збитому залізом полю...»)	188
Україні («Настраждалася в горі...»)	188
Україні («І крик, і полум'я руде...»)	189
Пісня («Там, де ворог пройде,— зла руїна...»)	192
Як збиравсь хлопці до загону	193
Розвівайся, знамено червоне	194
Що за вітер з-за гори?	195
Партизанська мати	196
Теплушка	197
«Боець залягав у глибокім снігу...»	198
«Бринить у думі отчий край...»	199
Я бачив незабутнє	200
«Притомлені, бородаті...»	201
«Куриться пил. Моторів клекіт, туча...»	202
«Спи, дитино, ночі сірі...»	203
«Я, може, серцем посивію...»	204
Веснянки	
1. «Із вечора до раночку...»	205
2. «Слався, весно яра...»	205
«Діти мої малі, що буде з вами?»	207
«Хай погрожує буря, роздуває пожари...»	208
«Схід — як жар у горні...»	208
Повернення («Заклекочуть струмки...»)	210

Розплатата («Вийшли танки з лісів...»)	211
«Пожежі маємо руде...»	212
Багато днів, багато літ	213
«Шаблями на заході й сході...»	215
«Я курив задушну махорку...»	216
«Далекий крик у вечоровім полі...»	217
«Не горе нам судилося ізвіку...»	218
«Де б ти не бивсь, в огні під Сталінградом...»	219
«Воду п'ю з дубової криниці...»	220
«Нехай ми схудлі, некрасиві...»	221
«Бронзовий пам'ятник на майдані...»	221
«Закурене сонце засяяло нині...»	222

ІЗ ЗБІРКИ «ЯРОСЛАВНА», 1946 р.

Деся далеко за Одером	224
Ливон	225
Катря	228
«Вітром густим і напругим і краю...»	229
«Я забув, як пахне любисток...»	230
«Гудрон і камінь на шосе...»	231
«Ще путь через Віслу далека...»	232
«Пройшли машини подорожні...»	233
«Не треба ні слави, ні грому...»	235
«Жаром, ярістю мотора...»	236
«Вночі у нежилий кімнаті...»	237
«За збитим полем Чарна Ніда...»	238
«Шварценвальде, Обервальде...»	239
«Незасмалені воїни в морі...»	240
«Нехай поляжу при меті...»	241
«Додому прийдем, сядем за столом...»	242
«Летять наші вісті додому...»	242
«На чорнім камені червопі маки...»	244

В «Народній гостиниці» килим, і ліжко...»	245
«Повертатися будемо скоро назад...»	247
«Біля ратуші хлопчик в пілотці...»	247
«За плугами в полі — сонця! Блиску!»	248
«Прийдем колись додому, друже мій...»	249
Про дуба	249
Теслярі	251
Кашовар	252
Сірко	252
Сірко	253
Листок	254
Лиска	255
Маруся	256
Гармата	258
«Прощатись будемо в бліндажі...»	259
«Кожному місткові поклонимось...»	260
«Обпалених stodil, землі й заліза рук...»	260
«Свист у полі, ночі горобині...»	263
«На теплих землях, синіх водах...»	264
«Обірваний в степу гнучкий гарячий дріт...»	265
«Костьолів дзвін, холодна готика...»	266
«Шляхи минаючи похмурі...»	267
Як закінчимо війну	268
«Берези дорожньої іній...»	270
«Все, що нам дано жорстоким віком...»	271
«Ковтали чай і їли житній хліб...»	272
«Танкісти «Возулю» співали...»	273
«Ці ночі будем довго пам'ятати...»	274
«Той самий сад, і тихий двір...»	275
«Ми солдати, ми бійці...»	276

«За горою, гей, за кам'яною...»	277
Київ («Як не спиться вночі...»)	278
«Буде жити дочка в цій кімнаті...»	279
«Стражданню вчилися у полі...»	280
«Скільки ще буду в походному гулі...»	281
«Сірі каски, закурени димом...»	283
«Знову поле, червоне од маків...»	284
«На холодному трупі чужому...»	285
«Там, де хутір, чи станція...»	286
«Одвикли плакати очі матерів...»	287
«Солдати їдуть, солдати ідуть...»	287
«Зацвітай, моя синя квітко...»	289
«То не птиця, то не горлиця...»	290
«Ой поля ви, поля...»	291
«Не весняною, не золотою...»	293
«Доріг воєнних урагани люті...»	294
До Дніпра	295
«Буду різьбити на чорному камні...»	297
«Народи мені сина в цім роді...»	298
«Полюбила мене, не питала...»	300
«Ярославно, Ігор знову кличе...»	301
«Дружили, радились недавно...»	302
«Я тебе вимріяв, ніжну й жагучу...»	303
«Весняний вечір, зорі дикі...»	304
«Полюбила мене,— я не знаю...»	305
«Не печаль мої помисли строгі...»	305
«Яке це щастя — сонця шати...»	307
«Гоголю, гоголю, птице болотна...»	307
«Люби мене, згадуй ночами...»	308
Скорики	310
«Ти пойдеш завтра зранку...»	312
Дитяча балада	313
Балада про серце	317
Балада про Оксану	320

Богдан	322
Криниця	324
Солдатська балада	326
Балада про танкіста	328
Балада про комвзводу	330
Балада про колосок	332
Балада про Зозулю	335
Балада про Довбуша	337
Балада про Остапа з Веселого Броду	339
«Молоденькі сади ми посадим на кручі...»	344
«Звийтеся в небо весняне...»	344
«Обкурений порохом день...»	345
«Оддудніла, одгупала, одклекотіла війна...»	347
«З копитного сліду зросте скупий ромен...»	348
«Будуть зорі так само горіти на обрії...»	349
«Знову шумить смерека...»	351
«Автострада проходила зліва і справа...»	353
Балада («Он виходять сади зустрічати весну...»)	354
П р и м і т к и	357
Список ілюстрацій	364

АНДРЕЙ САМОЙЛОВИЧ МАЛЫНКО
Сочинення, т. 2
(На українском языкє)

Видавництво Дніпро»,
Київ, Володимирська, 42.

Редактор *Л. С. Малахова*
Макет та художнє оформлення
В. В. Машкова

Малюнки *В. Є. Перевальського*
Художній редактор *І. М. Гаврилюк*
Технічний редактор *Ю. З. Тронік*
Коректор *Л. С. Каткова*

Книжкова фабрика «Жовтєць»
Державного комітету Ради Міністрів УРСР
у справах видавництва, поліграфії
і книжкової торгівлі,
Київ, Артема, 23-а.

БФ 29470. Здано на виробництво 17/VII
1972 р. Підписано до друку 10/X 1972 р.
Папір № 1. Формат 60×108¹/₃₂. Фізичн.
друк. арк. 11,75. Умовн. друк. арк. 14,1+
+3 вкл. Обліково-видавн. арк. 12,124. За-
мовл. 638. Ціна 1 крб. 33 коп. Тираж 20 000.

У2
М20

М $\frac{0743-013}{M205(04)-73}$ Інф. лист — 72

